

T.C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME BİLİM DALI

EGE DENİZİ TEMELİNDE TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

ŞAFAK EREN

İstanbul, 2008

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME BİLİM DALI

EGE DENİZİ TEMELİNDE TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

ŞAFAK EREN

Danışman: YRD. DOÇ. DR. UĞUR ÖZGÖKER

İstanbul, 2008

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
GRAFİK LİSTESİ	ii
HARİTA LİSTESİ	ii
KISALTMALAR	iii
1. GİRİŞ	1
2. TÜRK- YUNAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ	
2. 1. Türk- Yunan İlişkilerinin Başlangıcı.....	3
2. 2. Bizans İmparatorluğu'nun Yıkılışı ve Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	9
2. 3. Lozan Anlaşması ve Cumhuriyet Dönemi.....	17
3. TÜRKİYE ve YUNANİSTAN ARASI YAŞANAN TEMEL SORUNLAR	
3. 1. Azınlıklar.....	20
3. 2. Kıbrıs.....	31
3. 3. Patrikhane.....	45
3. 4. Ege Denizi Temelli Sorunlar.....	55
4. EGE DENİZİ TEMELLİ SORUNLAR	
4. 1. Ege Denizi'nde Bulunan Adalar.....	61
4. 1. 1. Adaların Silahlandırılması.....	62
4. 1. 2. Statüsü Tartışmalı Adacık ve Kayalıklar.....	72
4. 2. Kıta Sahaneliği.....	77
4. 3. Karasuları.....	90
4. 4. Hava Sahası ve FIR Hattı.....	99
4. 4. 1. Hava Sahası.....	100
4. 4. 2. FIR Hattı.....	103
5. SONUÇ	109
KAYNAKÇA	112

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa No.

- Grafik 1** : Ege'nin 6 Millik Karasularıyla Bölüşümü.....93
- Grafik 2** : Ege'nin 12 Millik Karasularıyla Bölüşümü.....93

HARİTA LİSTESİ

Sayfa No.

- Harita 1** : Yunanistan ve Yunan Adaları.....60
- Harita 2** : Egemenlikleri Anlaşmalarla Belirlenen Adalar.....71
- Harita 3** : Kardak Kayalığı'nın Bulunduğu Bölge.....73
- Harita 4** : Karasularının Yunanistan Tarafından 12 Mile Çıkartılması
Durumunda Ege'de Kıta Sahanlığı Durumu.....86
- Harita 5** : Ege Denizi'nde 6 Millik Karasuları ve Egemenliğı
Anlaşmalarla Devredilmemiş Adalar.....95

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKEL	Emekçi Halkın İlerici Partisi
Akt.	Aktaran
bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
çev.	Çeviren
DPC	Savunma Planlama Komitesi
drl.	Derleyen
Ed.	Editör
FIR	Uçuş Bildirim Bölgesi
ICAO	Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NOTAM	Havacılara Tebliğ
PASOK	Pan Helenik Sosyalist Partisi
s.	Sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

1. GİRİŞ

Türkiye ve Yunanistan Ege Denizi'nin iki yakasında deniz ve karadan komşu olan iki ülkedir. Her iki ülkenin de bağımsızlıklarını birbirlerine karşı verdikleri savaşlar sonucu kazanması günümüzde yaşanan sorunların kökeninin o yıllara kadar uzanmasına yol açmıştır. İki ülke dönem dönem ılımlı ilişkiler geliştirmiş olsalar da bu ılımlı ortam tamamıyla oturtulamadan çeşitli nedenlerle yerini gerilimlere bırakmıştır. Yaşanan her gerilimin de yansımaları Ege Denizi, Kıbrıs, Patrikhane, azınlıklar gibi konularda kendini göstermiştir.

Bu çalışmada esas olarak incelenecek konu başlığı Ege Denizi ve ona bağlı olarak ortaya çıkan sorunlardır. Ege Denizi üzerinde her iki ülkenin de kıyısı olması ve egemenlik haklarının bulunması iki ülkeyi zaman zaman karşı karşıya getirmektedir. İki ülke arasında büyük tartışmalara neden olan Ege Denizi ile ilgili problemleri tek bir başlık altında toplamak imkânsızdır. Her ne kadar sorunların hemen hepsi birbirine bağlantılı olarak ortaya çıkmış da olsa bu çalışma içerisinde ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Ancak, konular arasındaki bağlantılar da çalışma içinde aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde iki ülkenin tarihsel süreçleri ve ilişkilerin başlangıcından günümüze kadar gelen önemli noktaları analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan sorunlar genel olarak ele alınmıştır. Takip eden bölümde ise Ege Denizi ile ilgili sorunlar dört ayrı başlık altında incelenmiştir. Ege Denizi temelli sorunlar; Ege Denizi'nde bulunan adalar, kıta sahanlığı, karasuları, hava sahası ve FIR hattı olarak bölümlere ayrılarak aktarılmıştır.

Tarihte defalarca sıcak savaş yaşamış olan Türkler ve Yunanlılar arasında yeni bir savaş yaşanmaması için Lozan Anlaşması ile kurulmuş olan dengenin bozulmaması önemlidir. Türklerin Kurtuluş Savaşı'nı kazanmasının ardından uluslararası alanda kabul görmüş olduğu Lozan Anlaşması hala yürürlükte bulunmaktadır. Ancak, iki ülkenin Lozan'a ve daha sonra imzalanan diğer anlaşmalara farklı bakış açıları ile yaklaşmaları farklı yorumlamaları da beraberinde getirmiştir.

İki ÷lke arasındaki temel sorunlardan olan Ege Denizi ve çevresindeki coğrafyanın kendine has oluşu çözümlü zorlaştırmaktadır. Bu denizde bulunan Yunanistan'a ait bazı ada ve adacıkların coğrafi konum olarak Türk kıyılarına yakınlığı ve Yunanistan'ın bu adaları silahlandırması, yaşanan sorunlar içerisinde önemli yer teşkil etmektedir. Ayrıca, bazı adacık ve kayalıkların sınırlarının belirlenmesi de diğerk bir önemli sorun olarak gündeme gelmektedir.

Kıta Sahanelığı, karasuları, hava sahası ve FIR hattı sorunları hem ayrı ayrı, hem de birbirleriyle direkt olarak bağlantılı olmalarından dolayı bir bütün olarak iki ÷lkenin Ege Denizi ile ilgili anlaşmazlıklarında karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma ile Yunanistan ve Türkiye'nin ortak zenginliğı olan Ege Denizi'nin adalar, kıta sahanlığı, karasuları, hava sahası ve FIR hattı konularında sahip oldukları farklı yaklaşımlar ve yaklaşımlarının geçerliliğinin ispatına yönelik kanıt olarak sundukları uluslararası anlaşmalar ve hukuki tezler üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise kısaca, tarihten günümüze kadar yaşanan olayların ışığında sorunların neden çözülemediğı konusuna değinilmiştir.

2. TÜRK- YUNAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında yoğunlaşarak artan Türk-Yunan rekabetinin kökeninde bir anlamda her iki ulus devletin, aynı coğrafyada hüküm sürmüş iki imparatorluğun mirasını paylaşım kavgası yatmaktadır. Modern Yunanistan, temellerini Bizans üzerinden eski Yunan medeniyetine dayandırmaktadır.¹ Modern Türk ulus devleti ise Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olmak durumundadır. Aralarındaki ilişkilere bakışı benzerlik gösteren iki komşu ulus devlet, köklerini de rakip imparatorluklara bağlamaktadır. Bu benzerlik, mevcut olan çatışmacı ilişki örüntüsünün, Bizans ve Selçuk orduları arasında meydana gelen 1071 Malazgirt Savaşı ile başlayan bir sarmalın son halkası olarak algılanmasından meydana gelmektedir. Bu sarmalın ilk aşaması sayılan 1071, üzerinde hak iddia edilen coğrafyada “Türkler”in “Yunanlılar”a karşı üstünlüğünün başlangıç noktasını işaret ederken, 1453 yılında İstanbul'un fethi ise Türklerin kesin hâkimiyetini simgelemektedir. Yunanlılar bu hâkimiyeti 1821'de Mora ayaklanması ile zedelemeye başlamış; 1830'daki Yunan bağımsızlığı, sarmalın bu aşamasında Yunanlıların Türklere karşı genişlemesinin dönüm noktası olarak kabul görmüştür. Bu süreç Balkan Savaşları ile zirveye çıkmıştır. Türk Kurtuluş Savaşı, 1922 yılında Yunan genişlemesinin sonunu getirmiştir.²

2. 1. Türk- Yunan İlişkilerinin Başlangıcı

476 yılında Batı Roma İmparatorluğu, Romulus Augustulus'un ölümü sonrasında yıkılmıştır. Batı Roma, iç zayıflıklarla dolu uzun bir dönemin, Hun akınlarının, Alman kabilelerinin Roma topraklarına göçlerinin bir sonucu olarak çökerken, 11. yüzyıla gelindiğinde Bizans da, siyasal bölünmeler ve dış saldırılar gibi nedenlerle Batı Roma ile benzer sorunlar yaşamaya başlamıştır. İmparatorluğa düzenlenen bu saldırılar da genellikle Orta Asya'dan batıya göç eden Türk boyları tarafından gerçekleştirilmektedir.³

¹ Richard Clogg, **A Concise History of Greece**, Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 50, Aktaran: Serhat Güvenç, “17 Ağustos Depremi Sonrası Türk-Yunan İlişkileri: Beklentiler ve Olasılıklar”, **Sosyal Demokrat Değişim**, Cilt. 14, (1999), s. 41.

² Güvenç, s. 41.

³ Stephen J. Lee, **Avrupa Tarihinden Kesitler (1494- 1789)**, Ertürk Demirel (çev.), 2. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi, 2004, s. 79.

4. yüzyılın sonlarından itibaren yoğunlaşan Anadolu'ya Türk girişlerinden rahatsız olan ve Anadolu'yu Türklerden kurtarma planları yapan Bizans İmparatoru Romanos Diogenes, topladığı ordu ile Anadolu ve Azerbaycan'ı kapsayan bir sefere başlamıştır. 1071 yılında Alp Arslan yönetimindeki Selçuklu ordusuyla yapılan Malazgirt Meydan Savaşı ile Bizans ordusu ağır bir yenilgiye uğratılmıştır.⁴ Türk ve dünya tarihinin dönüm noktalarından birini oluşturan Malazgirt Zaferi sonrasında Türk akıncı kuvvetleri, kendilerine karşı önem teşkil edecek bir direnişle karşılaşmadan Anadolu içlerine girerek kısa bir süre içinde, Adalar Denizi ve Marmara kıyılarına kadar ilerlemişlerdir. Bu kez esas olarak yağma ya da istila amacı taşımayan Türkler fethettikleri bölgelere yerleşmeye başlamışlardır.⁵ Artık İç ve Batı Anadolu Bizans İmparatorluğu'nun kontrolünden çıkarak, Selçuklu Devleti'nin bir parçası haline gelmiştir.⁶

Emre Kongar'a göre,⁷ 1071 Malazgirt Zaferi ile Doğu Anadolu'ya giren Selçuklular, dokuz yıl gibi bir süre içerisinde Batı Anadolu'ya ulaşmışlar ve bu süre zarfında da toplumsal etkileşim devreye girmiştir. Anadolu'ya girdikleri andan itibaren buradaki yerli nüfusla kaynaşan Türkler için kültürel ve siyasal olarak "batılılaşma" süreci başlamıştır. Türkler, Avrupa siyasetinin bir parçası durumuna gelmişlerdir.

Malazgirt Savaşı ertesinde geçen sürede Müslüman Türklerin Anadolu'daki hızlı ilerleyişleri Hıristiyan dünyasına rahatsızlık vermiş ve Papa'nın önderliğinde Haçlı Seferleri başlatılmıştır. Esas amacın Müslümanların elinde bulunan Kudüs'ü geri almak gibi görüldüğü bu savaşlarda görünmeyen diğer amaçlar ise Doğu- Batı Ticaret yollarını ele geçirip zenginleşmek ve Hıristiyan Bizans İmparatorluğu'na yardımcı olmaktır.⁸

Bu amaçlarla başlatılan seferler esas amacı dışına çıkmış ve 4. Haçlı Seferi'nde Haçlı Orduları Mısır'a gitmek yerine İstanbul'a gelerek şehri işgal etmişler ve burada bir "Latin İmparatorluğu" kurmuşlardır. Bu sebepten Bizans başkenti İstanbul'dan

⁴ Yaşar Yücel ve Ali Sevim, **Türkiye Tarihi I, Fetihden Osmanlılara Kadar (1018–1300)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990, s. 49–59.

⁵ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi I*, s. 61.

⁶ Lee, s. 81.

⁷ Emre Kongar, **Tarihimize Yüzleşmek**, 70. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006, s. 47–48.

⁸ Kongar, s. 34–35.

İznik'e nakledilmiştir.⁹ 1071 yılında aldığı yenilgiden sonra iyice güçten düşmeye başlayan Bizans İmparatorluğu en ağır darbeyi ise Hıristiyan dindaşlarından yemiştir. Haçlıların kurdukları Latin Krallığından kopan eski imparatorluğu oluşturan eyaletler, geriye büyük kent Konstantinopolis (İstanbul) yönetiminde küçük bir parçayı bırakmışlardır. İstanbul'un ileri gelen ailelerinden Paleologlar, 1261 senesinde imparatorluğu yeniden oluşturmuşlarsa da, eski imparatorluk bir daha dirilememiştir. Bizans'ın güçsüzleşmesi ile oluşan boşluğu Türkler doldurmaya başlamıştır. Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türk aşiretleri bu bölgelere yerleşmişlerdir.¹⁰

Hızlı ilerleyişlerine rağmen Selçuklular bölgede bulunan diğer Türk boylarını bir arada tutacak güce sahip değildir. Nitekim 1243 yılında Cengiz Han yönetimindeki Moğol ordularının bölgeye hücumu sonucu Selçuklular ile yapılan Köseadağ Savaşı Selçuklular için büyük bir yıkım olmuştur. Savaş sonrasında bölgede Selçuklulardan geriye bir sürü yarı özerk Türk beyliği kalmıştır.¹¹

Bu beyliklerin en başarılılarından biri de Osman Bey tarafından kurulan Osmanlı Beyliği'dir. Osman Bey döneminde on yıllık bir kuşatmanın ardından Kuzeybatı Anadolu'da Bursa kentini ele geçiren Türkler, Hıristiyan dünyasının yanı başında güçlü bir kuvvet halini almışlardır. Osman Bey'in oğlu Orhan Bey zamanında Avrupa'ya ayak basan Osmanlılar, 1361 senesinde Bizans'ın İstanbul'dan sonra ikinci büyük kenti olan Edirne'yi alarak başkent yapmışlardır.¹²

Aslında Osmanlı Beyliği'nin Edirne'yi fethinden önce Avrupa'ya geçişi Bizans'ın çağrısı sonucu gerçekleşmiştir. O dönemde Bizans İmparatorluğu, Yuannis Paleolog ve Yuannis Kantakuzen arasında bir taht kavgası içindedir. Bu kavganın taraflarından biri olan Kantakuzen, komşu beylik olan Osmanlı Beyliği'nden destek istemiş, Orhan Bey'de Kantakuzen'in bu isteğini kızı Theodora ile evlenme karşılığında kabul etmiştir.¹³

⁹ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi I*, s. 11–12.

¹⁰ Andrew Wheatcroft, **Osmanlılar**, Mehmet Harmancı (çev.), 2. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1998, s. 22.

¹¹ Lee, s. 81.

¹² Wheatcroft, s. 23.

¹³ Kongar, s. 40.

Daha sonraki yıllarda da Bizans, Sırbistan ile yaşadığı sorunlar nedeniyle yine Türklerden yardım istemiş ve asker kiralamıştır. Ancak, bu çağrılar üzerine Trakya'ya giren Orhan Bey'in birlikleri bölgeyi terk etmemiştir. Bunun üzerine Bizans, Türkleri bölgeden atmak için rakipleri Sırbistan ve Bulgaristan'dan yardım istemiş ama reddedilmiştir. Zamanla Osmanlı Devleti'nin boyutları daha da genişlemiş ve tüm Balkan yöneticilerini rahatsız edecek duruma gelmiştir, fakat artık önlem alınmakta gecikilmiştir.¹⁴

Orhan Bey'in ardından yerine geçen oğlu I. Murat'ın Birinci Kosova Savaşı'nda şehit düşmesinden sonra tahta oğlu I. Bayezit geçmiştir. Selanik'i fethetmesinin ardından Kuzey Yunanistan üzerine giderek Yenişehir'i de alan Bayezit İstanbul'u kuşatmıştır.¹⁵ Ancak Osmanlıların ilerleyişleri doğudan gelen bir istila ile geçici olarak kesintiye uğramıştır. Timur önderliğindeki Tatarlar, 1402 yılında yapılan Ankara Savaşı ile Osmanlı ordularını yenmişler ve bu yenilgi de Bizans için kısa süreli bir rahatlatma süreci yaratmıştır.¹⁶

Osmanlı kuvvetlerinin Ankara Savaşı yenilgisi üzerine Balkanlar'da Osmanlı aleyhine bir hareket olmamasına rağmen, Anadolu Beylikleri zaman içinde ellerinden çıkan yerleri geri almışlar ve Osmanlı şehzadeleri de aralarında uzun yıllar sürecek bir saltanat çatışmasına başlamışlardır. Nihayetinde I. Mehmet, Osmanlı Devleti'ni tek bir yönetim altında toplamayı başarmıştır.¹⁷ Babası I. Mehmet'in Osmanlı Devleti'ne eski gücünü kazandırmasının ardından Temmuz 1421'de Osmanlı tahtına çıkan II. Murat döneminde Bizans İmparatorluğu'nun elinde başkenti Konstantiniyye (İstanbul) ve bunun gerisinde küçük bir bölge dışında pek bir şey kalmamıştır. Her açıdan Osmanlı tehdidi altında olduğunu hisseden Bizans İmparatorluğu'nun elinde kala kala Boğaziçi ile Silivri (Selimbria) arasında bulunan Marmara ve Terkos'taki bölge; Misivri ve Karadeniz'deki Anchialus (Pomoriye, Ahyolu); Athos Dağı, Thessaloniki (Selanik) şehri ve Ege Denizi'nde birkaç ada İmroz (Gökçeada) ve Lemnos (Limni) ile Mistra

¹⁴ Lee, s. 82.

¹⁵ Yaşar Yücel ve Ali Sevim, **Türkiye Tarihi II, Osmanlı Dönemi (1300–1566)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990, s. 43–46.

¹⁶ Wheatcroft, s. 23.

¹⁷ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi II*, s. 69.

despotluğu (Misistire) kalmıştır.¹⁸ 1422 yılında İstanbul'u kuşatma emri veren II. Murat, kardeşi Mustafa Çelebi'nin kendine karşı saltanat mücadelesine girişeceği haberi üzerine Mustafa Çelebiye karşı harekâta başlamış ve kuşatmayı kaldırmak durumunda kalmıştır.¹⁹

1451 Şubat'ında Sultan Murat'ın Edirne'de felçten ölmesi üzerine tahta Sultan Mehmet geçmiştir. Sultan II. Murat'ın üçüncü oğlu olan ve aslında tahta çıkması beklenmeyen II. Mehmet, ağabeyleri Ahmet ve Ali'nin beklenmedik ölümleri üzerine veliaht olmuştur. 1444 senesinde babasının tahttan çekilmesi ile kısa bir süre yerine geçmiş fakat 1446'da Anadolu beylerinin isteği üzerine tahttan indirilmiştir. Anadolu beylerinin Mehmet'in tahttan indirilmesini isteme sebebinin İstanbul'a saldırı planına karşı olmalarından kaynaklandığı iddia edilmektedir.²⁰

II. Mehmet'in tahta çıktığı sırada, Bizans'ın elinde, Çorlu civarındaki bazı yerlerle birlikte Marmara kıyısındaki Silivri ve civarındaki Bigados, Perintos, Marmara Ereğlisi ve bazı köyler ile birkaç kez Osmanlılara geçip sonra yine Bizanslılara bırakılan Karadeniz kıyısına yakın, ya da kıyıdaki Vize, Misivri, Ahyolu, Süzebolu, Midye şehir ve kaleleri kalmıştır.²¹

Osmanlı Devleti'nde bu gelişmeler yaşanırken, Osmanlı tahtına yeni çıkan II. Mehmet'in tecrübesizliği, gençliği ve hiç savaş deneyimi bulunmaması gibi nedenler Avrupa'da bir kayıtsızlık etkisi yaratmıştır.²² Esasen I. Bayezit'in Anadolu Hisarı'nı inşa ettirmesi ile Bizans'ın geleceğinin tehlikede olduğunu algılayan ve Osmanlılara karşı önlem alma ihtiyacı hisseden Hıristiyan dünyası bazı girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Bizans bu konuda Batı Hıristiyan İmparatorluklarından yardım beklemektedir. Batı Hıristiyan dünyasının lideri ise Papalıktır. Katolik olan Vatikan ile Ortodoks olan Bizans arasındaki mezhep farklılığı da önemli bir sorun teşkil etmektedir.

¹⁸ Franz Babinger, **Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı**, Dost Körpe (çev.), 3. Baskı, İstanbul: Oğlak Yayınları, 2003, s. 23–24.

¹⁹ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi II*, s. 96–97.

²⁰ Wheatcroft, s. 24.

²¹ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi II*, s. 125.

²² Babinger, s. 75.

Papalık önderliğindeki Batı dünyasının Bizans'a yardım edebilmesi için Ortodoks Kilisesi'nin, Katolik Kilisesi'nin denetimine girmesi şartı öne sürülmektedir.²³

Papalık tarafından öne sürülen bu koşul Bizans içerisinde büyük tartışmalara sebep olmuştur. İstanbul'daki güçlü gruplar, Roma ile birleşme fikrine karşı çıkmaktaydılar. Çünkü bu gruplara göre, Batı dünyasının Türklere karşı Bizans'a yardımını görüntüsü altındaki bu girişimi, Bizans Ortodoks kilisesi için tehlike oluşturduğu gibi Bizans'ın bağımsızlığı için de tehdit oluşturmaktadır. Bizanslılar, geçmişte güya yardım amaçlı düzenlenen bir Haçlı seferinde Latinlerin Bizans'ı hedef aldığını unutmamışlardır (1204-1261). Bu bağlamda, Roma Kilisesi ile birleşmek, Osmanlı egemenliği yerine Latin egemenliğine girmekten başka bir anlam taşımamaktadır. Batılı devletlerin Bizans'ın kurtarılması olarak gördüğü yardım teklifi, Bizans'taki gruplar tarafından İmparatorluğun yeniden Latinleştirilmesi olarak algılanmaktadır.²⁴

Sonuç olarak kiliselerin bağımsızlıklarını diğer konulardan üstün tutmaları sebebiyle mezhepler arası bir uzlaşma söz konusu olamamış ve Bizans, Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u kuşatması esnasında Latin komutan Jüstinyen liderliğindeki birkaç bin kişilik küçük bir grubun yardımıyla yetinmek durumunda kalmıştır. Fakat bu yardım da kuşatma sırasında etkili olmaktan çok uzaktır.²⁵

II. Mehmet'in tahta çıkışının ardından Edirne'ye elçiler gönderen Bizans İmparatoru XI. Konstantin, yeni sultana başsağlığı dilerken tahta çıkışından dolayı da tebrik etmiştir. Ayrıca daha önceden imzalanmış olan barış anlaşmalarının da yenilenmesini istemiştir. Saltanat değişikliğinden yararlanmak isteyen Karamanlı Beyi İbrahim Bey'e karşı bir sefer düzenlemeyi planlayan II. Mehmet, Bizans'la anlaşmayı kabul etmiştir. Bu anlaşmaya göre, Bizans İmparatoru'na şehzade Orhan'ın masrafları için yıllık 300 bin Akçe verilecektir. O sıralar Bizans sarayında yaşayan Şehzade Orhan'ın I. Bayezit'in oğlu Emir Süleyman'ın torunu olduğu söylenmektedir.²⁶

²³ Kongar, s. 42-43.

²⁴ Babinger, s. 76-77.

²⁵ Kongar, s. 43.

²⁶ Babinger, s.77-78.

II. Mehmet'in Karamanoğlu'na karşı tekrar bir sefere çıkacağını duyan İmparator Konstantin, bunu bir fırsat görerek yolladığı elçilerle Şehzade Osman'ın masrafları için ödenen miktarın arttırılmasını istemiş, aksi takdirde şehzadeyi Rumeli'ye sevk edeceklerine dair imalarda bulunmuştur. Sadrazam Halil Paşa'nın Bizans'ın isteklerinin anlaşmaya aykırı olduğuna dair uyarılarına kulak tıkayan elçiler, bu taleplerini II. Mehmet'e de iletmişlerdir. Edirne'ye döndükten sonra bu sorunu çözeceğini söyleyen II. Mehmet, Edirne'ye döner dönmez Orhan'ın tahsisatı için ayrılan Struma (Karasu)'ya memurlar göndererek miktarın ödenmemesini buyurmuş ve geliri almaya gelen tahsildarları da kovdurmıştır.²⁷

Bu olayın ardından 1451 yılında Bizans ile iyi geçinilen dönemin sonuna gelinmiştir. Bizans İmparatoru Konstantin'in tüm protestolarına rağmen ülke genelinden taşçı ustaları ve işçiler getirilerek Anadolu Hisarı'ndaki eski Türk kalesi karşısında, Avrupa yakasında bir kale inşaatına başlanmıştır. Amaç Rumeli Hisarı'nın tamamlanması ertesinde karşılıklı iki kalenin varlığıyla boğaz trafiğini kontrol etmektir.²⁸

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Tuna'ya kadar Balkanları fethetmeleri, artık çevresi daralmış olan ve Avrupa ile Asya arasında bir engel oluşturan İstanbul'un fethini zorunlu bir duruma getirmiştir.²⁹ 1452 yılında Türkler boğazı geçiş izni olmayan tüm gemilere kapatırken, 1453 yılında II. Mehmet kenti fethetme vaktinin geldiğini açıklamıştır.³⁰ 54 gün süren ve 18 Nisan, 6, 12 ve 29 Mayıs'ta yapılan dört büyük saldırıdan sonra Doğu Roma İmparatorluğu'nun 1125 yıllık başkenti olan İstanbul, 29 Mayıs 1453 Salı günü fethedilmiştir.³¹

2. 2. Bizans İmparatorluğu'nun Yıkılışı ve Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi ile Bizans İmparatorluğu sona ermiştir. 1461'de Trabzon'un ele geçirilmesi ve hemen hemen aynı sıralarda Atina

²⁷ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi II*, s. 124–125.

²⁸ Wheatcroft, s. 25.

²⁹ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi II*, s. 125.

³⁰ Wheatcroft, s. 25.

³¹ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi II*, s. 139.

Dükalığı'nın ve Mora yarımadasının neredeyse tamamının alınmasıyla Osmanlı Devleti Ege'nin iki tarafındaki anakaraya da hakim duruma gelmiştir. Ege ve Doğu Akdeniz'deki Venedik (Latin) varlığını da sona erdirmek için fetihlere devam eden Osmanlı orduları, Ege adalarının büyük bir bölümünü ele geçirmiştir. 1522'de Rodos, 1566'da Sakız ve Naksos, 1571'de Kıbrıs, 1577'de Sisam ve 1699'da da Girit'in fethiyle Doğu Akdeniz'deki Ortodoks Rum varlığı, 1830'daki Yunan bağımsızlığına kadar neredeyse tamamen Türk egemenliğinde yaşamaya başlamıştır.³²

1453 yılında İstanbul'un fethi ile Türklerle Yunanlılar arasında bir düşmanlığın başladığını yazan tek bir tarihçi veya tek bir tarih kitabı bulunmamaktadır. Zira o tarihte Yunanistan adında bir ülke henüz mevcut değildir. Osmanlıların İstanbul'u ele geçirdikleri tarihte, Bizans'ın yani Doğu Roma İmparatorluğu'nun tarihi toprakları üzerinde sayısız devletçikler kurulmuştur ama bunlardan hiçbirinin adı "Grèce" değildir.³³

Osmanlı Devleti, millet politikası çerçevesinde yönetimi altında bulunan çeşitli dinsel topluluk ve halklara, özerklik tanıyarak, bu toplulukların dini otoritelerine temsil yetkisi vermektedir.³⁴ Fatih Sultan Mehmet bir ferman yayınlarak Rum Ortodoks Patriği'ne belli başlı yetkiler vermiş, Osmanlı toprakları içinde yaşayan geniş bir kitle üzerinde söz söyleme ayrıcalığı tanımıştır.³⁵

Patriğe Millet Başı unvanı verilmiştir. Milletın sözlük anlamı din olduğundan, Patrik bu unvanla dinsel bir cemaat olan Ortodoksların başı sayılmıştır. O döneme kadar İmparator'un emrinde bir dinsel başkan olan Patrik, artık İmparator'un hamiliğinde, kendi dinsel cemaatinin dünyasal işlerinin de tartışılmaz yöneticisi durumuna gelmiştir.³⁶

³² Şükrü Sina Gürel, **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821–1993)**, Ankara: Ümit Yayınları, 1993, s. 21.

³³ Kamuran Gürün, "Ege Sorunu", **Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı**, Cilt. 1, Sayı. 3, (Mart-Nisan 1995), s. 259.

³⁴ Erol Mütercimler, **Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri- Satılık Ada Kıbrıs**, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007, s. 72.

³⁵ Gürel, s. 22.

³⁶ Coşkun Üçok, "**Osmanlı İmparatorluğu ve Rum Ortodoks Kilisesi, Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri**", Ankara, 1986, Akt.: Gürel, s. 22.

Osmanlı Devleti içinde yaşayan Rum Ortodoks halkın “ayrı” konumu, yalnızca Ortodoks Kilisesinin devlet içindeki ayrıcalıklı durumundan meydana gelmemektedir. En az bunun kadar önem taşıyan başka bir durum da Rum tüccarların ve Fener aristokrasisinin varlığıdır. Bu tüccar ve aristokratlar, Osmanlılıktan ayrı bir Yunan ulusçuluğunun gelişmesine en büyük katkıyı sağlamışlardır.³⁷ Tüccarlar ve eğitim için Avrupa’ya giden gençler Fransız İhtilali’nin yaymış olduğu milliyetçi fikirleri öğrenerek ülkelerinde isyan hareketlerini başlatmışlar, bu arada Rusya’da el altından Ortodoks Kilisesi’ni Osmanlı’ya karşı ayaklanmaya hazırlamıştır.³⁸

Yunanistan bağımsızlık mücadelesinin, daha doğrusu mücadele fikrinin bugünkü Yunan topraklarında değil de Rusya’da doğmuş oluşu da ilginç bir noktadır.³⁹ Rusya’nın sıcak denizlere inme politikası Osmanlıları ve Rumları yakından ilgilendirmektedir. Büyük Katerina’nın çarıçe olduğu dönemde 1772- 1773 Savaşı’nda Ruslar, Osmanlıları Kırım ve Mora’da sıkıştırmışlar ama daha sonra Mora’dan çekilmek durumunda kalmışlardır. Savaşın ertesinde imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması’nın 7. maddesi ile Rusya uzun zamandan beri planladığı tüm Ortodoksların himayecisi olma düşünü gerçekleştirmiştir. Daha sonraki yıllarda ise 1782- 1783 yılları arasında Avusturya İmparatoru ve Çarıçe Katerina arasında gerçekleşen yazışmalar sonucunda “Grek projesi” fikri ortaya çıkmıştır. Bu projeye göre; Eflak, Boğdan ve Transilvanya’yı kapsayan “Daçya” isminde bir krallık oluşturulacaktır. Ayrıca, Avusturya’ya Adriyatik Denizi kıyılarında toprak verilecektir. Yunanistan’a ise Ege Denizi adaları ve Anadolu’nun büyük kısmı verilerek İstanbul başkent yapılacak, böylelikle eski Bizans İmparatorluğu yeniden kurulacaktır.

1789 Fransız İhtilali’nin gerçekleşmesi ile dikkatini Fransa’ya veren Avrupa, diğer konu ve sorunları ikinci plana itmiştir. 1795’te Fransa’da iyice güçlenen Napolyon, İtalya üzerinden Avusturya’ya gidecek ordunun başına getirilmiş ve İtalya’da Avusturyalıları yenmiştir.⁴⁰ 1797’de imzalanan Kampo Formiyo Anlaşması Venedik Cumhuriyeti’nin sonunu getirirken, toprakları Fransa ile Avusturya arasında bölüştürülmüştür. Fransa’nın hissesini Cezayir’i Seb’a (Yedi Ada), Preveze ve Parga

³⁷ Gürel, s. 23.

³⁸ Şükrü Karatepe, “Balkanlar ve Türkiye”, *Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı*, Cilt. 1, Sayı. 3, s. 270.

³⁹ Gürün, s. 259.

⁴⁰ Mehmet Saka, *Ege Denizinde Türk Hakları*, 3. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları, 1974, s. 8–9.

oluşturmuştur. Korfo, Paksos, Santa Mavro, İtaki, Kefalonya, Zanta ve Çuha adalarından oluşan Yedi Ada'ya sahip olan Fransızlar böylelikle Akdeniz'e inmişler, Osmanlı Devleti ile komşu olmuşlardır. Milliyetçilik fikrini de beraberlerinde getirerek bölgeye yayan Fransızlar, Mora ve adalarda isyanlar çıkmasına yol açmışlardır.⁴¹ Venedik'ten alınıp Fransa'ya bağlanmak suretiyle Yedi Ada'da oluşturulan cumhuriyet ile Osmanlı Devleti'ne bağlı Rumlar dışında yeni bir Rum yurdu meydana gelmiştir. 1815 yılında bölgeye İngilizlerin yerleşmesi sonucu bölgede oluşturulan özel yönetim, Rum halkını da bağımsızlık konusunda cesaretlendirmiştir.⁴²

1814'te Odesa'da kurulan Philike Hetairia (Filiki Eterya-Dostlar Derneği) Yunan bağımsızlık hareketinin örgütü olmuştur.⁴³ 1814 senesinde Odesa'da Çar'ın yaveri olarak görev yapan Aleksandr İpsilanti başkanlığında kurulan örgüt Yunan bağımsızlığını gerçekleştirmek için isyanlar çıkarma konusunda çalışmalara başlamıştır.⁴⁴ 1821 yılında derneğin başında bulunan İpsilanti önderliğinde Osmanlı Devleti'ne karşı bir ayaklanma başlatılmıştır. Ayaklanma için uygun zamanın geldiğinin düşünülmesinin nedeni Osmanlı Devleti'nin o dönemde Tepedenli Ali Paşa ile uğraşıyor olmasıdır. Ancak, Osmanlılar 1821'deki Drogatsani Savaşı ile isyanı bastırmıştır.⁴⁵ Avrupalı Devletler, 1815 Viyana Kongresi ile statükoyu bozacak ulusçu hareketlere karşı çıkma kararı almışlardır, fakat Avrupa kamuoyunun ayaklanmayla yakından ilgilenmesi devletlerin kayıtsız kalmalarını engellemiştir. Drogatsani Savaşı ertesinde İpsilanti, Habsburglar'a sığındıysa da yerel ayaklanma devam etmiştir.⁴⁶ Ayaklanmanın bastırılması işi Osmanlı Devleti'nin Mısır valisi olan Mehmet Ali Paşa'ya verilmiştir. 1824–1827 döneminde, Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa ayaklanmayı bastırmıştır. Sonuçta Yunanistan'a bağımsızlığını kazandıran olgu yine Avrupalı devletlerin çabaları olmuştur⁴⁷

⁴¹ Tülay Duran, “ Yunanistan'ı Adalar Siyasetine İten İlk Uygulama: İngiltere'nin Armağanı Yedi Ada”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Dün/ Bugün/ Yarın**, Cilt. 7, Sayı. 40, (Ocak 1971), s. 9.

⁴² Yaşar Yücel ve Ali Sevim, **Türkiye Tarihi IV, Osmanlı Dönemi (1730- 1839)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 181.

⁴³ Gürel, s. 27.

⁴⁴ Duran, s. 10.

⁴⁵ Richard Clogg , **Modern Yunanistan Tarihi**, Dilek Şendil (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları,1997, s. 49.

⁴⁶ Clogg, s. 57.

⁴⁷ Gürel, s. 28.

Osmanlı İmparatorluğu içinde baş gösteren azınlık hareketlerini, özellikle de Rumları destekleyen sadece Rusya değildir. Fransa ve İngiltere tarafından Bab-ı Âli'ye bir "nota" verilerek "Mora ve Siklat (Kiklat) adalarında bir Yunan hükümeti kurulması" istenmiştir. Bu notaya göre, Yunan hükümeti yine Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunacaktır ve Osmanlı Devleti'ne vergi olarak yılda bir buçuk milyon kuruş verecektir. Seçilecek Hıristiyan Prensın atanmasında İngiltere, Rusya ve Fransa'dan oluşan üç devlet haricinde Osmanlı Devleti'nin de oy hakkı olacaktır. Osmanlı Devleti ise bu koşulları uygun bulmadığını açıklamıştır.⁴⁸

Osmanlı Devleti'nin bu kesin tutumu karşısında İngiltere, Fransa ve Rusya ortak askeri bir harekâta başlayarak Akdeniz'deki donanmalarıyla Mora'yı Osmanlı Devletiyle ilişkisini kesmek maksadıyla kuşatmaya başlamışlar; daha sonra da Osmanlı ve Mısır savaş gemilerini Navarin'de yakmışlardır.

Rusya, 1828 yılında Rum sorununu çözümlenme amaçlı olduğunu iddia ederek Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır.⁴⁹ Savaş sonunda mağlup olan Osmanlı hükümeti, Edirne Anlaşması'nı imzalamak durumunda kalmıştır. 1829'da imzalanan Edirne Anlaşması ile Osmanlı Devleti bağımsız bir Yunanistan kurulmasını kabul etmiştir. 3 Şubat 1830 tarihinde İngiltere, Rusya ve Fransa bağımsız bir Yunanistan'ın kurulduğunu ilan etmişlerdir.⁵⁰

Ege Denizi'ndeki tüm adalar, Yunanistan bağımsızlığını kazanmadan ve Yunan ayaklanmasının başlangıcı olan 12 Şubat 1821 tarihinden önce, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunmaktadır. Ege Denizi, tam manası ile bir "Türk iç denizi" görünümündedir. Yunanlılar, 1830 yılından önce Avrupa kara parçasındaki topraklarına henüz hakim değilken, bölge sadece Osmanlıların hakimiyeti altındadır. Ancak, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması ile birlikte Eğriboz Adası, Skyros Adaları, Siklat Adaları ve Şeytan Adaları Yunanlıların eline geçmiştir.⁵¹

⁴⁸ Mütercimler, s. 76-77.

⁴⁹ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi IV*, s. 187.

⁵⁰ Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmeler Işığında Türk Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1988, s. 25. Akt.: Gürel, s. 29.

⁵¹ Mütercimler, s. 77.

Kuruluşunun ardından Yunan hükümeti, kendisini Bizans İmparatorluğu'nun yasal mirasçısı olarak görmüştür. “Megali İdea” olarak bilinen eski Bizans-Grek İmparatorluğu'nu diriltme ve Büyük Yunanistan'ı oluşturma fikrini hayata geçirmek, bir amaç olarak benimsenmiştir.⁵² Megali İdea fikrine göre amaç, kuruluş sınırlarının dışında bulunup da Rumca konuşan toplulukları kendi siyasal sınırları içine katarak, beş denizli ve iki kıtalı büyük bir Yunanistan (Yunanistan kıtası ile Anadolu ve Karadeniz, Marmara Denizi, Ege Denizi, Akdeniz, İyon Denizi) oluşturmaktır.⁵³

Bağımsız bir devlet olmasının ardından Yunanistan, yayılmacı bir politika izlemiş ve dış politikasını Osmanlı Devleti'nden toprak kopartarak büyüme üzerine kurmuştur. Yunanistan'ın izlediği politika sonucunda Osmanlı Devleti ile Yunanistan defalarca karşı karşıya gelmiştir. Bu karşılaşmaların en önemli örnekleri Girit'te ve Balkan Savaşları'nda görülmektedir. 1895'de Girit'te Yunan hükümeti tarafından kurulan Etnike Heteria (Etniki Eteryia) cemiyetinin kışkırtmalarıyla başlayan ayaklanma, 1897'de Yunanistan'ın doğrudan müdahalesi ile büyümüştür.⁵⁴

Osmanlı Devleti'nin 1897'de Yunan ordusunu Teselya'da mağlup etmesinin ardından Yunanistan yok olmanın eşiğine gelmiştir. Fakat büyük güçlerin araya girmesi ile yapılan barış anlaşması Yunanistan'ı ağır şartlarla bir anlaşma imzalamaktan kurtarmıştır. Sonuç olarak Girit Osmanlı yönetimi altında özerk bir hale getirilmiş ve Yunan kralının oğlu, adaya yüksek komiser olarak atanmıştır. Bu savaş ve uğranılan yenilgi Yunanistan'ın yayılmacı istekleri ile askeri yetenekleri arasındaki uçurumu iyice açığa çıkarmıştır.⁵⁵

1908'de Girit Meclisi “enosis” yani Yunanistan'a bağlanma kararı almıştır. Ama Yunan hükümeti Girit için harekete geçmeye cesaret edemeyince Yunanistan'ın siyasal geleceğine karar verecek kadar güçlenmiş olan Yunan Askeri Birlik Komitesi, Venizelos'u Girit'ten Atina'ya getirmiştir. Girit'te doğan ve Atina'da okuyan Venizelos Girit'teki bağımsızlık ayaklanmalarına katılmış, 1897'den sonra da Girit Meclisi'nde

⁵² Mütercimler, s. 80.

⁵³ Murat Hatipoğlu, **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan (1923–1954)**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1997, s. 2.

⁵⁴ Gürel, s. 30–32.

⁵⁵ Clogg, s. 92–93.

valinin bakanlarından biri olarak görev yapmıştır. 1910 yılına gelindiğinde ise askerlerin isteği üzerine Atina'ya gelen Venizelos, Yunanistan Başbakanı olmuştur.⁵⁶

Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ı karşı karşıya getiren diğer bir önemli olay ise Balkan Savaşları olmuştur. Savaşlar sonucu önemli toprak kazançları elde eden Yunanistan, Girit üzerindeki egemenlik haklarını da kabul ettirmiştir. Böylelikle ülke yüzölçümünü % 70 oranında büyüten Yunanistan, 1913 senesinde Akdeniz'de önemli bir güç olarak kendini göstermeye başlamıştır.⁵⁷ Yapılan iki Balkan Savaşı'nın da kazanılması, Venizelos'un politikaları için görkemli bir dayanak olmuştur. Girit'in enosis isteği resmen tanınmış ve Girit ülke topraklarına katılmıştır.⁵⁸ Girit'le birlikte Selanik de dahil Güney Makedonya, Güney Epir ve İtalya'nın elinde bulunan Oniki Ada hariç neredeyse tüm Ege adaları Yunanistan'ın kontrolüne geçmiştir.⁵⁹

1830 ile 1920 yılları arasında geçen sürede, hem Megali İdea'nın, hem de büyük devletlerin emperyalist politikalarının Yunanistan'a getirdiği avantajları hatırlamak gerekirse, karşımıza çıkan tablo şöyledir:

- 1830 yılında ilk Yunanistan Krallığı, Arto-Volo hattının güneyinde kalan Mora yarımadası ve bazı adacıklarla oluşturmuştur;
- 1864 senesinde İngiltere, kendi hakimiyeti altındaki İyon Adaları'nı (Yedi Adalar Cumhuriyeti'ni) Yunanistan'a bırakmıştır;
- 1881–1897 yılları arasında büyük devletlerin desteği ile Yunanistan lehine bazı “sınır düzenlemeleri” yapılmış ve Yunanistan Teselya'yı da alarak kuzeye doğru, genişlemeyi sürdürmüştür.⁶⁰
- 1912–1913 Balkan Savaşları sonunda kuzey Ege kıyıları ve adaları Yunanistan Krallığı topraklarına katılmıştır.

⁵⁶ Gürel, s. 32–33.

⁵⁷ Clogg, s. 107–108.

⁵⁸ M. L. Smith, “The Great Idea”, **Ionian Vision: Greece in Asia Minor 1919- 1922**, 2nd Edition, London: Hurst & Company, 1998, s. 19.

⁵⁹ Gürel, s. 33.

⁶⁰ Hatipoğlu, s. 2–3.

Venizelos bu hızlı genişleme süreci ile bir efsane haline gelmiştir ve başarıları, Venizelos'un ülkenin ekonomisini düzenlemek için bir barış dönemine ihtiyaç duyulduğu gerçeğini idrak etmesine engel olmuştur. Sonuç olarak Yunanistan, İstanbul merkezli “Büyük Yunanistan” hayalini hayata geçirmek için İtilaf devletlerinin yanında Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır.⁶¹

Savaşın bitmesinden kısa bir süre önce İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa dahil olan Yunanistan Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri arasındaki yerini almıştır. Savaş sonrasında yapılan Sevr Anlaşması⁶² ile Doğu Trakya, Gökçeada, Bozcaada ile İzmir ve çevresi Yunanistan'a bırakılmıştır. Böylelikle Yunanlıların “Anadolu Macerası”, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali ile başlamıştır.⁶³

15 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetleri İzmir'e Megali İdea'ya dayandırdıkları dört maddelik planları ile çıkmışlardır. Buna göre:

- Ege Denizi, Yunan denizi haline getirilecektir;
- İki anakaraya ve beş denize açılan Yunanistan gerçekleştirilecektir;
- Yunanistan'ın bir ayağı Asya kıtasına, bir ayağı Avrupa kıtasına uzanacaktır;
- Bizans İmparatorluğu yeniden hayata geçirilecektir.⁶⁴

Mustafa Kemal önderliğindeki Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin 1922 yılının başında en önemli görevi Yunan işgal kuvvetlerini Batı Anadolu ile Trakya'dan çıkarmak ve Misak-ı Milli esaslarına göre barışı sağlamaktır. Bu gayeyle başlatılan Büyük Taarruz, 30 Ağustos 1922 tarihinde zafer ile sonuçlandırılmış ve Türk birlikleri 9 Eylül günü İzmir'e girerek, Yunan kuvvetlerini Anadolu'dan çıkartmışlardır.⁶⁵ Kurtuluş Savaşı ile Yunanistan İzmir'de yenilgiye uğramış, Doğu Trakya ise Mudanya Ateşkes

⁶¹ Melek Fırat, “Yunanistan'la İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.). **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar (1919–1980)**, Cilt. 1 içinde, 11. Baskı. İstanbul: İletişim, 2005, s. 180.

⁶² Sevr Anlaşması'nın genel hükümleri için bakınız: Bayram Bayraktar, **Çağdaş Türkiye Tarihi**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2002, s. 146–148.

⁶³ Gürel, s. 34.

⁶⁴ Mütercimler, s. 82.

⁶⁵ Oral Sander, **Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e**, 6. Baskı, Ankara: İmge, 1998, s. 366.

Anlaşması ile Türkiye'ye teslim edilmiştir. 1923 yılındaki Lozan Anlaşması ile Bozcaada ve Gökçeada da Türkiye'de kalmıştır.⁶⁶

Megali İdea hedeflerine en çok yaklaşan lider olan Venizelos, Anadolu hareketiyle ülkesinin tarihine "Küçük Asya Felaketi" (Mikrasiyatiki Katastrofi) olarak geçecek bir başarısızlığa imza atarken, Megali İdea'nın sona ermesini belgeleyen Lozan Barış Anlaşması'na da imza atmak durumunda kalmıştır.⁶⁷

Yunanistan ile ilişkilerin en kötü olduğu dönem Milli Mücadele yıllarıdır. Yunanlılar bu savaşta başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri tarafından kullanıldıklarını söylerler. Bu görüş bir bakıma doğrudur, ama kabul etmek gerekir ki kullanılmak için istida vermişlerdir.⁶⁸

2. 3. Lozan Anlaşması ve Cumhuriyet Dönemi

20 Kasım 1922 tarihinde başlayan Lozan Konferansı ile Birinci Dünya Savaşı'ndan galip ayrılan devletler ve yeni Türkiye Devleti, anlaşma zemini bulmaya çalışmışlardır. Farklı taraflarda yer alan Müttefikler ve Türkiye arasındaki problemleri çözme amacı ile yapılan görüşmeler, çıkan anlaşmazlıklar sebebiyle defalarca kesintiye uğramasına rağmen 24 Temmuz 1923 tarihinde bir sonuca ulaştırılabilmektedir.

Konferans boyunca devletler arasında birçok tartışma ve anlaşmazlık yaşanmıştır, fakat konu gereği yaşanan tartışmaların tamamı yerine yalnızca Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlarla ilgili olan başlıklara değinilecektir. Konferansın ilk bölümünde Türkiye ile Yunanistan,

- Sivil tutuklular ve askeri esirlerin değişimi;
- İki devlet arasında sınırın belirlenmesi (Mudanya Ateşkes Anlaşması'nda belirlendiği gibi sınırın Meriç'ten geçmesi) ve İmroz, Bozcaada, Oniki Ada dışındaki Doğu Ege Adaları'nın Yunanistan'a bırakılması;

⁶⁶ Bayraktar, s. 191.

⁶⁷ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 180.

⁶⁸ Gürün, s. 259.

- Nüfus mübadelesi;
- Yunanistan'ın ödeyeceği savaş tazminatı

başlıklarını görüşmüş ve büyük ölçüde anlaşmaya varmışlardır.⁶⁹ Savaş bittikten ve Lozan Anlaşması⁷⁰ imzalandıktan sonra Atatürk'ün politikası, Yunanistan ile ilişkileri normalleştirmek ve yakınlaştırmak olmuştur.⁷¹

Ancak, Türk ve Rum nüfuslarının mübadelesine ilişkin olarak 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan ve Lozan Barış Anlaşması'nın Son Senedi kapsamına alınan sözleşmenin uygulanmasında sorunlar meydana gelmiştir. “Etabli sorunu” (yerleşikler) olarak adlandırılan ve 1926'da iki ülkeyi tekrar savaşın eşiğine getiren bu sorun 10 Haziran 1930'da Ankara'da imzalanan anlaşma ile çözüme ulaştırılmıştır.⁷² Aynı yıl, Yunan Başbakanı Venizelos'un Türkiye'yi ziyareti esnasında da Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Anlaşması imzalanmıştır.⁷³

1931'de Türkiye'nin öncülüğü ile Balkan Konferansları başlamıştır.⁷⁴ İki ülke Başbakanları İsmet Paşa ve Çaldaris, 14 Eylül 1933'de Ankara'da “Türkiye ile Yunanistan Arasında Samimi Anlaşma Belgesi”ni imzalamışlardır. Revizyonist Bulgaristan'dan gelebilecek bir tehdide önlem olarak on yıllık bir süre için imzalanan bu belgeye göre, taraflar “ortak sınırların karşılıklı olarak saldırıdan korunmasını güvence altına” almış olmaktadır.⁷⁵ Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında ise 1934 senesinde Balkan Paktı imzalanmıştır. Bu pakt ile amaçlanan, duyarlı ve gerilimli bir bölge olan Balkanlar'da birlik oluşturarak, dostluk ve güvenlik ortamı meydana getirmektir. İki eski düşman olan Türkiye ve Yunanistan, bu paktı en çok destekleyen ülkeler olmuşlardır.⁷⁶

⁶⁹ Gürel, s. 36.

⁷⁰ Lozan Anlaşması'nın metni için bkz.: Düstur, 3. Tertip, Cilt 5, 11 Ağustos 1339- 19 Teşrinievvel 1340, İstanbul: Neme İstikbal Matbaası, 1931, s. 13- 357, Akt.: *Türk Tarih Kurumu*, <http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=249>, (25 Nisan 2008).

⁷¹ Gürün, s. 260.

⁷² Mehmet Gönübol ve Diğerleri., *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, s. 63–67.

⁷³ İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920–1945)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. 393.

⁷⁴ Bülent Ecevit, “Bölge-Merkezli Dış Politika”, *Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı*, Cilt. 1, Sayı. 3, s. 65.

⁷⁵ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 349.

⁷⁶ Ecevit, s. 65.

İkinci Dünya Savaşı arifesinde Türk-Yunan işbirliği en yüksek seviyesine çıkmıştır.⁷⁷ Kamuran Gürün'e göre eğer savaş çıkmasaydı ve o seviyede 10–20 sene daha yaşanabilseydi, belki bu işbirliği ve yakınlık her iki milletin tüm sınıflarına ve kadrolarına yüzde yüz mal olarak kökleşebilir, artık değişmez bir duruma erişmiş olabilirdi.⁷⁸

Yunanistan, yapılan anlaşmalara rağmen Türkiye'nin savaş esnasında kendisine yardıma gelmeyişi şüpheyle karşılamıştır.⁷⁹ Oysa Türkiye, İtalya'nın Yunanistan'a saldırması üzerine, Bulgaristan'ın da muhtemel bir saldırısına karşı Yunanistan'ın yanında yer alacağını Sofya'ya bildirmiştir.⁸⁰ Bazı anlaşmazlıklara rağmen iki ülke arasındaki işbirliği, İkinci Dünya Savaşı esnasında da mümkün olduğu kadar sürdürülmüştür. Türkiye ve Yunanistan İtalya'nın tehditleri karşısında durmuşlardır.⁸¹ Bir anlamda Türk-Yunan ilişkileri 1954 yılına kadar sürecek mutlu bir döneme girmiştir.⁸² Ancak 1954'te Kıbrıs sorununun ortaya çıkmasıyla Ankara-Atina arasında soğuk bir hava esmeye başladığı ve iki ülkenin tekrar karşı karşıya geldiği bir gerçektir.⁸³

⁷⁷ A. Suat Bilge, **Ankara-Atina-Lefkoşe Üçgeni**, Ankara: İmge Kitapevi, 1996, s. 16.

⁷⁸ Gürün, s. 260.

⁷⁹ Van Coufoudakis, "Greek-Turkish Relations, 1973- 1983, The View from Athens", **International Security**, Vol. 9, No. 48 (Spring 1985), s. 186.

⁸⁰ Hatipoğlu, s. 225.

⁸¹ Bilge, s. 16.

⁸² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1995)**, 15. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2005, s. 327.

⁸³ Hatipoğlu, s. III.

3. TÜRKİYE ve YUNANİSTAN ARASI YAŞANAN TEMEL SORUNLAR

Türkiye ve Yunanistan arasında yüzyıllardır süregelen problemleri tek bir maddeye indirgemek ya da problemleri birbirinden ayrı düşünerek incelemek hemen hemen imkansızdır. Dönem dönem Kıbrıs, Ege, Patrikhane, azınlıklar gibi başlıklar iki ülkenin gündemlerinin geri planlarına itilip daha az konuşulsa veya gündemlerinin en önemli maddesi olarak sürekli tartışılrsa da kesin bir çözüme ulaşılamadan varlıklarını devam ettirmektedirler.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin en temel özelliklerinden biri, iki ülke arasında yaşanan sorunların ideolojik nedenlerden çok, tarihsel ve iki tarafın güvenlik endişelerinden meydana gelmiş olmasıdır.⁸⁴

3. 1. Azınlıklar

Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan azınlıklar sorunu, tarihsel süreç içinde her iki ülkenin de gündeminde önemli bir yer tutmuştur. Her iki ülkeye de yerleşmiş bulunan halklar; yani, Yunanistan'da yerleşmiş bulunan Türkler ve Türkiye'de yerleşmiş bulunan Rumlar her iki ülke arasında dönem dönem sorunlara yol açmıştır.

İçinde buldukları toplumda, nüfusun çoğunluğunu oluşturan topluluktan din, dil, etnik köken gibi nedenlerle farklılıklar gösteren gruplara “azınlık” denilmektedir. Azınlık gruplar, genellikle çoğunluğun çeşitli farklılaştırıcı önlemleri ile karşılaştıklarından bu grupların korunması, çeşitli uluslararası anlaşmalar ile güvence altına alınmaya çalışılmıştır.⁸⁵

Tarihsel süreç içerisinde azınlık kavramı ve azınlıklara tanınan haklar aradan geçen yüzyıllar içinde çeşitli değişimlere uğrayarak, günümüze gelmiştir. Ortaçağ'da kilise toplumun tek ve tartışılmaz hakimi durumundadır. Siyasal bir parçalanmışlık içinde bulunmasına rağmen tamamıyla bir dinsel bütünlük gösteren Ortaçağ'da

⁸⁴ İlhan Uzgel, “Doksanlarda Türkiye İçin Bir İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar”, **En Uzun Onyıl-Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Gencer Özcan ve Şule Kut (drl.), İstanbul: Büke, 2000, s. 426.

⁸⁵ Ülke Arıboğan, Gülden Ayman ve Beril Dedeoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Faruk Sönmezoğlu (drl.), 2. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 1996, s. 68.

azınlıkların korunması diye bir sorun yoktur. Çünkü hiçbir çatlağa izin vermeyen bu sistem, ortaya azınlık diye bir kavramın çıkmasını engellemektedir.

Reform hareketinin başlaması ile bu hareketlerin yayıldığı ülkelerde çeşitli dinsel liderler, ülkelerinin dinsel bakımdan Katolik Kilisesi'nden bağımsız olduğunu duyurmaya başlamışlardır. Artık Avrupa'da insanların dinini Vatikan'ın yerine krallar belirlemeye başlamıştır. Halkların dini belirlenirken “hangi ülkedense o dinden” ilkesi uygulanmaya başlanmıştır. Katolik ve Protestan ülkeler birbirlerine kendi mezheplerini kabul ettirme amacıyla din temelli savaşlar ilan ederken, öte yandan da kendi sınırları içinde yaşayan farklı mezhepten insanlara çeşitli şekillerde eziyet etmeye başlamışlardır. 1560'tan 1648'e kadar devam eden ve çok kan dökülen bu “din savaşları” ve eziyetler sonucunda taraflar dinsel azınlıkların tamamen ortadan kaldırılması fikrinin imkansız olduğunu idrak ederek, bu grupları kendi çıkardıkları çeşitli belgelerle koruma altına almışlardır. Katolik olan Fransa'nın ülkesinde yaşayan Protestan uyruklar için yayınladığı Nant Fermanı (1598) bu koruma belgelerinin ilki olma özelliğini taşımaktadır. Bu fermana göre, Fransa'da yaşayan Protestan uyruklar saray ve Paris dışında vicdan ve din özgürlüğü, kişisel ve siyasal hak eşitliği, memuriyetlere atanma, kendi dininden yargıçlar tarafından yargılanma gibi haklara sahip olmaktaydılar.

Avrupa'ya din ve mezhep savaşlarının hakim olduğu dönemde, güneydoğuda farklı dinden bir imparatorluk iyice kuvvetlenmiş ve kıtanın ortalarına kadar ilerlemiştir. Osmanlı İmparatorluğu, bünyesinde birçok farklı mezhepten grupların yanı sıra birçok farklı dinden gruplar da barındırmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bünyesinde yaşayan Hıristiyanların sayısı, özellikle İstanbul'un alınmasından sonra devam eden fetihlerle sürekli artmıştır.⁸⁶

Osmanlı Devleti'nde, azınlık tanımlaması ırk ölçüsüyle değil, din, inanç ölçüsüyle yapılmaktadır. Türklerin azınlık anlayışında, inanç temelinde tanımlanmış azınlıklar vardır, fakat insanları ırklarına göre kategorize etmek yoktur.⁸⁷ Avrupa'da henüz reform yapıp azınlık kavramı ortaya çıkmadan Osmanlı bünyesinde Müslüman

⁸⁶ Baskın Oran, **Türk- Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991, s. 45- 48.

⁸⁷ İsmail Cem, “Ezberi Bozulan Türkiye'nin Önemi”, **New Perspectives Quarterly Türkiye**, Cilt. 1, No. 2, (Yaz 1998), s. 36.

olmayan azınlıklara, 1454 yılında “Ermeni Milleti”, “Rum milleti”, ve “Yahudi Milleti” isimleri altında azınlık grubu statüsü tanınmıştır. Osmanlı Devleti, bünyesindeki Müslüman olmayan unsurları kendileriyle karıştırmamış ancak, bu grupların gelenek ve göreneklerini sürdürmelerine, Millet Başılar arayıcılığıyla vergi toplamalarına ve isteklerini yine Millet Başılar arayıcılığıyla saraya iletmelerine izin vermiştir. Osmanlı İmparatorluğu bu ayrıcalıkları, Avrupa’da meydana geldiği gibi uzun savaşlar sonucu değil “Berat” adı verilen fermanlarla, İstanbul alındıktan hemen sonra tek taraflı olarak vermiştir.⁸⁸

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan Hıristiyan halklarından birisi olan Rumlar, yoğun olarak oturdukları Mora, Teselya ve Ege Adaları dışında Osmanlı topraklarının pek çok yerlerine, özellikle kıyı kentlerine dağılmış durumdaydılar. Rumlar, Fatih Sultan Mehmet devrinden itibaren Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayan diğer Hıristiyan halklara oranla daha imtiyazlı bir duruma sahip bulunmaktaydılar. Genellikle Osmanlı yönetiminde Hıristiyanlar, devlet yönetiminde kullanılmamakla birlikte Rumların, Divan ve elçilik tercümanlıkları, Eflak ve Boğdan Voyvodalıkları gibi son derece önemli görevlerde çalıştıkları görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet’in verdiği imtiyazlarla Ortodoks Kilisesinin makamlarını da ellerine bulunduran Rumlar, Balkanlar’daki öteki Hıristiyan halklara oranla daha üstün bir konuma geçmişlerdir.

Bunların yanı sıra, Osmanlı Devleti özellikle Rum köylüsüne adil bir yönetim, dil ve dini hürriyetle birlikte mülkiyet hakkı tanımıştır. Özellikle kıyı kentlerinde ve adalarda yaşayarak ticaret ve gemicilikle geçinen Rumlar, Rum köylüsüne oranla daha da iyi şartlarda yaşamaktaydılar. Akdeniz ticaretinin büyük bir kısmını elinde bulunduran Rumlar, ticaret gemilerine Rus bayrağı çekme hakkını aldıktan sonra kapitülasyonlardan faydalanma imtiyazını da elde etmişlerdir. Böylelikle Rumlar, çifte yurttaşlık statüsüne de sahip olmuşlardır. 1816 yılına gelindiğinde altı yüz kadar ticaret gemisine sahip olan Rumlar bu gemileri Kuzey Afrika korsanlarına karşı savunma maksadıyla Osmanlı hükümetinden izin almak suretiyle büyük çapta silahlandırma hakkına da sahip olmuşlardır. İmparatorluk içinde imtiyazlı bir yaşam süren Rumlar,

⁸⁸ Oran, s. 49.

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın başlarında, büyük iç ve dış sorunlarla karşılaşp zayıflamaya başlaması sonucu, dış kışkırtmalarla devlete karşı isyan hareketlerine girişeceklerdir.⁸⁹

19. yüzyıl ile Batılı Hıristiyan devletler, Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan Hıristiyan unsurların koruyuculuğunu üstlendikleri gerekçesiyle devletin iç işlerine karışmaya başlamışlardır.⁹⁰ Yunanistan, 19. yüzyılda bir taraftan 1789 Büyük Fransız İhtilali'nin kaçınılmaz etkileri, bir taraftan da zamanın büyük güçleri İngiltere, Fransa ve Rusya'nın çabalarıyla 3 Şubat 1830'da bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine çıkmıştır.⁹¹ Rusya'nın 14 Eylül 1829'da Edirne Anlaşması'nı imzalatarak Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmiş olduğu Yunanistan'ın bağımsızlığı, Londra Protokolü ile tamamlanmış olmaktadır.⁹²

Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, ülke sınırları içerisinde Müslüman olan halklar kalmıştır. Yunanistan'da kalan Müslüman halklar meselesi Londra Protokolü ile de gündeme gelmiş ve bu halklar Osmanlı Devleti tarafından korunma altına alınmaya çalışılmıştır. Bu dönemde iki ülke arasında meydana gelen karşılıklı göçler sonucu da azınlıklar sorunu gündeme gelmeye başlamıştır.⁹³

Osmanlı Devleti'nin gerilemesinin devam ettiği dönemlerde Birinci Dünya Savaşı patlak vermiş ve bu savaşa katılan Osmanlı Devleti savaştan yenik ayrılmıştır. 1919'da Anadolu'da başlayan Kurtuluş Mücadelesi ile durum değişmiş, Türkler büyük bir zafer kazanmıştır. Mücadelenin ardından Türk ulus devletini uluslararası platformda kabul ettirmek üzere Lozan'a giden Türk heyetine, Yunanistan'daki Müslümanların ve Türkiye'deki Ortodoks Rumların mübadelesi temelinde görüşmelerin yürütülmesi konusunda kesin talimat verilmiştir. Buna göre nüfus mübadelesinin gerçekleştirilmesi şarttır. Mübadele Alt Komisyonunda görüşülen nüfus mübadelesi konusu çok uzun ve

⁸⁹ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi IV*, s. 179- 180.

⁹⁰ Melda Cinman Şimşek, "Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye Cumhuriyeti'ne Ulusal Kimlik Açısından Bir Yaklaşım", **Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı I**, Cilt. 3, No. 15 (Mayıs- Haziran 1997), s. 406.

⁹¹ Hatipoğlu, s. 1.

⁹² Robert Mantran, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II, XIX. Yüzyılın Başlarından Yıkılışa**, Server Tanilli (çev.), İstanbul: Adam Yayınları, 2000, s. 41.

⁹³ Fuat Aksu, **Türk Yunan İlişkileri, İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**, Ankara: SAEMK, 2001, s. 11.

çetin tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmaların temelinde üç temel anlaşmazlık noktası bulunmaktadır:

- Mübadelenin zorunlu mu yoksa gönüllü mü gerçekleştirilmesi gerektiği;
- Mübadelenin kimleri kapsayacağı;
- İstanbul kentinin sınırlarının belirlenmesi.

Türkiye mübadelenin zorunlu tutulmasını talep ederken, Yunanistan gönüllü olması gerektiğini savunmuştur. Sonuçta müttefiklerin de konuya müdahalesi ile zorunlu mübadele hususunda karara varılmıştır. Zorunlu mübadele konusunda uzlaşmaya varılmasının ardından mübadelenin kimleri kapsayacağı sorusu ortaya çıkmıştır. Türk heyeti, Batı Trakya Müslümanları hariç Yunanistan'daki tüm Müslümanlarla, İstanbul'daki Rumlar da dahil olmak üzere Türkiye'de yerleşmiş tüm Rumları mübadele kapsamına dahil etmek istemiştir. Yunan heyeti ise İstanbul Rumlarının mübadele dışı tutulmasını istemiştir. Daha sonra Türk heyeti, İstanbul Rumlarının mübadele kapsamı dışında tutulmasını kabul etmiştir.

Mübadelenin kimleri kapsayacağı konusunda karara varılmasının ardından İstanbul'un sınırlarının belirlenmesi konusunda pürüzler çıkmıştır. Türk heyeti sınırları mümkün olduğunca dar tutarak Erenköy'le sınırlamak isterken, Yunan heyeti İzmit'e dek genişletmek isteği içerisindeydi. Nihayet 1912 Belediye Kanununda çizilen sınırlar esas alınmış ve kabul edilmiştir.

Konunun acil olması nedeniyle barış anlaşması beklenmeden 30 Ocak 1923 tarihinde 19 maddelik “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” imzalanmış, ancak imzalanan sözleşmenin uygulanması yazıldığı kadar kolay olmamıştır.⁹⁴

Lozan'da Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak ikili görüşmeler ile “etabli problemi”nin kesin bir sonuca ulaştırılması istenmiştir. 1930 senesinde iki ülke arasında

⁹⁴ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 329- 332.

imzalanan anlaşma ile Türkiye ve Yunanistan nüfus mübadelesini gerçekleştirmiştir. Böylelikle Yunanistan'daki Türkleri Türkiye'ye, Türkiye'deki Rumları da Yunanistan'a göndermişlerdir. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesi Türkleri ile İstanbul Rumları mübadele dışı bırakılmışlardır.⁹⁵

İki ülkenin gündemlerinde önemli bir yer tutan ve günümüzde Yunanistan'ın siyasi sınırları içinde yer alan Batı Trakya, bir coğrafi bölgenin adıdır. Bölge, doğusunda Meriç Nehri ile Türkiye'ye; kuzeyinde Rodop Dağları ile Bulgaristan'a sınır durumundadır. Güneyinde Ege Denizi bulunan Batı Trakya, batıda ise Karasu Nehri ile Kavala iline sınırdadır.

8. yüzyılda Kuman, Peçenek ve Uz Türklerinin Karadeniz'in kuzeyinden gelerek Tuna boylarına, oradan da Balkanlar'a inmesiyle bölgede Türk varlığının ortaya çıktığı görülmektedir. 13. yüzyıldan itibaren, Anadolu'dan gelen Oğuz Türkleri bölgeye yerleşmeye başlamış ve kısa sürede bölgede çoğunluk durumuna gelmişlerdir.⁹⁶ Osmanlı Devleti'nin bölgedeki egemenlikleri ise "toprak", "din", ve "iskan" politikalarının etkisi ile beş yüz yıla yakın devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin bölgeye yerleşmesi ile daha önce Bizans ve Haçlılar tarafından kurulan feodal düzen değiştirilmiştir. Bölgedeki fetihlerini iki kademede gerçekleştiren Osmanlılar, ilk aşamada yerli hanedanların ve soyluların ellerindeki arazileri devletin koruması altına almış, ikinci aşamada ise, bu arazileri tımar sistemine dahil ederek, hanedan ve soyluların köylüler üzerindeki egemenliklerine son vermiştir. Ayrıca Osmanlılar fethedilen bölgelere kitleler halinde Müslüman nüfus nakletmiştir. Ancak, bölgeye nakledilen bu nüfus mevcut yerleşim alanlarında iskan edilmemiş, oluşturulan yeni köy ve kasabalara yerleştirilmiştir. Böylelikle boş alanlar yerleşime açılmış olurken, yerli halkın da mallarına dokunulmamıştır. Oluşturulan bu yapı ileriki dönemlerde Rusya'nın ve diğer Avrupalı devletlerin müdahalesine kadar devam etmiştir.⁹⁷

⁹⁵ Sadık Ahmet, "Batı Trakya'da Yaşayan Türk Toplumunun Şikayetleri ve İstekleri", *Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı*, Cilt. 1, Sayı. 3, s. 34.

⁹⁶ Işık Sadık Ahmet, "Bir İnsan Hakları Dramı: Batı Trakya", *Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II*, Cilt. 3, Sayı. 16, (Temmuz-Ağustos 1997), s. 1793.

⁹⁷ Karatepe, s. 269- 270.

Osmanlı Devleti, 1774 tarihli Küçük Kaynarca Anlaşması'yla Balkanlar'da tek güç, yegane söz sahibi olmadığını ve güçlü bir Rus Çarlık Devleti'nin de var olduğunu kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu tarihten itibaren ise geriye sayış 1919 Milli Mücadele ve 1923 Lozan Anlaşması'na kadar devam etmiştir.⁹⁸

Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılan toprak paylaşımlarında, Yunanistan galip devletler tarafında bulunduğu için Batı Trakya bölgesini almıştır. Asıl hukuki statüsü 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Anlaşması ile oluşturulan Batı Trakya nüfusunun yaklaşık % 85 çoğunluğunu teşkil eden Türkler de azınlık olarak Yunanistan'ın himayesine bırakılmıştır.

Batı Trakya'da yaşayan Türk toplumu, Lozan Anlaşması'nın hükümlerine göre diğer vatandaşlara tanınan hakların yanında özel azınlık haklarına da sahip kılınmıştır. Tanınan haklar uyarınca, masraflarını kendileri karşılamak üzere her türlü sosyal ve dini hayır kurumları ile eğitim ve öğretim kurumları açma, idare etme, denetleme ve bu kurumlarda kendi dillerini serbestçe kullanma hakkına sahip olmuşlardır.

Anlaşmaya taraf olan Yunanistan, bu anlaşmanın hükümlerini asli kanun olarak tanıyacağını, bu hükümlere aykırı hiçbir kanun, usul ve resmi muamele yapmayacağını açıkça taahhüt etmiştir. Ayrıca 1930 yılında oluşturulan etabli komisyonları tarafından bölgede “meskun” olan Türklere verilen etabli belgeleri ile bu hakların sürekliliği de garanti altına alınmış olmaktadır.⁹⁹

1960'lara gelindiğinde ise Türkiye ve Yunanistan gündemlerinde, 1923 yılında yapılan Mübadele Anlaşması gereğince mübadele dışı tutulan Türkler ve Rumlar önemli yer tutmaya başlamışlardır. 1923'te İstanbul'da yaklaşık 100.000 Rum'un bulunduğu tahmin edilirken bu gün bu sayı 3000 civarında bulunmaktadır. İstanbul Rumlarının önce İkinci Dünya Savaşı esnasında uygulanan “Varlık Vergisi”nden ve ardından da 6-7 Eylül 1955 tarihlerinde yaşanan olaylardan zarar gördüğü belirtilmelidir. 1964 Kıbrıs bunalımı sonrası çıkarılan iki kararname ile Türkiye'deki Yunan vatandaşlarının

⁹⁸ İsmail Rodoplu, “Batı Trakya Türk Azınlığı”, *Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II*, Cilt. 3, Sayı. 16, s. 1805.

⁹⁹ Ahmet, *Bir İnsan Hakları Dramı: Batı Trakya*, s. 1793.

malvarlıkları dondurulmuş ve Yunan uyrukluların Türkiye’den taşınmaz mal almaları yasaklanmıştır. Bu kararname 1989 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁰⁰

Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan 1930 tarihli “İkamet, Ticaret ve Seyrüsefain Mukavelenamesi” ile her iki ülke yurttaşlarının birbirinin ülkesine giderek, sürekli oturma ve çalışma izni almasına olanak verilmiştir. Anlaşma yapılırken karşılıklı amaçlanan olgu, Türkiye’de azınlıkların gitmesiyle meydana gelen nitelikli insan gücü açığını kapamak, Yunanistan’daki işsizlik oranını da azaltmaktır. Türkiye’den Yunanistan’a giden ve çalışan Türk bulunmadığından tek taraflı işleyen bu sözleşme ile o dönem içinde sürekli İstanbul’da ikamet edip, çalışan Yunan vatandaşlarının sayısı 12.700 civarındadır. Türk hükümeti 1964 yılında yaşanan krizinin bir sonucu olarak, bu sözleşmeyi tek taraflı feshetmiş ve Yunanistan’dan Türkiye’ye gelmiş olan Yunan vatandaşlarının oturma izinleri Türkiye tarafından yenilenmemiştir. Bu arada, Bozcaada ve Gökçeada’da da yarı açık cezaevi kurma ve devlet üretim çiftliği açma amaçlı gerçekleştirilen kamulaştırmalar sonucunda da bu bölgelerde ikamet eden Rum azınlık Yunanistan’a göç etmiştir.¹⁰¹

Yunanistan’da ise 1967 yılında askeri yönetimin işbaşına gelmesinin ardından, Batı Trakya’daki Türk azınlık üzerindeki baskılar da iyice gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra Batı Trakya’da cemaat yönetim kurulu ve okul encümeni seçimleri yapılmamış ve bu görevlere kişiler atama ile getirilmeye başlanmıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında iki ülkenin savaşın eşiğine gelmesi sonucu Atina’nın olaya müdahale etme imkanı bulamaması, bu ülkedeki tüm dikkatin Batı Trakya’da yaşayan Türk azınlık üzerine çevrilmesine yol açmıştır. Geçmiş yıllarda yaşanan olaylar sonucunda İstanbul’daki Rum topluluğunun iyice azalmış olması noktasından yola çıkan Yunan hükümeti, geçmişte iki ülkenin karşılıklılık esası üzerine oluşturduğu eski anlaşmaları dikkate almamaya başlamıştır.¹⁰² Batı Trakya Türkleri, bölgede karşılaştıkları dini, adli, sosyal, kültürel ve eğitsel baskılar sebebiyle başta Türkiye olmak üzere diğer ülkelere göç etmek durumunda kalmışlardır. 1923 Lozan Anlaşması’nın imzalandığı dönemde nüfusları 129.000 olarak belirlenen Batı Trakya

¹⁰⁰ Gürel, s. 82–83.

¹⁰¹ Oran, s. 281.

¹⁰² Faruk Sönmezoglu, **Türkiye- Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler, Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, İstanbul: Der Yayınları, 2000, s. 186- 187.

Türklerinin, bugün 750.000 nüfusa sahip olmaları beklenirken bu sayı günümüzde halen 1923'ler seviyesinde seyretmektedir.¹⁰³ Batı Trakya Türklerinin karşılaştıkları problemler, toprak ve arazi gasplarından, dolaşım özgürlüğünün kısıtlanmasına, yıldırma ve saldırı olaylarına kadar uzanmaktadır.¹⁰⁴

Rodopların ova kesiminde yaşayan ve sosyo-ekonomik yapısı tarıma dayalı Türklerin elinde bulunan ekili topraklar; kamulaştırma, Osmanlı senetlerini tanımama, Yunanlılara uzun vadeli düşük faizli devlet kredileri verilerek Türk mülklerini almalarını sağlama, bölge Türklerine gayrimenkul edinme hakkı vermeme, iş yeri açtırmama, inşaat ve tamir izni vermeme gibi etkenlerle el değiştirmiş ve bölge halkının çoğu göç etmiştir. 1923 yılında bölgede yaklaşık % 85'i Türklerin elinde bulunan ekili toprak alanlarının oranı zamanla yön değiştirmiştir.

Rodop Sıradağları eteklerinde yaşayan ve hayvancılıkla geçinen Türklerin yaşadığı bölge ise geçmişte komünizm tehlikesi gerekçesiyle askeri yasak bölge ilan edilerek, yerli ve yabancı herkese girişler izne tabi tutulmuştur. Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan 1951 Kültür Anlaşması ve 1968 Kültür protokolleri gereği olan Türk okullarında okutulması gereken ders kitaplarına bu bölgede müsaade edilmemiştir. Ayrıca, Türkiye Öğretmen Okulları'ndan mezun öğretmenlere bu bölge okullarında görev yapma izni verilmemiştir.

Batı Trakya'da 1927'den beri var olan Türk adı taşıyan dernekler 1980'lerden itibaren kapatılmaya başlanmıştır. Gümülcine'deki Türk Gençler Birliği, yine Gümülcine'de olan Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği, İskeçe'deki Türk Birlikleri isimlerindeki Türk kelimesi nedeniyle kapatılmışlardır.

Bölgedeki Türkler, eğitim alanında da pek çok sorunla karşılaşmışlardır. Biri Gümülcine, diğeri İskeçe'de olan medreselerden mezun olan Batı Trakya Türklerini, Selanik Özel Pedagoji Akademisi'nde eğitime tabi tutarak kendi hedefleri doğrultusunda öğretmenler yetiştirmişlerdir. 1952'de Gümülcine'de açılan Celal Bayar Lisesi ilk mezunlarını 1958 yılında vermiş ve bu mezunların bir kısmı Türkiye'ye

¹⁰³ Taner Mustafaoğlu , “Batı Trakya Nereye Koşuyor?”, *Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II*, Cilt. 3, Sayı. 16, s. 1810.

¹⁰⁴ M.Cihat Özönder ve Halim Çavuşoğlu, “Balkanlar ve Batı Trakya Türklüğü”, *Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II*, Cilt. 3, Sayı. 16, s. 1804.

yüksek öğrenim görmeye gelmiştir. Türkiye’de yüksek eğitim gören Batı Trakyalı Türklerden pek azı bölgeye geri dönmüştür. Meydana gelen beyin göçü sonucu 1500–2000 civarı yüksek okul mezunu Batı Trakyalı Türkiye’de yaşamaktadır. Bölgeye geri dönenlerin karşısına ise Yunanistan tarafından problemler çıkarılmıştır.¹⁰⁵

2345/1920 Atina Anlaşmasına göre Batı Trakya Türkleri kendi dini liderlerini ve şehirlerdeki Cemaat Başkanı ile heyetlerini kendileri seçme hakkına sahiptirler. 1967 askeri darbesi ile bu uygulamanın yerini atama uygulaması almıştır. Ölümle boşalan müftülük makamlarına da Yunan devleti kendi uygun bulduğu bazı azınlık mensuplarını atamıştır.

Batı Trakya toplumunun, Yunan Millet Meclisi’nde kendini temsil etmesi konusunda da pek çok sorun yaşanmıştır. Yunan siyasi partileri, kendi uygun gördükleri kişilerin aday olmasını ve kendi belirledikleri doğrultuda hareket edecek kişilerin toplumu temsil etmesini istemektedirler. Böyle kişileri de toplum tasvip etmemektedir. Toplumun desteklediği adayı da Yunan siyasi partileri aday olarak kabul etmemektedir.

Bağımsız milletvekili olmak isteyen adaylara da ülke çapında % 3’lük seçim barajı getiren Yunan hükümeti bu kuralı 1993 seçimlerinde uygulamıştır. İkinci derece yerel, yani vali seçimlerinde de sadece Batı Trakya Türklerinin olduğu Gümölcine ve İskeçe vilayetleri, başka vilayetlerle birleştirilerek Batı Trakya Türklerinin kendi istedikleri kişileri vilayet yönetimine göndermeleri engellenmiştir.¹⁰⁶

Baskılara dayanarak göç etmeyen Batı Trakya Türk toplumuna karşı diğer bir uygulama da vatandaşlıktan çıkarılma şeklinde ortaya çıkmıştır. Yunanistan Anayasası’na aykırı olmasına rağmen Vatandaşlık Kanununun “Yunan-Ortodoks soyundan olmayan bir vatandaşın yurt dışında bulunduğu dönmeceği kanaati hasıl olursa bu kişinin vatandaşlığını kaybettiği ilan edilir.” şeklindeki 19. maddesi gerekçe gösterilerek pek çok Batı Trakya Türkü, özellikle 80’li yılların sonundan itibaren bu şekilde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.¹⁰⁷ Söz konusu madde 31 Ağustos 1998 yılında

¹⁰⁵ Rodoplu, s. 1806–1808.

¹⁰⁶ Ahmet, *Batı Trakya’da Yaşayan Türk Toplumunun Şikayetleri ve İstekleri*, s. 37–39.

¹⁰⁷ Ahmet, *Bir İnsan Hakları Dramı: Batı Trakya*, s. 1798.

yürürlükten kaldırılmış ancak, yasa iptalinin geriye dönük yetkisi bulunmadığından vatandaşlıktan çıkarılanların vatandaşlıkları iade edilmemiştir.¹⁰⁸

Batı Trakya Türklerinin Yunan Devleti'nden istedikleri çocuklarını Yunanistan'da anlaşmalara dayalı olarak kendi kültürleriyle eğitmek, serbestçe dini liderlerini seçebilmek, vakıflarını kendileri yönetmek ve kendi siyasi iradelerini meclise yansıtılabilmektedir.¹⁰⁹ Yunanistan, bu yaklaşımlarıyla 1923 Lozan Anlaşması, 1968 Türk-Yunan Protokolü, İnsan Hakları ve Temel Hakların Korunmasına İlişkin Avrupa Konvansiyonu, 1975 Helsinki Nihai Senedi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Viyana Toplantısı Sonuç Belgesi (1989) başta olmak üzere daha pek çok anlaşmaya göre uyması gereken yükümlülüklerle uygun davranmamıştır.¹¹⁰

Batı Trakya halkı, 1990'lı yıllara gelindiğinde Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve ortaya çıkan Yeni Dünya Düzeni'nin temel kurumlarından biri olan azınlık haklarının güncellik kazanması ile sesini duyurmaya başlamıştır. Öte yandan Balkanlarda artış gösteren milliyetçilik akımlarının etkisinde kalan Yunan hükümeti, özellikle Makedonya sorunu nedeniyle giderek milliyetçi söylemleri benimsemek durumunda kalmıştır. İçinde bulunulan ortam da Yunan hükümetinin, azınlıkların taleplerine hoşgörü ile yaklaşmasına engel olmuştur. 1990'lar Batı Trakya sorununu Türk-Yunan ilişkileri düzeyinden çıkartarak, Avrupa düzeyine yaymıştır. Yunanistan, Batı Trakya azınlığına yönelik politikaları sebebiyle başta Avrupa Birliği olmak üzere çeşitli kuruluşlarca eleştirilmeye başlanmıştır. Ancak, Yunanistan'ın azınlıklara yönelik politikasının çeşitli uluslararası kuruluşlarca eleştirildiği bu dönemde Türkiye, Batı Trakyalılara yeterince destek olamamıştır

Dönem Başbakanı Miçotakis Mayıs 1991'de Batı Trakya'yı ziyaret ederken bölgenin ihmal edilmiş olduğunu kabul etmiş ve bu durumun düzeltileceğini açıklamak durumunda kalmıştır. Yunanistan'ı bu alanda sürekli izlemekte olan insan haklarıyla

¹⁰⁸ Metin Ayışığı, "Batı Trakya Türklerine Yönelik İnsan Hakları İhlalleri ve Kimlik Sorunu", *Ari Magazin*, 2008, No. 69. http://www.ari-magazin.com/turkce/index.php3?kose_e=1&index=1&nr=22, (2 Mayıs 2008).

¹⁰⁹ Mustafaoğlu, s. 1810.

¹¹⁰ Gürel, s. 84.

ilgili siyasal ve hukuksal kuruluşların uluslararası baskıları, özellikle 1995'ten sonra Yunanistan'ı azınlık politikalarında önemli değişiklikler yapmaya itmiştir.¹¹¹

İki ülkenin de tarihten günümüze kadar karşılıklı yaşadıkları sorunların etkilerini en fazla iki ülkenin de bünyesinde yaşayan azınlıkların hissettiği görülmektedir. Yaşanan sorunlarda kendi bünyesinde yaşayan azınlıkları hedef alacak şekilde politikalar güdülmesi geçmişte iki ülke açısından da üzücü sonuçlara yol açmıştır.

3. 2. Kıbrıs

Türkiye ve Yunanistan arasında hala çözülemeyen ve artık kemikleşmiş bir durum haline gelen sorunlardan bir diğerini de Kıbrıs meselesi oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Ege Denizi'ndeki Oniki Ada'nın 1947 yılında İtalya'dan Yunanistan'a verilmesi ile Türk-Yunan ilişkileri de yeni bir boyut kazanmıştır. Adaların el değiştirmesinin ardından Yunanistan ve Kıbrıs Rumları, Kıbrıs'ın da Yunanistan'a verilmesi gerektiğini sık sık gündeme getirmeye başlamışlardır. Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs bazlı uyuşmazlıklar böylelikle yavaş yavaş su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Kıbrıs konusunda başlayan uyuşmazlık 1959 yılına kadar sürmüş, fakat bu yıl imzalanan Zürih ve Londra Anlaşmaları ile Kıbrıs, bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Kıbrıs'ın bağımsız bir cumhuriyet olmasının ardından yatışması beklenen ortam, Kıbrıs yönetiminde bulunan Rumların Kıbrıs Türklerinin anayasal haklarını kısıtlamak istemesi ve ayrıca Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanma amaçlı eylemleri sonucu iyice gerilmiştir. 1960'lı yıllara gelindiğinde Kıbrıs konusu, iki ülke arasında sıcak savaşın doğmasına yol açabilecek gerginlikler meydana getirmiştir.¹¹²

İki ülke arasında çözülmesi gereken konuların başında gelen Kıbrıs adasının tarihçesine kısaca bakılacak olunursa; jeolojik devirlerde meydana gelen bir çöküntü sonucunda Hatay bölgesinden koparak ada haline gelen Kıbrıs'a ilk yerleşen halkların Anadolu'dan geldikleri düşünülmektedir. Yapılan kazılarda elde edilen buluntulardan,

¹¹¹ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (Ed.). **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar (1980–2001)**, Cilt. 2 içinde, 9. Baskı, İstanbul: İletişim, 2005, s. 445- 448.

¹¹² Kıbrıs'ta yaşanan bu sürecin detayları için bkz.: Gürel, s. 53- 65.

Anadolu'nun Hacılar ve Çatalhöyük gibi neolitik kültür yaratan insanların Kıbrıs'a yerleştikleri anlaşılmaktadır.¹¹³

Milattan önce 1320 yılında, zamanın büyük devletlerinden Eti İmparatorluğu döneminde Kıbrıs'ın Eti egemenliği altına girdiği görülmektedir. Milattan 450 yıl önce ise adanın Mısırlılar tarafından işgal edildiği bilinmektedir. Ama Kıbrıs'taki Mısır hakimiyetinin ne kadar sürdüğü belirsizdir. Bundan sonra Kıbrıs, sırasıyla Fenikeliler, Grekler, Asurlar, ikinci kez Mısırlılar, Makedonlar, Romalılar, Bizanslılar, ilk kez İngilizler ve Mabediler'in egemenliği altına girmiştir. 1489 yılında Venediklilerin eline geçen ada, bu dönemde tam anlamıyla bir korsanlık yönetimiyle idare edilmiştir.¹¹⁴ Ada, Venedikliler açısından Osmanlı Devleti'ne karşı bir üs olarak kullanılmasının yanı sıra ticaret noktası olarak da kullanılması açısından önem taşımaktadır.¹¹⁵

Ada son 400 yıl içinde ise kısaca; 1571–1878 yılları arası Osmanlı İmparatorluğu; 1878'den 1960'a kadar İngiliz hakimiyetleri; 1960'da İki Toplumlu Anayasal Cumhuriyet; 1974 sonrası iki toplumlu fiili yönetimler evrelerinden geçmiştir. Kıbrıs'ta son 400 yıldır meydana gelen olaylar, günümüzde yaşanan kördüğümün gerçek tarihini yansıtmaktadır.

Kıbrıs çağlar boyunca, stratejik konumu nedeniyle doğu- batı ticaretinde önemli bir geçiş merkezi olma özelliği taşımıştır. Tarihte ada, bakır ve gemi yapımında kullanılan kerestelerin bol miktarda bulunması ve ikmal üssü olarak kullanılan limanları nedeniyle gemicilerin akınına uğramıştır. Diğer taraftan, tarihin her döneminde Akdeniz'de askeri ve politik bakımdan üstünlüğü elinde bulundurmaya amaçlayan güçler, Kıbrıs'a sahip olmak istemişlerdir. Adada 300 yıl süren Osmanlı hakimiyeti de bu amaçlar doğrultusunda sağlanmıştır. Osmanlılar, önemli bir Akdeniz gücü haline gelince Malta, Girit, Rodos ve Kıbrıs gibi stratejik önemi olan adalara yerleşmiş bulunan korsanların, Akdeniz ticaret güvenliğini tehlikeye sokmalarına bir son vermek

¹¹³ Afif Erzen, **Kıbrıs Tarihine Bir Bakış**, Ankara: TKAE Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, 1971, s. 80. Akt.: Mütercimler, s. 70.

¹¹⁴ Mütercimler, s. 70- 71.

¹¹⁵ Clement H. Dodd, "A Historical Overview", Clement Dodd (Ed.), in **Cyprus: The Need for New Perspectives**, Cambridgeshire: The Eothen Press, 1999, s. 2.

için, 1570'de Kıbrıs'a çıkmışlar, 1571 yılında Magosa'nın da ele geçirilmesi ile Kıbrıs tamamen Türklerin hakimiyetine geçmiştir.¹¹⁶

Kıbrıs'ta yoğun olarak yaşayan halklardan biri Türkler, diğeri de Rumlardır. Tarihi boyunca çeşitli uluslar tarafından yönetilen Kıbrıs halkı Bizans döneminde Ortodoks Hıristiyanlığı kabul ederek zamanla kendilerini Yunanlı olarak görmeye başlamışlardır. Kıbrıs Türklerinin kökleri ise Osmanlı İmparatorluğu'nun adayı fethinden sonra Anadolu'dan gönderilen Türklere dayanmaktadır.¹¹⁷ II. Selim devrinde ele geçirilen adaya Tarsus, Alaiye ve İçel sancakları bağlanarak, ada bir Osmanlı eyaleti haline getirilmiştir. Ayrıca, yerleşmek üzere adaya Konya, Karaman, Kayseri ve Niğde sancaklarından, çok sayıda göçmen gönderilmiştir.¹¹⁸ Osmanlı Devleti, politikası gereği adaya Türkleri yerleştirirken, bölgeyi Türkleştirme ya da dini değişim gerçekleştirme amacı taşımamaktadır. Türklerin bölgeye yerleştirilmesi ile hedeflenen, göçmenlerin Osmanlı yönetimine destek olmaları ve eyalette ekonomik hareketliliği arttırmalarıdır.¹¹⁹

Katolik Venedikliler döneminde ağır baskılar altında tutulan yerli Ortodoks halk, Türklerin gelişini sevinçle karşılamış ve Kıbrıs'ın bir feranla beylerbeylik olarak, İmparatorluğun 44 eyaletinden biri haline gelmesine itirazda bulunmamışlardır. Kendine özgü millet sistemini adaya da getiren Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'ın yerli Ortodoks halkına özerklik sağlamıştır.¹²⁰ Osmanlıların adayı fethinden sonra, ada halkının bozuk olan ekonomik durumlarını düzeltmek amacıyla vergileri azaltılmıştır. Ayrıca Latinlerin halkı kendi dinlerine çekme baskılarına son verilmiş ve bu amaçla daha önceden kapatılan kiliselerini açmalarına müsaade edilmiştir. Osmanlılar, sürgüne gönderilen patriği de serbest bırakarak Rumların başına Millet Başı olarak atamışlardır.

¹¹⁶ Hikmet Özdemir, "Akdeniz'in En Uzun Krizi", *Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı*, Cilt. 1, Sayı. 3, s. 248.

¹¹⁷ Sabahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, İstanbul: Kastayayınevi, 1998, s. 9.

¹¹⁸ Yaşar Yücel ve Ali Sevim, **Türkiye Tarihi III, Osmanlı Dönemi (1566- 1730)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 6.

¹¹⁹ Thomas F. Farr, "Overcoming the Cyprus Tragedy: Let Cypriots Be Cypriots", **Mediterranean Quarterly**, Vol. 8, No. 4 (Fall 1997), s. 40.

¹²⁰ Özdemir, s. 248- 249.

Ada'da Türk hakimiyetinin sağlanması ardından adaya gelen Türklerle Rumlar barış içerisinde, bir arada yaşamaya başlamışlardır.¹²¹

19. yüzyıla gelindiğinde, 1821 Mora ayaklanmasıyla Balkanlar'da yayılan Yunan milliyetçiliği, Ortodoks Kilisesi'nin gücü ve Rum ticaret burjuvazisinin mali imkanları ile Kıbrıs'a kadar genişlemiştir. Adada da ilk isyanlar Mora ile eşzamanlı olarak çıkmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu tarafından Yunanistan'a bağımsızlığının verilmesinin ardından, Avrupa ve Çarlık Rusyası'nın baskısı ile Osmanlılar, Kıbrıs Ortodokslarına da Yunan uyuğuna geçme hakkı tanımak zorunda kalmıştır. Ortodoks Kilisesi önderliğinde Yunanistan'a ilhak düşüncesi, dayanaklarını bu olaydan almaktadır.

Bu dönemde Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında yaşayan Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenmek suretiyle Panislavist hedefler gütmektedir. Rusya'nın genişlemesinden endişe duyan Avrupa ise, kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma stratejisini izlemektedir. 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı, Avrupa devletlerini iyice rahatsız etmiş ve sorun Avrupa gündemine taşınmıştır. Balkanlar'da Rus yayılmacılığının önüne geçmek üzere Haziran 1878'de Berlin'de bir kongre toplanmış ve toplantı sonrasında Berlin Anlaşması imzalanmıştır. İngiltere ise kongre esnasında izlediği politikanın karşılığı olarak Osmanlılardan Kıbrıs'ı istemiştir.¹²² Kıbrıs, 1878 yılında Osmanlı- Rus Savaşı sırasında 92.000 altın karşılığında İngilizlere kiralanmıştır.¹²³

İngiltere'nin yönetimine geçilmesinin ardından, Kıbrıs'ta dengeler bozulmaya başlamıştır. Kısa zamanda Kıbrıs'a kaynak aktaran Osmanlı Devleti yerine sömürgeci İngiltere mantığı gelmiş, Kilise ve Patrikliğin yetki ve imtiyazlarını daraltmıştır. Osmanlı'nın verdiği imtiyazlar arasında yer alan kilisenin vergi toplama hakkı hükümsüz kılınmıştır, bu da kilisenin İngiltere'ye karşı faaliyetlere başlamasına neden olmuştur.¹²⁴ 20. yüzyıla girilmesiyle beraber, Kıbrıs Kilisesi adada milliyetçilik hareketlerinin lideri konumuna gelmiştir. Adanın İngiltere yönetimine geçmesinden bir süre sonra

¹²¹ Kemal Çiçek, "Hoşgörünün İflas Ettiği Ada: Kıbrıs", *Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II*, Cilt. 3, Sayı. 16, s. 1378.

¹²² Özdemir, s. 249.

¹²³ İsmail, s. 9.

¹²⁴ Çiçek, s. 1381.

başpiskopos olan II. Cyril, bazı politika değişikliklerine gitmiştir. II. Cyril ile Kilise'nin yönetimle iyi geçindiği dönemin sonuna gelinmiştir. Ardından da 20. yüzyıl boyunca Kıbrıs Kilisesi milliyetçi kimliği ile tanımlanmıştır.¹²⁵ 1912, 1920, 1931 yıllarında çıkarılan Rum isyanları İngiltere tarafından bastırılmış, ama adadaki eski düzen bir daha sağlanamamıştır.¹²⁶

Birinci Dünya Savaşı esnasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'nın safında yer alması ile İngiltere, 5 Kasım 1914 tarihinde adayı ilhak kararı almıştır. İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu arasında yaşanan savaş sebep gösterilerek açıklanan Kraliyet Konseyi emirnameleri ile 1878 Anlaşması ve diğer ilgili anlaşmalar feshedilmiş, ada halkı bazı şartlar karşılığında İngiliz vatandaşlığına alınmıştır. 1914 tarihli Kıbrıs'ın İngiltere'ye ilhakı kararı, 24 Temmuz 1923'de imzalanan Lozan Anlaşması ile Türkiye tarafından tanınmıştır. 10 Mart 1925 tarihinde Kıbrıs, İngiliz kolonisi ilan edilmiştir.¹²⁷

Kıbrıs sorunu, Türkiye ve Yunanistan arasında hükümetler arası değil de iki ülke basını arasında polemik şeklinde patlak vererek kamuoylarını harekete geçirmiştir. O dönemde Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'ne girme çabası içinde olan iki devlet, NATO'ya katılmayı riske atmamak için bu konunun dışında kalmaya çalışmışlardır. Ancak 1952 senesinde NATO'ya girilmesinin ardından durum kontrolden çıkmıştır.¹²⁸

Anlaşmazlık, Kıbrıs'ta yaşayan Rumların adayı Yunanistan ile birleştirme, Türklerin ise Türkiye'nin güvenliğini ve Türk cemaatinin varlığını korumak için bu birleşmeye karşı koyma gayretlerinden ortaya çıkmıştır.¹²⁹

1931 yılında Rumlar aktif olarak enosisi hayata geçirmek için harekete geçmişlerdir. Enosis amaçlı eylem yapanlar, o dönemde yakalanıp Kıbrıs dışına gönderilmiştir. Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrası affedilerek adaya geri dönmüşlerdir.¹³⁰ İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminin ardından oluşan yeni düzende

¹²⁵ Paschalis M. Kitromilides "Greek Irredentism in Asia Minor and Cyprus", *Middle Eastern Studies*, Vol. 26, No. 1 (January 1990), s. 12.

¹²⁶ Çiçek, s. 1381.

¹²⁷ Özdemir, s. 250- 251.

¹²⁸ Gürün, s. 260.

¹²⁹ Bilge, s. 68.

¹³⁰ Rauf Denktaş, **Rauf Denktaş'ın Anıları**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, Cilt.1, 1993, s. 10-11.

İngiltere artık eski gücüne sahip değildir. Denizaşırı topraklarını elinde tutmakta zorlanan İngiltere bu topraklardan birer birer çekilirken, stratejik önemi açısından Kıbrıs'tan tamamen çıkmak istememektedir.¹³¹

Genel görünüm olarak Kıbrıs'ta 1950'lerde çıkan ilk olaylar, sömürgeciliğe karşı halkın kendi kaderini tayin etme isteği olarak kendini göstermiştir.¹³² 1954'de Kıbrıs konusu, enosisi hayata geçirmek gayesiyle Yunanistan tarafından Birleşmiş Milletlere taşınmıştır. BM'in konuyu reddetmesi üzerine 1955 yılında EOKA terör örgütü kurularak silahlı eylemlerine başlamıştır.¹³³ Türkiye'nin Kıbrıs ilgisiyse, 1950'li yıllara rastlamaktadır. Tarihi temelleri olan bu kaçınılmaz ilginin başlamasının öncelikli nedeni Kıbrıslı Türklerin, İngiltere'nin enosisçi hareketi denetim altına alma konusundaki başarısızlığı karşısında duydukları endişedir.

Kıbrıs konusunun tartışılması amacı ile 29 Ağustos 1955'te Üçlü Londra Konferansı düzenlenmiştir. Yunanistan konferansta ada için "kendi kaderini tayin etme" hakkının tanınmasını isterken, İngiltere'nin ada da sorumluluklarını yerine getirebilmesi için bir üs sahibi olmasının yeterli olacağını öne sürmüştür. İngiltere, adada artan yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için sadece bir üssün yeterli olmayacağını ifade etmiştir. Türkiye ise mevcut durumun sürmesi taraftarı olduğunu, ama durum sürdürülemezse adanın Türkiye'ye iade edilmesi gerektiğini açıklamıştır.¹³⁴

Görüşmeler devam ederken Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba konulduğu haberinin Türkiye'de duyulması üzerine "6-7 Eylül Olayları" patlak vermiştir. Taksim Meydanı'nda başlayan gösteriler kısa sürede kontrolden çıkarak İstanbul'un çeşitli yerlerine sıçramış ve azınlıkları hedef alan eylemlerle azınlıklara ait mağazalar, kiliseler, konutlar, mezarlıklar tahrip edilmiştir. 6-7 Eylül'de İstanbul ve İzmir'de çıkan bu üzücü olaylar neticesinde Londra Konferansı kesin bir sonuca ulaştırılmadan 8 Eylül sabahı sona ermiştir.¹³⁵

¹³¹ Özdemir, s. 251.

¹³² Marios L. Evriviades, "The Problem of Cyprus", **Current History**, Vol. 70, No. 412 (January 1976), s. 18.

¹³³ İsmail, s. 39.

¹³⁴ Özdemir, s. 252.

¹³⁵ Mütercimler, s. 104.

1956 yılında İngilizler tarafından Kıbrıs için bir anayasa hazırlamakla görevlendirilen Lord Radcliffe'in raporu üzerine İngiltere'nin, Kıbrıs'ta iki ayrı toplumun varlığını kabul edip, kendi kaderlerini tayin etme hakkını her iki topluma ayrı ayrı vermenin, yani adanın taksiminin bir çözüm olabileceği konusundaki açıklamaları üzerine Türk hükümeti bu teze sıcak bakmış ve bu tarihten sonra bu tezi savunmaya başlamıştır.¹³⁶

Yıllar içinde, İngiltere tarafından Türkiye ve Yunanistan'a Londra Konferansında (1955) ve daha sonraki yıllarda Radcliffe Planı(1956), Foot Planı(1957) ve Macmillan Planı(1958) gibi çeşitli özerklik planları sunulmuştur.¹³⁷ Yunanistan bu planların tümünü reddederken Türkiye, yedi yıllık bir sürecin ardından Kıbrıs egemenliğinin İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında bölünmesini sağlayan Macmillan Planı'nı kabul etmiştir. Yunanistan'ın konuyu 1957 ve 1958'de tekrar BM'e taşımasının ve tekrar reddedilmesin ardından Atina, BM vasıtasıyla enosisi gerçekleştirme planından vazgeçerken, çözüme müzakere yoluyla ulaşmayı kabul etmiştir.¹³⁸ Zürih- Londra Anlaşmaları olarak bilinen anlaşmalar ile bir ortaklık yönetimi oluşturulmuştur. Garanti ve İttifak Anlaşmaları¹³⁹ da Londra Zirvesi'nde benimsenmiş, ardından da Anayasaya eklenmiştir.¹⁴⁰

Batının perspektifinden Kıbrıs için en ideal olanı, yönetme gücü iki toplum arasında demokratik bir şekilde paylaştırılmış tek bir ülke meydana getirmektir. İngiltere, 1960'da iki halkın çıkar ve haklarının bir anayasa altında toplanması ve bağımsız kılınmalarının ardından bu düzenin yürüyeceğini umut etmektedir. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye de garantör güçler olarak görevlerini yapacaklardır.¹⁴¹

Zürih ve Londra Anlaşmaları ile Bağımsız Kıbrıs ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında organik bağlar meydana gelmiştir. Bu anlaşmaların biri olan Garanti

¹³⁶ Armaoğlu, s. 532.

¹³⁷ Suat Bilge, "Kıbrıs Uyuşmazlığı", **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara: Ankara Üniversitesi, 1977, s. 375. Akt.: Süha Bölükbaşı, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954-1996 Arası Barışçı Çözümüzlük", **Türk Dış Politikasının Analizi**, Faruk Sönmezoğlu (drl.) 2. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s. 284.

¹³⁸ Nancy Crawshaw, **The Cyprus Revolt**, London: George Allen & Unwin, 1978, s. 274-340. Akt.: Bölükbaşı, s. 284-285.

¹³⁹ Söz konusu belgeler için bkz.: Gürel, s. 148- 150.

¹⁴⁰ Bölükbaşı, s. 285.

¹⁴¹ M. James Wilkinson, "The United States, Turkey and Greece- Three's a Crowd", Morton Abramowitz (Ed.), in **Turkey's Transformation and American Policy**, New York: The Century Foundation, 2000, s. 189.

Anlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti, Anayasa düzenini tüm ayrıntıları ile korumayı taahhüt etmiştir. Anayasal düzenin bozulması halinde düzeni tekrar oturtmak için alınacak önlemler konusunda Türkiye, İngiltere, Yunanistan birbirine danışacak ve bir anlaşmaya varılamazsa ve düzen bozulmuş olmakta devam ederse, üç devletten her biri Anayasa düzenini tekrar oluşturmak için tek başına müdahale hakkına sahip olacaktır. Zürih ve Londra Anlaşmalarından bir diğeri olan İttifak Anlaşmasına göre ise Yunanistan, Kıbrıs'ta 950 kişilik bir askeri kuvvet bulundurma hakkına sahip olurken Türkiye adada 650 kişilik askeri kuvvet bulundurma hakkına sahip olmuştur.¹⁴²

Anlaşmalara ve oluşturulan anayasaya göre Kıbrıs Cumhurbaşkanı Rum, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Türk olacaktır. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Bakanlar Kurulu kararlarını, dış politika, savunma ve güvenlik konularında parlamentodan çıkan yasaları tek taraflı olarak veto etme yetkisine sahip olacaktır. Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı tarafından atanan yedi Rum ve üç Türk bakanla kurulacaktır. 50 üye ile oluşturulacak Temsilciler Meclisi'nin % 70'ini Rumlar %30'unu ise Türkler seçecektir. Gümrük ve vergi konularında ise iki topluluğun temsilcilerinin de ayrı ayrı çoğunluğunun sağlanması şartı bulunmaktadır.¹⁴³ 1960 Anayasası'na göre, Kıbrıslı Türk ve Rumlar kamu hizmetleri ve ordu içindeki görevlere belirli oranlar dahilinde atanacak ya da seçileceklerdir. Kamu hizmetleri içindeki Rum ve Türklerin oranı % 70'e % 30 olarak belirlenmiştir. Ordu içindeki Rum ve Türklerin oranı da % 60'a % 40 olarak belirlenmiştir.¹⁴⁴

Kıbrıs Devleti'nin kurulmasının ardından başlayan yönetimi düzenleme çalışmaları ile Kıbrıs Türk ve Rum liderleri vergi toplama, kamu hizmetlerine katılma oranını saptama, silahlı kuvvetleri oluşturma ve ayrı belediyelerin sınırlarını belirleme konularında karşı karşıya gelmişlerdir.¹⁴⁵ Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un iddiası 1960 Anayasasının Kıbrıs'ta yönetimi olanaksız kıldığı yönündedir. Anayasa Türk topluluğunu korumak amacıyla geniş yetkilerle donatılmıştır ve yine Makarios'un

¹⁴² Armaoğlu, s. 533- 534.

¹⁴³ Bölükbaşı, s. 285.

¹⁴⁴ Glen D. Camp, "Greek- Turkish Conflict over Cyprus", *Political Science Quarterly*, Vol. 95, No. 1 (Spring 1980), s. 48.

¹⁴⁵ Sevin Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1977, s. 235. Akt.: Melek M. Firat, *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1997, s. 116.

iddiasına göre Türklerin bu yetkileri kullanımı sonucunda da ada yönetilemez hale gelmiştir.¹⁴⁶

Bu arada, Kasım 1963 tarihinde Yunanistan'da, 1960 düzenini savunan Karamanlis hükümeti yıkılmış, yerine Zürih ve Londra Anlaşmalarına muhalefet etmiş olan Yorgo Papandreu hükümeti gelmiştir. İnönü'nün istifası ile Türkiye'de de koalisyon hükümeti bozulmuştur. Makarios, böyle bir ortamda Türklerin Rumlara eşit statüsünü bozacak 13 maddelik bir anayasa değişikliğini gündeme getirmiştir.¹⁴⁷ Bu değişikliklerin kabulü Türk cemaatini azınlık statüsüne sokacaktır. Bu nedenle Makarios'un teklifleri, 6 Aralık 1963'de Türk hükümeti tarafından yayınlanan bir bildiri ile reddedilmiştir.¹⁴⁸

Bu gelişme ile Kıbrıs'ta iki toplum arasındaki zaten gergin ortam daha da gerilmiş ve bu gerginlik 21 Aralık 1963 tarihinde çatışmaya dönüşmüştür. 21 Aralık günü Kıbrıslı Rum polisinin Kıbrıslı Türklerin arabasını aramak istemesi ile başlayan olaylar iki Türkün ölümü ve Rum polisin yaralanmasına yol açmış, 31 Aralık'a gelindiğinde olaylar ada geneline yayılmıştır.¹⁴⁹

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın Güvenlik Anlaşması'nın 4. maddesi gereğince adaya müdahalesini istemiştir. Bu çağrıya olumlu cevap alamayan Türkiye, adadaki olaylara tek taraflı olarak müdahale edeceğini bildirmiştir.¹⁵⁰ Adaya, güvenliği sağlamak amacıyla 2500 askerini gönderdiğini bildiren İngiltere, Türkiye'ye adaya müdahalenin gerekli olmadığını açıklamıştır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere 30 Aralık'ta Lefkoşa'da bir araya gelerek karşılıklı ateşkesin uygulanabilmesi için sınır belirlemişlerdir.¹⁵¹ Lefkoşa'yı iki bölgeye ayıran "Yeşil Hat" ile yöneticiler ve memurlar sadece kendi bölgelerinde çalışmaya başlamışlardır. Böylelikle, iki ayrı yönetimin fiilen kurulmasının ilk oluşumu gerçekleşmiştir.¹⁵²

¹⁴⁶ Mütercimler, s. 128–129.

¹⁴⁷ Ali Özerenkulu, "Kıbrıs Sorunu ve Darbe Yorgunu İki Ülke: Türkiye ve Yunanistan", *Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II*, Cilt. 3, Sayı. 16, s. 1368.

¹⁴⁸ Gönübol, s. 366.

¹⁴⁹ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 723.

¹⁵⁰ Mütercimler, s. 136.

¹⁵¹ Ali Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, İstanbul, Altın Kitaplar, 1881, s. 258. Akt.: Mütercimler, s. 138.

¹⁵² M. Sarıca, E. Teziç ve Ö. Eskiurt, *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, 1975, s. 56. Akt.: Mütercimler, s. 138.

Soruna kalıcı bir çözüm bulmak amacıyla 15 Ocak 1964 yılında Londra’da başka bir konferans daha düzenlenmiştir. Konferansta, adada taksim gerekliliğini ifade eden Türk tezi Denктаş tarafından açıklanmıştır. Buna göre, 1960 düzeni Kıbrıslı Türklerin güvenliğini sağlayamamıştır. Bu çerçevede içinde de tek çözüm yolu, coğrafi olarak ayrılmış ve zorunlu mübadelesini gerçekleştirilmiş iki toplumlu federal bir devletin oluşturulmasıdır. Konferanstan kesin bir sonuç elde edilememesine rağmen Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Türk temsilcilerince, İngiliz bir subay komutasında 10.000 kişilik bir NATO gücünün düzen ve güvenliği sağlaması amacıyla Kıbrıs’a gitmesi kabul edilmiştir. Bu öneriyi kabul etmeyen Makarios yalnızca bir BM gücüne razı olmuştur.¹⁵³

1963 yılında adada yaşanan olayların ardından BM Güvenlik Konseyi’nin gündemine gelen “barış gücü oluşturulması” fikrine dayanarak 4 Mart 1964 tarih ve S/5575 sayılı kararla BM Barış Gücü kurulmuştur. Barış Gücü’nün adaya gelmesinden sonra da Rumların Türklere karşı tutumları değişmemiştir. Bu saldırıların önünü tamamen kesmek isteyen Türkiye, 1960 yılında kabul edilen Garanti Anlaşması uyarınca adaya müdahale etmek istemiş, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Johnson tarafından gönderilen mektup¹⁵⁴ sonrasında kararından vazgeçmiştir.¹⁵⁵

Bu zaman zarfında Yunanistan’da 21 Nisan 1967 tarihinde bir grup albay, bir darbe ile yönetime el koymuştur. 1973 yılının Kasım ayına gelindiğinde ise Yunan hükümeti, Ioannides önderliğindeki eskisinden daha fanatik bir başka subaylar grubu tarafından devrilmiştir.¹⁵⁶ Bu darbenin ardından Makarios’a karşı bir darbe düzenleyen yeni Yunan cuntası Nikos Sampson’u Kıbrıs Cumhurbaşkanı ilan etmiş ve Cumhuriyet’in adı da “Kıbrıs Helen Cumhuriyeti” olarak değiştirilmiştir.¹⁵⁷

Kıbrıs’ta Türk toplumuna karşı girişilen tedhiş olaylarına karşılık ABD ve Sovyetler Birliği gibi süper devletler de dahil Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu’nun tedbir almakta yetersiz kalmaları Türkiye’ye müdahaleden başka bir

¹⁵³ Fırat, *Yunanistan’la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 724- 725.

¹⁵⁴ ABD Başkanı Lyndon B. Johnson’ın 5 Haziran 1964 tarihli mektubunun metni için bkz.: Mütercimler, s. 673-677.

¹⁵⁵ Özerenkulu, s. 1368–1369.

¹⁵⁶ Gürel, s. 62–63.

¹⁵⁷ Özerenkulu, s. 1372.

alternatif bırakmamıştır. Türkiye, Garanti Anlaşması'ndaki bütün yolları denedikten sonra adaya müdahaleye yönelmiştir.¹⁵⁸ 20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye'nin Birinci Barış Harekatı'nı başlatmasının ardından Yunanistan'da cunta yıkılmış, ülkede Karamanlis yönetiminde sivil bir hükümet kurulmuştur. Adada ise Sampson'un yerine yönetime Klerides getirilmiştir.¹⁵⁹

22 Temmuz 1974'te yürürlüğe giren ateşkesin ardından Kıbrıs'ta sürekli bir barışın yeniden kurulmasını amaçlayan görüşmeler üç garantör ülkenin katılımıyla Cenevre'de başlamış, fakat bu görüşmelerden kesin bir sonuç elde edilememiştir. Aynı zamanda ateşkese rağmen adada çatışmalar devam etmektedir.¹⁶⁰

Cenevre Konferansı'nın ardından Birinci Cenevre Protokolü imzalanmış ve bu anlaşma ile adada iki özerk yönetimin varlığı kabul edilmiştir. Rumlar işgal ettikleri yerlerden çekilmeyi kabul ederken; BM de karma köylerde yaşayan Türk halkının güvenliğini üstlenmiştir.¹⁶¹ Bu anlaşma ile Türk ve Rum topluluklarının iki ayrı özerk yönetim olarak vurgulanması önemlidir. Ayrıca BM Genel Kurulu'nun 1 Kasım 1974 tarihli kararının 3 ve 4. maddelerinde de, Kıbrıs'ta iki ayrı toplumun bulunduğu ve eşit oldukları belirtilmiştir. Birinci Cenevre Konferansı sonunda imzalanan 30 Temmuz 1974 tarihli protokol gereği, İkinci Cenevre Konferansı'nın 8 Ağustos 1974 günü toplanması kararına varılmıştır. Ancak, Birinci Cenevre Konferansı ile Türk bölgelerinden çekilmeleri gereken Rumlar bu bölgelerden çekilmemiş; Türk ve Rum kuvvetleri arasında bir güvenlik kuşağı oluşturulmamıştır. Ayrıca, Rumların Türk bölgelerine saldırıları da devam etmiştir.

Türkiye, konferansın ikinci bölümüne geçilebilmesi için ilk konferans sonunda alınan kararların hayata geçirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Yunan tarafının Türklerin isteklerini görüşmek üzere 36 saat süre istemesi suretiyle işi ağırdan alması ve bu süre zarfında adadan Rumların Türklere saldırıları ile ilgili yeni haberlerin de gelmesi üzerine, 14 Ağustos'ta İkinci Barış Harekatı'na başlamaya karar verilmiştir. Harekatın nedeni ve amaçlarını duyurmak gayesiyle açıklanan 14 Ağustos Bildirisi'nin

¹⁵⁸ Sezai Orkunt, **Türkiye- ABD Askeri İlişkileri**, Milliyet Yayınları, 1978, s. 95.

¹⁵⁹ Özerenkulu, s. 1372.

¹⁶⁰ Mütercimler, s. 457-473.

¹⁶¹ Sabahattin İsmail, **1974'den KKTC'ne Kıbrıs Sorunu (İç Etkenler)**, KKTC, s. 190. Akt.: İhsan Gürkan, "1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nda Siyasal İradenin Oluşumu ve Askeri Uygulama", *Türk Dış Politikasının Analizi*, s. 276.

son cümlesinde de hareketin amacının Kıbrıs'ta barışı ve sükunu sağlamak ve bölgede sürekli bir barışın yerleşmesini gerçekleştirmek olduğu açıkça belirtilmiştir. Ayrıca, Türk hükümeti sürekli olarak Kıbrıs'ta yeterli güvence sağlandığı an Türk askerinin adadan ayrılacağını açıklamıştır.¹⁶²

Kıbrıs'taki askeri hareket istila, işgal, ya da ilhak maksadı taşımamaktadır. Kıbrıs'ta Türklere yöneltilen maddi ve manevi ağır baskıların tahammül sınırını aşması ve nihayet enosisi gerçekleştirme amaçlı atılan adımlar Türk müdahalesini gerekli kılmıştır.¹⁶³

Kıbrıs'ta Türk hareketinin gerçekleşmesinin ardından, Karamanlis Yunan denizaltı ve hava filosu ile adaya müdahale etmek istemiştir. Ancak, askeri danışmanları böyle bir operasyon için ellerindeki imkanların yetersiz olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Karamanlis NATO Dış İşleri Bakanları ile bir toplantı talep etmiş, fakat reddedilmiştir.¹⁶⁴ Yunanistan, NATO'nun Kıbrıs Müdahalesi'ne kayıtsız kalmasına tepki olarak NATO'nun askeri kanadından çekilmiş ve yine aynı dönemde Ege adalarını silahlandırmıştır.¹⁶⁵ Yapılan ilk hareketi Garanti Anlaşması'nın bir gereği olarak değerlendiren ülkeler, ikinci hareketi toprak işgali olarak değerlendirmişlerdir. Birinci hareketi, Yunanistan'da cuntayı yıkması ve Kıbrıs'ta önceki duruma geri dönülmesi beklentisi ile destekleyen SSCB, ikinci hareketi Kıbrıs'ın iki NATO üyesi ülke arasında bölüşülmesi olarak algılamıştır. ABD ise Türkiye'ye karşı silah ambargosu uygulamaya başlamış ve ilişkiler Reagan dönemine kadar soğuk devam etmiştir.

İkinci Barış Harekatı sonunda, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kontrol edebildikleri toprak alanı % 38 oranındadır. Böylece Türkiye'nin savunduğu iki bölgeli federasyon için fiili durum meydana gelmiştir.¹⁶⁶ Yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak, 13 Şubat 1975 tarihinde kurulan yönetime Kıbrıs'ta federal bir devlet kurulması ve bunun bir kanadı olma umudu ile "Kıbrıs Türk Federe Devleti" adı verilmiştir.¹⁶⁷

¹⁶² Gürkan, s. 276- 277.

¹⁶³ Orkunt, s. 120.

¹⁶⁴ John O. Iatrides, "NATO and Aegean Disputes: The Cold War and After", A. Chircop, A. Gerolymatos and J. O. Iatrides (Eds.) in **The Aegean Sea After the Cold War**, New York: St. Martin's Press, 2000, s. 43-44.

¹⁶⁵ Clogg, s. 210-214.

¹⁶⁶ Özerenkulu, s. 1372-1373.

¹⁶⁷ Bilge, s. 83.

Daha sonraki dönemlerde, Rum ve Türk toplumları arasında 1977 yılında Makarios- Denктаş, 1979 yılında Kipriyanu- Denктаş Anlaşmaları'yla Kıbrıs'ta iki toplumlu ve iki kesimli federal yapıda ortak bir devlet kurulması konusunda anlaşmaya varılmıştır.¹⁶⁸ Ancak, bu beklentiler de boşa çıkınca 15 Kasım 1983 tarihinde “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti” ilan edilmiştir.¹⁶⁹

Batı Avrupa, 1974 Barış Harekatı'ndan sonra fiilen ikiye bölünen Kıbrıs konusunda Türkiye ve Yunanistan arasında açık bir tavır sergilemekten kaçınmış, onun yerine konuyu Birleşmiş Milletlere havale ederek iki tarafı da idare etmişlerdir. Ancak, Kıbrıs Rum kesiminin AB'ne başvurusunun değerlendirildiği 19 Ekim 1987 tarihli Lüksemburg Anlaşması AB'nin yakın değilse bile uzun vadede Kıbrıs konusunda “taraf” olmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Rum yönetimi, AB'ne girişin ekonomik değil siyasi olduğunu, böylelikle 1960 yılında Türkiye'ye verilen Garantörlük sıfatının AB üyesi bir ülkeye karşı geçerliliğini yitireceğini düşünmektedirler. Klerides'in, 18 Temmuz 1995 tarihinde Yunanistan'da yayınlanan Ta Nea gazetesine yaptığı açıklamada; “Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne girmesi Türkiye'nin Garanti Anlaşması'ndan kaynaklanan tek yanlı müdahale hakkını da ortadan kaldıracaktır...” ifadesini kullanması AB'ne üye oluşturma asıl hedefin ne olduğunu açıkça ifade etmiştir.

Rum tarafı, 3 Temmuz 1990'da “Kıbrıs Hükümeti” sıfatı altında AB'ne tek taraflı olarak üyelik başvurusunda bulunmuştur. Rumların bu isteğinin AB tarafından, iki toplumun eşit kurucu ortağı olduğu “Kıbrıs Cumhuriyeti” adına yalnızca Rumlar tarafından yapıldığı dikkate alınarak reddedilmesi beklenmiştir. Ancak, AB 6 Mart ve 12 Haziran tarihlerinde aldığı kararlarla güneydeki Rum idaresinin AB'ne üyelikte tek muhatap kabul edildiğini açıklamıştır.¹⁷⁰

Oysaki Rum tarafının Kıbrıs adına konuşacak yetkisi bulunmamaktadır. Kıbrıs'ta iki halkı temsil edecek meşru bir hükümet oluşturulmadan AB'ne üyelik

¹⁶⁸ Kemal Girgin, **Diplomatik Anılarla Dış İlişkilerimiz (Son 50 Yıl: 1957- 2006)**, 2. Baskı, İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s. 350.

¹⁶⁹ Bilge, s. 84.

¹⁷⁰ Erkan Arıklı, “Kıbrıs Girdabında Son Virajlar”, *Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II*, Cilt. 3, Sayı. 16, s. 1359.

kapılarını açmak mantıklı olmamaktadır. Zira böyle bir konunun toplumlararası gündeme gelebilmesi için Kıbrıs meselesinin çözülmüş olması ya da en azından tüm kriterlerde ortak bir noktaya gelinmiş olması gerekmektedir. AB'ne giriş gibi bir konu Kıbrıs'ın dış politikasını ilgilendiren bir konudur. Buna da ancak iki halk, ayrı referandumlarla karar verebilir.

Kıbrıs'ın bir bütün olarak AB'ne girmesinin önünde yasal bir engel olarak 1960 Anlaşmaları bulunmaktadır. 1960 Anlaşmaları yapılırken Averof ile Zorlu arasında “her iki garantörün üye olmadığı herhangi bir birliğe Kıbrıs giremez” şeklinde anlaşma sağlanmıştır. Averof bunun sebebini açıklarken “Aksi takdirde Kıbrıs, böyle bir birlikte üye olan Anavatan'la enosis yapmış olur” ifadelerini kullanmıştır. Açıkça görülmektedir ki, Türkiye de Avrupa Birliği'ne üye olmadığı sürece Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne üyeliği yasal olamamaktadır. Ancak, Avrupa bu bakış açısını dikkate almamaktadır.¹⁷¹

28 Aralık 1995'te dönemin KKTC ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarıca imzalanan ortak Deklarasyonda, “1960 Garanti Anlaşmaları'nın devam ettiği, bu anlaşmaların Türkiye'ye Kıbrıs'ın sadece kuzeyi üzerinde değil, bütünü üzerinde ‘Garantörlük’ sıfatı verdiği, Rumların tek yanlı AB'ne müracaatının asla söz konusu olamayacağı...” ifade edilmiştir.¹⁷²

2004 yılında, beş yıllık bir çalışmanın sonucu olarak Birleşmiş Milletler tarafından Türk ve Rum kesimlerini birleştirmek amacıyla Annan Planı hazırlanmış ve bu çerçevede 24 Nisan 2004 tarihinde Kıbrıs'ın kaderini tayin edecek bir referandum yapılmıştır. Referandum iki halk için ayrı ayrı yapılmıştır.¹⁷³ Kıbrıslı Türklerin % 65'i plana “evet” derken, Kıbrıslı Rumlar plana % 75 oranında “hayır” oyu vermişlerdir.¹⁷⁴

Rum tarafı planı reddetmiştir. Genel Sekreter de raporunda “Sadece benim belgemi reddetmiş değildir Rumlar barışı, uzlaşmayı reddetmiştir.” ifadesini kullanmıştır. Ancak, referandumda “evet” oyu veren Türk tarafında referandum sonrasında olumlu bir gelişme olmamış, egemenliğin tanınması ve ambargoların

¹⁷¹ Rauf R. Denктаş, “Kıbrıs'ta Son Durum”, *Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı*, Cilt. 1, Sayı. 3, s. 18.

¹⁷² Arıklı, s. 1360.

¹⁷³ Rauf Denктаş, “Bayrak Gönderden Düşmeyecek...”, *İleri*, Cilt. 3, Sayı. 21, (Nisan, Mayıs, Haziran 2004), s. 147.

¹⁷⁴ Mütercimler, s. 50.

kalkması gibi beklentilerin gerçekleşmeyeceği anlaşılmıştır.¹⁷⁵ Referandum neticesinde Annan Planı tarih olurken Rum tarafı AB'ne alınmış ve Yeşil Hat AB sınırı olarak belirlenmiştir. Her ne kadar AB'nin sınırı Yeşil Hat'ta bitiyorsa da AB, resmi internet sitesinde Rum yönetimini "Kıbrıs Devleti" olarak tanımış ve tüm Kıbrıs'ı da bu devletin temsil ettiğini belirtmiştir.¹⁷⁶

Akdeniz'in en uzun krizi olarak görülen Kıbrıs'ta kabul edilmesi gereken gerçek, bugün hala devam eden krizin kaynağında Türkiye'nin 1974 müdahalesinin değil, Yunanistan ve Kıbrıs Rum yönetiminin Ada Türklerinin insani hak, can ve mal güvenliğini koruyamamasının yattığıdır.¹⁷⁷

BM tarafından Kıbrıs'ta barış görüşmeleri halen sürdürülmeye çalışılmaktadır. 2003 yılında Türk tarafının Yeşil Hat'tan karşılıklı geçişlere izin vermesi ve AKEL lideri Dimitris Hristofyas'ın Şubat'ta seçimleri kazanmasının ardından Mart ayında Mehmet Ali Talat'la bir araya gelmesi umut vaat eden gelişmelerdir. Görüşmenin ardından Lefkoşa'nın bölünmüşlüğü'nün simgesi sayılan Lokmacı Kapısı'nın açılması gibi olumlu gelişmeler de yaşanmaktadır. Ancak, başta Yunanistan ve AB olmak üzere uluslararası platformlarda Kıbrıs sorunu sürekli olarak Türkiye'nin önüne sürülmektedir. Türkiye ve Yunanistan arasında yıllardır yaşanan güvensizlik olgusu da hesaba katılacak olunursa sorunun çözümü kısa vadede olası gözükmemektedir.

3. 3. Patrikhane

Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan inişli çıkışlı ilişkiler çerçevesinde dönem dönem gündem teşkil eden konulardan birisi de Patrikhane konusudur. Lozan'da da taraflar tarafından görüşülen ve sözlü olarak üzerinde anlaşmaya varılan bu konu, geçmişte de Türkler ve Yunanlılar arasında sık sık gündeme gelmiştir ve günümüzde de hala güncelliğini korumaktadır.

Konuyu yakından ilgilendirmesi bakımından Hıristiyanlığın doğuşu ve Ortodoks Kilisesi'nin zaman içindeki oluşum evrelerine göz atmakta fayda vardır. Temelleri Hazreti İsa ve havarileri tarafından 2000 yıl kadar önce atılan Hıristiyanlık

¹⁷⁵ Denктаş, *Bayrak Gönderden Düşmeyecek...*, s. 147.

¹⁷⁶ Erkan Karaarslan, "Kıbrıs'ta Üçlü Kıskaç", *İleri*, s. 129.

¹⁷⁷ Özdemir, s. 256.

dinindeki en büyük mezhepler, Katolik, Protestan ve Ortodoks mezhepleridir. Bunların her biri de bünyelerinde ayrı alt mezhepler barındırmaktadır. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğuna ve Tanrı, Hazreti İsa, Kutsal Ruh'tan oluşan "üçleme" şeklindeki teslise inanan Hıristiyanların inancına göre İsa, insanlığı kurtarmak için ölmüş ve ölümden dirilmiştir. Ana iki bölüme ayrılan İncil, Tevrat'tan da bölümler içeren Eski Ahit ve İsa'nın tespit ve öğretilerini içeren ve ölümünden sonra takipçileri tarafından yazılan mektupları da kapsayan Yeni Ahit'ten oluşmaktadır.¹⁷⁸

İstanbul'da ilk kilise 37 yılında Ereğli Metropolitliğine bağlı bir piskoposluk olarak Aziz Andreas tarafından kurulmuştur. İstanbul, 330'da Büyük Konstantin tarafından başkent yapılıncaya, İstanbul Kilisesi de "Yeni Roma ve Konstantinopol Başpiskoposluğu" adını alarak, bağımsız bir başpiskoposluk haline gelmiştir. Hıristiyanlık öğretisi kapsamında, birliği korumak ve idari bölgeleri belirlemek maksadıyla değişik zamanlarda yedi ayrı ekümenik konsil toplanmıştır. Bütün Hıristiyanlar tarafından kabul görmesinden dolayı bu yedi konsil ekümenik, yani üzerinde insan yaşayan her yeri kapsar olarak kabul edilmektedir.

Kadıköy'de 451'de toplanan 4. konsil ile İstanbul Kilisesi patriklik seviyesine yükseltilirken, Pentarhi (beşbaşı) sistemi de onaylanmıştır. Roma, İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs'ün Hıristiyan dünyasının tarihi merkezleri olduğu kabul edilmiştir. Roma ve İstanbul Kiliseleri'nin hiyerarşi içindeki yerleri eşitlenerek; Asya, Pontus ve Trakya bölgeleri de İstanbul'un dini otoritesi altına verilmiştir. Ayrıca İstanbul Kilisesi'ne "barbar" bölgelerde piskoposluk kurma hakkı da verilmiştir. 787'de toplanan 7. konsil sonrasında Ortodoks ve Katolik Kiliseleri birbirlerini tanımadıklarını ilan ederek; ayrı konsiller toplamaya başlamışlardır.¹⁷⁹

Daha önce de belirtildiği gibi, Katolikler ekümenik kavramını patriğin şahsı için değil, çeşitli zaman aralıklarıyla toplanan konseyler için kullanmaktadırlar. Ortodokslarda ise bu kavram, patriğin şahsı için kullanılmaktadır. "Ekümenik Patrik" sıfatını ilk kullanan Patrik Johan olmuştur. O güne değin Başpiskopos olarak kabul gören İstanbul Patriği'nin topladığı Din Meclisi'nde Baş Piskopos'a Ekümenik Patrik

¹⁷⁸ Arı Hareketi ve Generation Europe Vakfı, **Avrupa Ajandası**, Eylül, İstanbul: Stil, 2005, s. 89.

¹⁷⁹ Yorgo Benlisoy ve Elçin Macar, **Fener Patrikhanesi**, Ankara: Ayraç, 1996, s. 19–22. Akt.: Frat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 340.

denilmesi kararı alınmıştır. Milattan sonra 587- 588 yılında Patrik Johan ve o sırada Papa olan II. Pelagius İstanbul'da toplanan mecliste güç yarışı içine girmişlerdir. Patrik Johan'ın bu sıfatı aldığını duyun Papa II. Pelagius, hemen harekete geçerek Bizans'taki delegesine haber göndermiş ve Hıristiyanlığın en önemli töreni olan Şarap ve Ekmek törenine katılmasını yasaklamıştır. Papa II. Pelagius, ayrıca kendisini Ekümenik ilan etmiş bir Patrik'in yöneteceği dinsel kilise ayinlerinin Hıristiyanlığa aykırı olacağını ilan etmiştir.

Pelagius'tan sonra Papa seçilen Gregory'de, Patrik Johan'ın bu sıfatı kullanmasına karşı çıkmıştır. Gregory, Patrik'in bu sıfatı kullanmasının kilise konseylerinin yasalarına aykırı olduğunu vurgulamıştır ve Patrik Johan'ı İsa'nın yolundan ayrılmakla itham etmiştir. Bu konudaki şikayetini İmparator Maurice'e de ileten Papa Gregory, İmparator'dan bir kelime yüzünden iki kilisenin arasının açılmaması gerektiği şeklinde kayıtsız bir cevap almıştır. Bunun üzerine, bu sıfatı kullanmayı sürdüren Johan'ın 595'te ölümü üzerine, yerine patrik seçilen Cyriacus (595- 603) da aynı sıfatı kullanmaya devam etmiş ve Kadıköy Konseyi diye bilinen Din Meclisi'nin kararlarına sadık kalan Patrikler tarafından da bu sıfatla anılmıştır.¹⁸⁰

Ortodoks Hıristiyanlığı, en güçlü dönemini Jüstinyen'den sonra, 11. yüzyılda yaşamıştır. 1018 yılında Bizans İmparatoru II. Basil, Bulgarları yenerek tüm Yunan, Slav ve Balkan bölgesini hakimiyeti altına almış, böylelikle güçlü bir Ortodoks Krallığı meydana getirmiştir. Sonraki yıllarda İslam ordularının istilalarının etkisiyle zayıflayan Ortodoks dünyası Katolik dünyası ile de kimin Hıristiyanlığın doğru yorumlayıcısı olduğunu konusunda sürekli çatışma içine girmiştir.

Ruslar tarafından "Polovtsi", Bizanslılar tarafından ise "Cuman" olarak isimlendirilen Kıpçaklar, Ortodokslarla ilk büyük savaşı yapan Türk boyu olmuş ve bu savaştan galip ayrılmışlardır. Daha sonra Altın Ordu Devleti'yle birleşen Kıpçakların Orta Asya steplerinde sürdürdükleri akınlara paralel olarak 9. yüzyılda Macarlar da bugünkü Macaristan'ı ele geçirerek, Bizans ile Ortodoks dünyasının bağlantısını koparmışlardır. Bugünkü Ukrayna ve Beyaz Rusya civarlarında hakimiyet kuran Kıpçaklar, Peçenekler ve Gökoğuzlar (Gagavuz) gibi bazı Orta Asya boylarının da Tuna

¹⁸⁰ Aytunç Altındal, "Türkler ve Ortodokslar", *Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı*, Cilt. 1, Sayı. 3, s. 463.

boylarına inmelerine ortam hazırlamışlardır. 14. yüzyılda Müslümanlığı kabul eden Kıpçaklar böylelikle Ortodoks dünyası içinde yaşamaya başlayan ilk Müslüman topluluk olmuşlardır.

Bizans'ın gücünü zaman içinde kaybetmeye başlamasının ardından; 12. yüzyılda önce Sırbistan (1167), daha sonra da Bulgaristan (1187) Bizans'tan koparak bağımsız birer Ortodoks Devleti haline gelmişlerdir. 1342- 1349 yılları arasında ise rakip Ortodoks cemaatleri Selanik'te bir iç çatışma içine düşmüşlerdir. Yaşanan çatışmalar bir anlamda "iç savaş" halini almış ve bu çatışmalar sonucu devlet otoritesi, hazine ve ordu zayıf düşmüştür. Bölgenin içine düştüğü durum ise Osmanlılar açısından faydalı olmuş ve Selanik ele geçirilmiştir. 1453 yılına gelindiğinde ise Bizans, Osmanlılar tarafından alınmıştır.¹⁸¹

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi ertesinde gerçekleştirdiği en önemli işlerden biri Ortodoks Hıristiyanları himaye altına almış olmasıdır. Vatikan, Bizans'ın yardım talebine karşılık Katolik Kilisesi'nin üstünlüğünün kabul edilmesi şartını öne sürmüştür. Vatikan'ın bu isteğine karşı gelerek, Bizans'ta bir kampanya sürdüren Ortodoks din adamı Georgios Scholaris (Gennadios), fetih sırasında tutsak edilerek Edirne'ye gönderilmiştir. Fatih Sultan Mehmet ise Gennadios'u buldurarak İstanbul'a getirtmiş ve tüm Ortodoksların Patriği ilan ederek, koruması altına almıştır.¹⁸²

Gennadios'a İmparatorluk tarafından resmi bir belge verilmiş ve bu belge ile rahatsız edilmemesi ve emrindeki piskoposlarla birlikte vergiden tamamen muaf tutulması sağlanmıştır.

Ortodoks Kilisesi üyelerine üç önemli ayrıcalık tanınmıştır:

- Kiliseleri camiye çevrilmeyecektir;
- Düğün, cenaze ve diğer kilise törenlerine karışılmayacaktır;

¹⁸¹ Altındal, s. 461–462.

¹⁸² Kongar, s. 50–51.

- Paskalya bütün ayinlerle birlikte kutlanacak ve üç gün süren kutlamalar esnasında geceleri, Rum semti Fener'in kapıları açık kalacaktır.¹⁸³

Fatih Sultan Mehmet, Gennadios'u Patrik atayarak hem Ortodoks tebaanın gönlünü kazanmış, hem de Hıristiyanlar arasında yaşanan Ortodoks- Katolik mezhepleri kavgalarından fayda sağlamayı amaçlamıştır.¹⁸⁴ Ayrıca Sultan Mehmet, Ortodoks Patriği seçtirerek sadece Bizanslıların değil bütün Doğu Hıristiyan dünyasının en üst düzey ruhani yetkilisinin yeni düzeni tamamen kabul etmesini temin etmiştir. Fethin gerçekleşmesinin ardından verilen ayrıcalıklarla, Türklerin Bizans üstündeki egemenliğinin henüz başlangıcında yeni tebaanın ve vergi mükelleflerinin direniş gösterme olasılığı bütünüyle ortadan kaldırılmıştır.¹⁸⁵

Bizans İmparatorluğu bünyesinde yalnızca imparatorun emrinde dinsel bir başkan olan Patrik; Millet sistemi içinde Ortodoksların başı olarak kabul görmüştür. Osmanlı döneminde yetkileri artan Ortodoks Patriği, diğer Millet Başlarıyla beraber kendi dinsel cemaatinin dünyasal işlerinin yöneticisi durumuna getirilmiştir. Bununla beraber kendi cemaatinin davranışlarından, siyasal otorite olan Osmanlı Padişahı'na karşı sorumlu olarak kabul edilmiştir. Bundan dolayı, 1821 Mora İsyanı'nda ayaklanmayı çıkaranların Rumlar olması nedeniyle, milletin davranışlarından sorumlu görülen Patrik V. Grigorios, ayaklananları aforoz etmesine rağmen idam edilmiştir.¹⁸⁶

Osmanlı padişahları, ele geçirdikleri toprakların halklarına genelde katı monarşiden daha hoşgörülü bir tavır almaktaydılar. Osmanlı hükümetince benimsenen siyasi yaklaşımın en önemli unsurlarından biri, fethedilen bölgenin dinsel başkanlarının padişah tarafından tanınmasıdır. Genellikle Osmanlı Devleti'ne bağlanan bölgenin yöneticilerinin makamlarında kalmalarına padişahlar tarafından izin verilerek, kısmi bir özerklik yapısı oluşturulmuştur. Bu uygulama, imparatorluk büyürken ele geçirilen bölge halklarının, genişleme esnasında sorun çıkarmamalarını sağlamıştır. Geçmişte faydalı olan bu uygulama, imparatorluk çökme dönemine girdiğinde riskli bir hale gelmiştir ve bu gruplar Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılma isteklerini saldırgan bir

¹⁸³ Babinger, s. 105.

¹⁸⁴ Kongar, s. 51.

¹⁸⁵ Babinger, s. 105.

¹⁸⁶ Benlisoy ve Macar, s. 19–22, Akt.: Firat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 341.

şekilde göstermeye başlamıştır. Özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru hızla artan isyanlar nedeniyle yönetim, baskıcı bir yapıya bürünmek durumunda kalmıştır.¹⁸⁷

19. yüzyılda milliyetçiliğin önem kazanması ve ulus devletlerin kurulmaya başlamasıyla beraber, yeni bağımsız olan ülkelerde bulunan kiliseler de Fener Patrikhanesi'nden ayrılarak milli bir kimlik kazanmışlardır. Sırbistan Patrikliği, Bulgaristan Patrikliği, Romanya Patrikliği, Yunan Kilisesi gibi kiliseler Fener'den ayrılarak oluşturulmuşlardır. Bu ayrılmalara rağmen Fener Patrikhanesi'nin eşitleri arasında ki birinci konumu halen devam etmektedir.¹⁸⁸

19. yüzyıla girildiğinde Osmanlı Devleti'nde ve ona bağlı bulunan topraklar üzerinde köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Balkanlar'da isyanlar giderek yoğunlaşmış; Rumların yoğun olarak yaşadığı Mora'yı da etkisi altına almıştır. Avrupa devletlerinin ve ruhani grubun desteklemesi üzerine Yunan istiklal hareketleri başlamış ve 1829 yılına gelindiğinde bağımsız bir Yunan Devleti kurulmasına karar verilmiştir.¹⁸⁹ Geçen zaman içerisinde Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Yunanistan'da da savaşa katılıp katılmama konusunda anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Özellikle, Yunanistan'ın savaşa girmesinin Balkanlar, Ege ve Boğazlar hususunda faydalı olacağını düşünen İngiltere; Yunanistan'ı Batı Anadolu'da çeşitli toprak vaatleriyle savaşa sokmaya çalışmıştır. Yunan Kralı Konstantin ise ülkesinin tarafsız kalmasını isterken; yeni bir savaşa girmenin ülkede zaten var olan güçlülere yenilerini ekleyeceğini öne sürmüştür. 1917 yılında Yunan Kralı Konstantin'in İngiltere'nin baskılarına itiraz ederek savaşa girmeyi reddetmesi üzerine kral tahttan indirilmiş, yerine Venizelos'un başkanlık ettiği Selanik grubu getirilmiştir. Megali İdea düşüncesini hayata geçirmeye hazırlanan Venizelos'a içeriden en çok desteği Yunan burjuvazisi ve bir grup ordu mensubu verirken; dışarıdan desteği de İstanbul'da bulunan Patrikhane vermiştir.¹⁹⁰

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan galip ayrılan devletlerden biri olamayacağını idrak edilmesinin ardından Patrik V. Yermanos istifaya zorlanmış ve

¹⁸⁷ Lee, s. 84.

¹⁸⁸ Benlisoy ve Macar, s. 19–22, Akt.: Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 341.

¹⁸⁹ Duran, s. 10- 11.

¹⁹⁰ Ertuğrul Zekai Ökte, “ Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilal Cemiyeti Kordus”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Dün/ Bugün/ Yarın*, s. 20–21.

Bursa Başpiskoposu Dorotheos Mammelis patrik vekili ilan edilmiştir. Dorotheos tarafından oluşturulan “ulusal komite” bir taraftan Avrupa merkezleriyle temasa geçerken, bir taraftan da Bab-ı Âli ile direkt irtibatı kesme, Rum okullarında verilen Türkçe derslerinin kaldırılması ve Yunanistan ile birleşme gibi kararlar almıştır. Mart 1919’a gelindiğinde ise Osmanlı Devleti ile bütün ilişkileri kesme ve yapılacak hiçbir seçime katılmama kararlarının alınmasının ardından Dorotheos; Paris Barış Konferansı’na giderek sunduğu muhtırada müttefiklerinden Türk zulmü ve baskısı altında bulunan Rum nüfusun kurtarılmasını istemiştir. Trabzon ve İzmir başpiskoposları da konferansa yolladıkları mektuplarla aynı talebi tekrarlamışlardır. Bu talepler konferans esnasında direkt olarak dikkate alınmamasına rağmen uluslararası kamuoyunda ilgi toplamıştır.¹⁹¹

O dönem içerisinde, Yunanistan’ın Megali İdea politikasındaki tüm hedefler Osmanlı topraklarını göstermektedir. Bu sebeple de Osmanlı Devleti bünyesinde gizli cemiyetler oluşturularak ülkeyi güçten düşürme yoluna gidilmiştir. Oluşturulan bu cemiyetlerden en önemlilerinden biri, İstanbul’da kurulmuş olan İngiliz destekli Mavri-Mira Cemiyetidir. Yunanistan’ın Patrikhane ile ortak çalışmaları ile oluşturulan diğer bir cemiyette 1919’da İstanbul’da kurulan Kordus Cemiyetidir. “Rum Muhacirleri Merkez Komisyonu” adı altında faaliyet gösteren cemiyetin esas ünitesi, Patrikhane Merkez Komitesi olup Etnik-i Eteryay’nın bir kolu olarak çalışmalara başlamıştır. Cemiyet, Osmanlı topraklarında isyanlar çıkarmak, Rum nüfusunun çoğunlukta olduğunu göstermek için nüfus kaydırmaları yaparak, gelecek heyetlere bunların gösterilmesini sağlamak, silah ve cephane temin etmek gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Patrikhane aracılığı ile faaliyet gösteren bu cemiyet Kurtuluş Savaşı sonrasında 1922 yılında kapatılmıştır.¹⁹²

Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik ayrılması ile topraklarında işgaller başlamış, bunun sonucu olarak da Türk Kurtuluş Mücadelesi hızlanmıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarından zaferle çıkan taraf Türkler olmuştur. Bu zaferin ardından Müttefik devletler 1922 yılında barış koşullarını görüşmek üzere Ankara hükümetine bir nota yollamışlardır. Türk heyeti, bu amaçla toplanan Lozan

¹⁹¹ Fırat, *Yunanistan’la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 181.

¹⁹² Ökte, s. 21- 22.

Bariş Konferansı'na giderken Patrikhane'ye ilişkin bir talimat almamıştır. Patrikhane konusu Lozan'da üzerinde görüőülecek konular arasında bulunmamaktadır.

Konferans esnasında azınlıklar konusu tartıőılırken Patrikhane konusu da gündeme dahil olmuştur. Müttefikler, Türkiye'de kalacak azınlıkların belli bir bedel karşılığında askerlikten muaf tutulması hususunda Türk tarafına baskı yaparken; Türk delegesi Rıza Nur bu konuyu yazılı bir bildiri ile gündeme getirmiştir. Bu bildiriye göre, Patrikhane'nin Türkiye sınırları dışına çıkarılması gerekmektedir. Zira Türk hükümeti, halifelikle devletin birbirinden ayrılması ve demokratik rejimin oluőturulmasının ardından, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Müslüman olmayan topluluklara verilmiş olan ayrıcalıklara son vermiştir. Artık azınlıklara ait olan hayır, eğitim ve yardım kurumları ile devlet arasındaki münasebetler doğrudan yürütülmelidir. Bundan sonra, din adamları sınıfı ile bu sınıfın en büyük baőının sadece ruhani işlerden sorumlu olması gerekmektedir. Türk delegesi Rıza Nur'un önerisi, Müttefik devletlerin temsilcilerinin büyük itirazlarına yol açmış ve bu devletler, Patrikhane'nin evrensel niteliğini ve Hıristiyan alemi için taşıdığı önemi ısrarla vurgulamıőlardır. Rıza Nur, ileride kendi anılarında da Patrikhane konusunu bir koz olarak ileri sürdüğünü ve aslında bu kurumun Türk hükümetinin denetimi altında bulunmasının daha yararlı olacağına inandığını ifade etmiştir. Uzun süren tartışmaların ardından Müttefikler, azınlıkların askerlik yapması konusunda ödün vermiş ve İsmet Paşa'da Türkiye'nin Patrikhane'yi Türkiye sınırları dışına çıkarma teklifinden vazgeçtiğini açıklamıştır.¹⁹³

Mütareke döneminde Osmanlı hükümetiyle iliőkilerin bütünüyle kesilmesi kararı veren Patrikhane yöneticilerine destek olan Meletios, 6 Aralık 1921'de Patrik sečilmiőtir. Meletios, Patrik sečilmesinin ardından da Türk hükümetini tanımadığını açıkça ifade etmiő ve Yunanistan'ın hakimiyetinde bir Küçük Asya devleti kurulmasından yana tavrını ortaya koymuőtur. Bu őartlar altında Meletios'un, Lozan'da temelleri atılan yeni Türkiye'de görev yapması mümkün değildir. Konferans devam ederken Venizelos da Türk hükümetine, Meletios'un görevden çekilmesi konusunda elinden geleni yapacağı hususunda garanti vermiőtir.

¹⁹³ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 334- 335.

Lozan imzalanmadan önce Venizelos'un, Meletios'a Patrikhane'nin saygınlığı için görevden ayrılması gerektiğini söylemesinin ardından sağlık sorunlarını gerekçe göstererek Yunanistan'a giden Patrik, bir süre sonra istifa etmiştir. Meletios'un yerine ise Mütareke döneminde Fener'in politikalarına karşı çıkan ve kendi metropolitliği olan Kadıköy'e çekilen Grigorios, Patrik olarak seçilmiştir. Türk hükümeti de Grigorios'un patrikliğini onaylamıştır.¹⁹⁴

Tarafların sözlü olarak Lozan'da anlaşmaya vardıkları zeminde, Patrikhane'nin dindışı dünya ile ilgisini kesmesi ve İstanbul'da yaşayan Rumlar için dini hizmette bulunması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Patrikhane, Türkiye Cumhuriyeti'nin doğrudan denetimine açık bulunacaktır. Fener Patrikhanesi'ni doğrudan Türkiye'de yaşayan Rum cemaati ile ilişkilendiren Ankara, Patriğin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması gerektiği şartını da ileri sürmüştür. Böylelikle, Patrikhane'nin uluslararası bir rol taşımasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.¹⁹⁵

İki ülke arasında Patrikhane konusunda uzlaşmaya varılmasının ardından mübadele ile ilişkili olarak konu tekrar gündeme gelmiştir. 1924'te Patrik seçilen Araboğlu Konstantin, Türkiye tarafından nüfus mübadelesi kapsamında görülerek İstanbul'da yerleşik olmadığı gerekçesiyle sınır dışı edilmiş ve iki devlet arasında ciddi bir gerginliğe yol açmıştır. Karma Mübadele Komisyonu'nca da görüşülen konuya burada da bir çözüm getirilememiştir. Konstantin'in 1918'den önce İstanbul'da ikamet etmediğini kabul eden Yunanistan, Patrik seçilen Konstantin'in Patrikhane'ye bağlı olması nedeniyle mübadele kapsamı dışında tutulması gerektiğini öne sürmüştür. Oysaki Mübadele Sözleşmesi'nde böyle bir nokta bulunmamaktadır. Sonuç olarak, Konstantin'in 19 Mayıs 1925'te görevinden çekilmesi ve yerine Türkiye tarafından da İstanbullu yerleşik Rum kabul edilen Vasil Georgiades'in seçilmesi ile kriz aşılmıştır. İki ülke arasında yaşanan gerginliğin ardından ilişkilerin normalleştirilmesi adına ilk adım atılmış ve diplomatik ilişkiler başlatılmıştır. 1925 yılında Cevat Bey, ilk Türk büyükelçisi olarak Atina'ya gönderilmiştir.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 340- 341.

¹⁹⁵ Sönmezoğlu, s. 348.

¹⁹⁶ Gürel, s. 38.

İkinci Dünya Savaşı ertesinde, 1946 yılında, Patrik I. Venyamin'in ölümü ile yerine geçecek patriğin seçilmesi gerekliliği çeşitli sorunları da açığa çıkarmıştır. O dönemde Stalin, Moskova Patrikliği vasıtası ile Orta Doğu'daki ve Balkanlar'daki Ortodoks Hıristiyanlar ile yakın ilişkiler kurma eğilimi taşımaktadır. Stalin'in hedefi, bu yöntemle söz konusu bölgelerde etkisini artırma olanağı bulmaktır. Bu nedenle Patrik olarak kimin seçileceği Ankara kadar, Atina ve Washington tarafından da merakla beklenen bir nokta olmuştur.

Fener Kilisesi'nde, 20 Şubat 1947 tarihinde bir araya gelen metropolitlerin yaptığı oylama sonucunda Maksimos Vaportzis, "V. Maksimos" adıyla Patrik olarak seçilmiştir. Ancak V. Maksimos, Patrik seçilmesi sonrasında Ankara, Washington ve de Atina açısından rahatsızlık uyandıracak bazı davranışlarda bulunmaya başlamıştır.¹⁹⁷

Maksimos, o dönemde Yunanistan'da devam eden iç savaşta komünistleri destekler şekilde görüşler belirtmiştir. 1947 yılında Kıbrıs Kitum Piskoposu Mikhail Muskos'un (III. Makarios) ziyareti esnasında görüştükları Kıbrıs konusu ile alakalı olarak, Türk hükümetinin Kıbrıs meselesi ile ilgilenmeye niyetli olmadığına ilişkin düşüncelerini açıklaması eleştirilere sebep olmuştur.¹⁹⁸ Bu gelişmelerin ardından Moskova Patrikliği'nin yayınladığı bir bültende İstanbul Kilisesi'ni bu güne kadar nezaketen tanıdıkları yönündeki ifadesi büyük sorunlar yaratmıştır.¹⁹⁹ Bu çerçevede Ankara ve Washington'un istekleri ile Atina tarafından istifa etmesi konusunda ikna edilen Patrik Maksimos; 18 Ekim 1948 tarihinde sağlık sorunlarını gerekçe göstererek istifasını vermiştir. Maksimos'un istifasının ardından, Yunanistan'ın diğer bazı adayları desteklemesine karşın; o yıllardaki hakim havanın bir sonucu olarak ABD'nin desteklediği Kuzey Amerika Başpiskoposu, Athinagoras Spuru, Türk vatandaşlığına alınmasının ardından 1 Kasım 1948 tarihinde "I. Athinagoras" adı ile Fener Patriği olarak seçilmiştir. Athinagoras'ın görev döneminin başlarında Patrikhane faaliyet alanını genişletmiş, Türk yetkililerden önemli ölçüde anlayış görmüştür.²⁰⁰

¹⁹⁷ Sönmezoğlu, s. 348.

¹⁹⁸ Adnan Sofuoğlu, **Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri**, İstanbul: 1996, s. 162- 164. Akt.: Hatipoğlu, s. 281.

¹⁹⁹ Hatipoğlu, s. 280- 281.

²⁰⁰ Sönmezoğlu, s. 348.

İkinci Dünya Savaşı esnasında Stalin'in Rus Kilisesi üzerinde kurduğu baskıyı giderek azaltması, kilisenin de karşılık olarak rejime muhalefeti yumuşatması ile Sovyetler Birliği'nin bu durumdan faydalanabileceğini düşünen ABD, Fener Patrikhanesi ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Amerika'nın bu ilgisi 1990 sonrasında da belirli ölçülerde devam etmektedir.²⁰¹

Daha önceki bölümlerde değinilen, 1960'larda yaşanan gerginliklerin ardından Patrikhane cemaatinin sayısı giderek azalmıştır. Ancak, Fener Rum Patrikhanesi'nin son dönemlerde adından tekrar sıklıkla söz ettirmeye başladığı görülmektedir. Patrikhane ile ilgili oluşan gündemin nedenini "ekümeniklik" konusu oluşturmaktadır. Patrikhanenin evrensel ve tüm Hıristiyanları, özellikle de diğer bağımsız Ortodoks kiliselerini çevresinde birleştiren bir merkez olduğu iddiasına işaret eden bu statü Bizans ve Osmanlı zamanlarında İstanbul'un diğer bölgeler üzerindeki etkisini çoğaltmak amaçlı kullanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ise, Patrikhane'nin bu statüsünü tanımamaktadır. Zira bu statü, 1923'te Lozan'da varılan anlaşmaya aykırı bir durum oluşturmaktadır.

Faruk Sönmezoğlu'na göre²⁰² Sovyet rejiminin çökmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ertesinde, Moskova'daki Ortodoks Patrikhanesi'nin önem kazanmaya başlaması ile İstanbul ve Moskova Patrikhaneleri arasındaki rekabet çoğalmıştır. Bu rekabet ortamında da İstanbul, ekümenik iddialarını yeniden gündeme getirme ihtiyacını duymuştur. İstanbul Rum Patrikhanesi'nin bu iddiası sadece dini bir anlam içermemektedir. Bu durum, başta Rusya ve ABD olmak üzere yapılarında Ortodoks Kiliseleri bulunduran ülkeler ve Türkiye arasındaki siyasal ilişkileri de etkileyecektir.

3. 4. Ege Denizi Temelli Sorunlar

Ege Denizi kuzeyde Trakya, doğuda Anadolu, güneyde Akdeniz, batıda Balkan yarımadası ile kuşatılmış olan denizdir.²⁰³ Ege Denizi'nin yüzölçümü 214.000 km²'dir.²⁰⁴ 3. jeolojik zaman ortalarında meydana gelen yer hareketleri ile şimdiki Ege Denizi alanı, Alp kıvrımlarının kuzeyden ve güneyden kuşattığı bir kara alanı

²⁰¹ Yorgo Benlisoy ve Elçin Macar, **Fener Patrikhanesi**, Ankara: Ayraç, 1996, s. 54- 55, Akt.: Sönmezoğlu, s. 349.

²⁰² Sönmezoğlu, s. 349- 350.

²⁰³ "Ege Denizi", **Meydan Larousse Ansiklopedisi**, Cilt. 4, İstanbul: Meydan Yayınevi, 1988, s. 93.

²⁰⁴ "Ege Denizi", **Grolier International Americana Ansiklopedisi**, Cilt. 5, İstanbul: Medya, 1993, s. 239.

durumundadır. 3. zamanın sonuna doğru, bugünkü Ege Denizi'nin yerinde bulunduğu için Egeid adı verilen bu alan kısmen çöküntülere uğramıştır. Kuzeye doğru yayılan Akdeniz de Ege alanını kendine katmıştır.²⁰⁵

Akdeniz'in bir parçası olan Ege Denizi, güneyde Girit, Karpatos ve Rodos adalarından geçen bir yayla Akdeniz'den ayrılmaktadır. Kuzeydoğu köşesinde Çanakkale Boğazı ile Marmara Denizi ve Karadeniz'e bağlanmaktadır. Ege Denizi'nin kıyıları çok girintili çıkıntılıdır. Adalar Denizi olarak da adlandırılan Ege Denizi'nde büyük çoğunluğu Yunanistan'a ait birçok ada bulunmaktadır.²⁰⁶ Bugünkü Ege adaları ve yarım adalar Egeid karasının sular üstünde kalan parçalarıdır.²⁰⁷ Ege'deki bu pek çok sayıdaki adanın toplam yüzölçümü 23.000 km²'yi bulmaktadır.²⁰⁸ Ege adalarının belli başlıca olanları, kuzeyde Taşoz, Semadirek, Limni; Batı Ege'de Eğriboz, Androz, Tinos, Milos, Paros, Naksos; doğuda Midilli, Sakız, Sisam, güneyde başta Rodos Adası olmak üzere Oniki Ada ve Ege'nin en büyük adası olan Girit Adası'dır. Ege Denizi'ndeki büyük adalardan iki tanesi, Çanakkale açıklarındaki Gökçeada ve Bozcaada Türkiye'ye aittir.²⁰⁹

Gemilerin karayı uzun süre gözden kaybetmemeleri, Ege Denizi'nin en önemli özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Denizin bu özelliği, eski çağlarda denizciliğin gelişmesinde olumlu katkılarda bulunmuş ve Ege Denizi kıyıları arasında gidiş gelişi kolay hale getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak da Ege kıyılarında ortak bir Ege uygarlığı oluşarak, gelişmiştir.²¹⁰ Bu eski uygarlıkların yer aldığı bölge, Ege Denizi etrafını çevreleyen Anadolu ve Yunanistan kıyıları ile bu denizde bulunan adalardır. Bu uygarlıklardan en dikkat çekenleri Truva, Girit ve Miken uygarlıklarıdır.²¹¹ Daha sonra Grek yarımadasına gelen Dorlar, eski Girit ve Miken uygarlıklarıyla karışarak Grek adıyla bilinen uygarlığı meydana getirmişlerdir. Dönem içinde, zamanla güçlenen Pers tehdidine karşı gerekli siyasal ve askeri birliği oluşturmayı başaramayan Grek uygarlığının bölgedeki üstünlüğü Makedonya Kralı Filip'e ve ardından da oğlu Büyük

²⁰⁵ Meydan Larousse, s. 93.

²⁰⁶ "Ege Denizi", **Meydan Larousse Gençlik Ansiklopedisi**, Cilt. 2, İstanbul: Meydan, 1977. s. 6.

²⁰⁷ Meydan Larousse, s. 93.

²⁰⁸ Grolier International Americana, s. 239.

²⁰⁹ Meydan Larousse Gençlik Ansiklopedisi, s. 6-7.

²¹⁰ Grolier International Americana, s. 239.

²¹¹ Meydan Larousse Gençlik Ansiklopedisi, s.7.

İskender'e geçmiştir. İskender, bağımsız olan Grek bölgesini büyük değişikliklere tabi tutarak, bağımsız yapıyı geniş ve merkezîyetçi bir imparatorluk yapısı ile değiştirmiştir.

İskender'in oluşturduğu "Helen" dünyasının askeri, toplumsal ve siyasi olarak büyümesinin zamanla hızını kaybetmesiyle, bölgedeki üstünlük Kuzey Afrika, Makedonya, Grek yarımadası, Batı Anadolu, Suriye, bugünkü Fransa ve İberik yarımadası da dahil Akdeniz'e kıyısı olan tüm topraklara egemen olan Roma İmparatorluğu'na geçmiştir. Küçük bir köyler öbeğiyken büyük bir imparatorluk haline gelen Roma'nın hızla artan gücü zamanla içeride ve dışarıda gerilimlere sebep olmuştur. Yaşanan gerilimlerin sonucu olarak Roma; Batı ve Doğu olmak üzere iki ayrı parçaya bölünmüştür. Batı Roma, Vizigotlar ve Vandallar gibi birçok barbar kavimin istilasına uğrayarak yağmalanmış ve bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak yıkılmıştır. Batı Roma'nın yerini ise bir Ostrogot krallığı almıştır. Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) ise Türklerin 1453 yılında İstanbul'u fethetmesiyle sona erdirilmiştir.²¹²

İstanbul'un 1453'te fethinin ardından Türklerin Avrupa'daki ilerlemeleri ileriki yıllarda da devam etmiştir. 1461 yılında Mora'nın da ele geçirilmesiyle birkaç ada haricinde Ege'de Türk egemenliği sağlanmıştır.²¹³ Daha önce de değinildiği gibi, Osmanlı Devleti'nin çeşitli ülkelerle yaptığı savaşlar sonucunda, ele geçirilen bölgelerdeki halkların egemenlik altına alınışı bazı özellikler barındırmaktadır. Osmanlı padişahları ülkelere kattıkları bölgelerde yaşayan halklara, yerine göre bazı ayrıcalıklar tanımaktadır. Osmanlı Devleti'nin ele geçirdiği bölgelerde uyguladığı bu sistem, başlangıçta devlet otoritesinin güçlü olduğu devrede sorunsuz yürürken, 18. yüzyıldan itibaren değişmeye başlamıştır. Bu yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti, ülkesi dahilinde bulunan topraklardan, yabancılar lehine tavizler ya da doğrudan toprak vermek durumunda kalmıştır.²¹⁴

1789 Fransız İhtilali'nin ardından ulusalcılık akımlarının yayılması, İngiltere'nin Adriyatik Denizi'ndeki Yedi Ada'ya bağımsızlığını vermesi, Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altında yaşayan Türk olmayan unsurlar üzerindeki bağımsız

²¹² Sander, s. 36- 39.

²¹³ Saka, s. 7.

²¹⁴ Duran, s. 8.

olma fikrinin artış göstermesine yol açmıştır.²¹⁵ 19. yüzyıla girildiğinde Osmanlı Devleti'nin kendi otoritesini kullanamaz duruma gelmesi ile Avrupalı Devletler, devlet hukukunda söz sahibi olmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan diğer azınlıklara oranla yerleşim durumu en dağınık toplum olan Rumlar Mora, Yunan adaları ve Teselya'da yoğun olarak yaşamaktaydılar.²¹⁶ Rumlar, Avrupalı devletlerin desteği ve 1828- 1829 Osmanlı- Rus Savaşı'nın bitimi ile imzalanan Edirne Anlaşması sonucunda bağımsızlıklarını kazanmıştır. Avrupalı Devletler tarafından, anlaşma ertesinde yeni ve bağımsız Yunanistan'ın sınırlarını belirlemek için Londra'da bir toplantı organize edilmiştir. Bu toplantının sonucunda Yunanistan'ın sınırları; esas toprakları Mora Yarımadası'nda olmak üzere Mora'nın kuzeyinden geçerek Attik Yarımadası ile Kiklat Adaları'nı kapsayacak biçimde belirlenmiştir. Avrupa'nın yoğun baskıları sonucunda, belirlenen bu sınırlar Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiştir.

Henüz kuruluş aşamasında iç huzursuzluklar yaşamaya başlayan Yunanistan'ın iç savaşın eşiğine geldiğini fark eden İngiltere, Fransa ve Rusya yeni devletin problemlerini çözmek için Londra'da bir toplantı daha düzenlemiştir. Bu toplantı esnasında toprak isteğini dile getiren Yunanistan'ın bu isteğinin yerine getirilmesine karar verilmiştir. Yapılan düzenlemelerle yeni Yunan devletinin kuzey sınırını Arto-Volo oluşturmuştur. Böylelikle Yunanlılar, Mora ile Atik yarımadasının tamamına sahip duruma gelmiştir. Bunun haricinde Ege Denizi'nde, her iki yarımadaının etrafındaki bütün adalarla birlikte Kuzey Sporadlar ve Eğriboz adalarının da Yunanistan'a verilmesine karar verilmiştir. Yunanistan'ın isteği üzerine gerçekleştirilen yeni düzenlemelerle Avrupa devletleri, Ege Denizi'ni neredeyse tamamı ile Yunanistan'a bırakmışlardır.

Londra'da alınan kararların ardından yeni Yunan Devleti adına İngiltere, Fransa ve Rusya Osmanlı hükümetiyle İstanbul'da bir toplantı düzenleyerek; görüşmelerde bulunmuşlardır. Yapılan görüşmeler sonucunda Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilen protokol uyarınca, Osmanlı Devleti "Yunan Devleti'nin son olarak belirlenen

²¹⁵ Mütercimler, s. 76.

²¹⁶ Duran, s. 8.

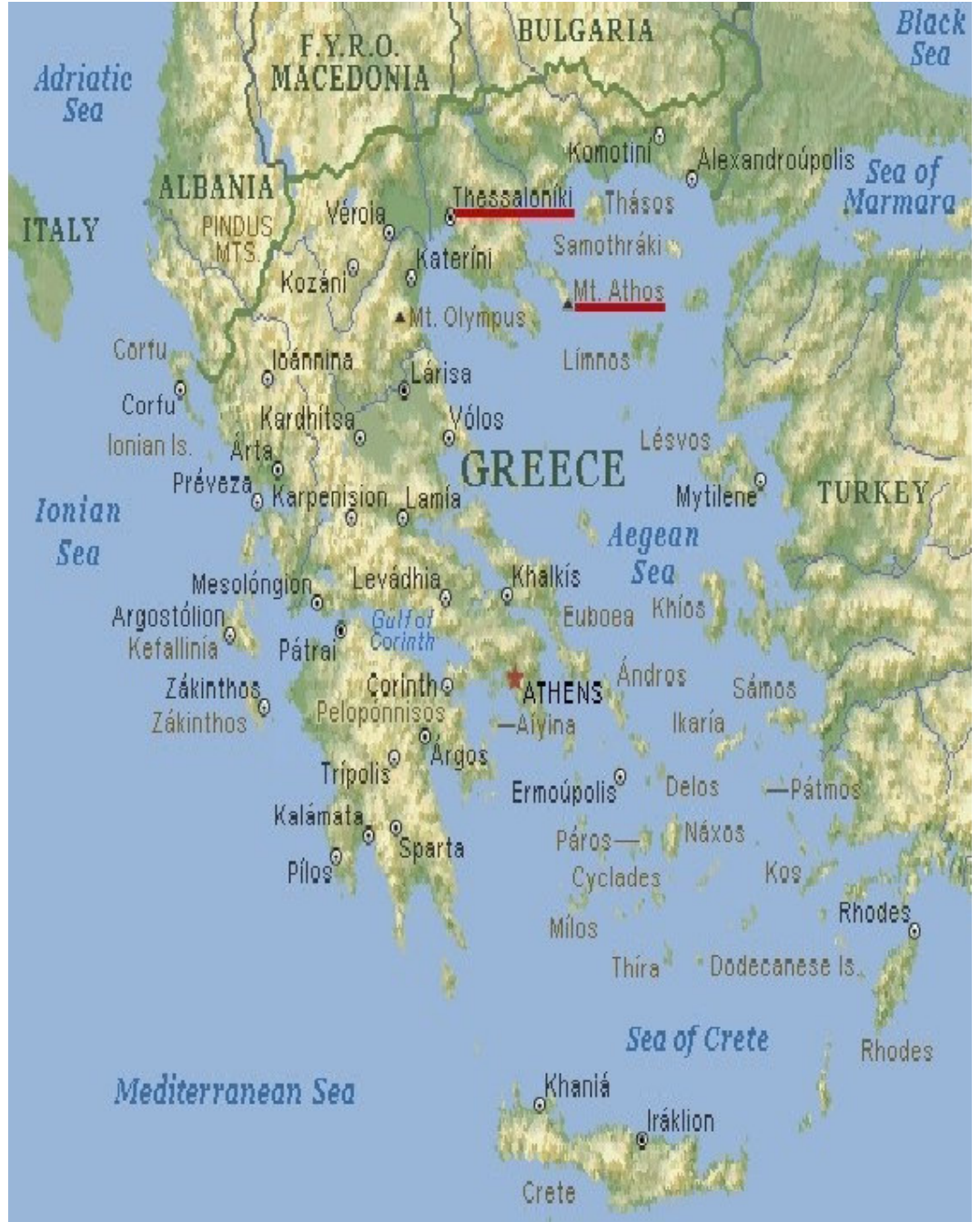
sınırlarını kabul etmiştir; buna karşılık Yunan Devleti, sınırları içinde kalan Türk mal varlıklarının karşılığı olarak belirlenecek bir tazminat ödeyecektir.”. Yapılan herhangi bir savaşta yenilgi söz konusu olmaksızın siyasal yollarla Yunanistan’ın kurulmasını kabul eden Osmanlı Devleti; kabul ettiği yeni protokol ile Yunanistan’a daha çok toprak vermek durumunda kalmıştır. Yunan Devleti’nin kurulması öncesinde Türk gölü durumunda olan Ege Denizi, artık bu özelliğini yitirmiştir. Bundan sonra Ege Denizi, Yunanlılarla başlayacak olan bir mücadele sahası konumuna gelmiştir. Bu durumda Türkiye de bir Ege sorunu ile karşı karşıya kalmıştır.²¹⁷

Türkiye ve Yunanistan arasında uzun süredir devam eden ve iki tarafı da memnun edebilecek bir çözüme varılamayan sorunlardan birini Ege Denizi oluşturmaktadır. “Ege sorunu”, Türkiye ile Yunanistan arasında çözülemeyip askıda kalmış bazı anlaşmazlıkların bir araya gelerek meydana getirdikleri zaman zaman küllenen zaman zaman da alevlenen krizleri tanımlayan bir deyimdir.²¹⁸

Günümüzde Türkiye ve Yunanistan arasında hala devam eden “Ege sorunu” kapsamında Ege Denizi’ndeki adaların silahlandırılması, bazı adacık ve kayalıkların statüleri, kıta sahanlığı, karasuları, hava kontrol sahası ve FIR hattı sorunları sayılabilir. Bu konular ilerideki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır

²¹⁷ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi IV*, s. 192- 193.

²¹⁸ Gürün, s. 259.

Harita 1. Yunanistan ve Yunan Adaları

Kaynak: *Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Ege Sorunu*, 2006,
http://img.blogcu.com/uploads/strate_map-greece.jpg (23 Nisan 2008).

4. EGE DENİZİ TEMELLİ SORUNLAR

Yunanistan ile Türkiye arasında yaşanan sorunlar 1974 öncesinde neredeyse tamamen Kıbrıs ile ilgili olarak ortaya çıkmışken, 1974 sonrasında Kıbrıs'tan ziyade Ege Denizi üzerinde yoğunlaşmıştır. Genel olarak, bu tarihten itibaren iki ülke arasında meydana gelen Ege Denizi ile ilgili problemleri kıta sahanlığı, karasularının genişliği, hava kontrol sahası ve Lozan'a aykırı olarak Yunanistan'ın Ege adalarını silahlandırması gibi konular oluşturmaktadır.²¹⁹

Türkiye'nin uzun bir süredir, öncelikle Ege'deki problemler olmak üzere Yunanistan ile ilgili problemleri bir "paket" olarak karşılıklı müzakereler yoluyla çözüme yolundaki görüşlerine Yunanistan sıcak bakmamaktadır. Ege'de yalnızca kıta sahanlığı ve Kardak'ın hangi ülkeye ait olduğu konusunda bir problem olduğunu kabul eden Yunanistan ise La Hey Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisinin tanınmasında ısrar etmektedir.²²⁰

4. 1. Ege Denizi'nde Bulunan Adalar

Ege Denizi'nde bulunan birçok ada ve bu adaların durumu çeşitli sebeplerle Türkiye ve Yunanistan arasında anlaşmazlılara neden olmaktadır. Buradaki toplam ada, adacık ve kayalık sayısı hakkında Türkiye ve Yunanistan tarafından farklı rakamlar belirtilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı'nın yaptığı çalışmalarda bu sayı 1800 civarı olarak açıklanmıştır.²²¹ Ege Denizi'nde stratejik açıdan önem verilen bu kayalık, adacık ve adalarla ilgili meydana gelen anlaşmazlık noktaları iki ayrı başlık altında incelenebilir. Bu noktalardan birincisi adaların silahsızlandırılması, diğeri ise Ege Denizi'ndeki ada, adacık ve kayalıkların statüsü konusudur.

²¹⁹ Armaoğlu, s. 833.

²²⁰ Gülден Ayman, "Türk-Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit", *Türk Dış Politikasının Analizi*, s. 543.

²²¹ Ali Kurumahmut, *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s. 4.

4. 1. 1. Adaların Silahlandırılması

Geçmişte iki ülke arasında yapılan anlaşmalarla silahsızlandırılmış bir statüde bulundurulması gereken Ege Denizi adalarının zaman içinde silahlandırılmaya başlanması iki ülke arasında önemli anlaşmazlıklara ve gerilimlere yol açmıştır. Türkiye ve Yunanistan arasında sorun teşkil eden bu adaların geçmişten günümüze kadar geçirmiş olduğu aşamalar da konunun şu an da bulunduğu noktaya yakından ilişkilidir.

Uluslararası anlaşmalara aykırı olarak silahlandırılan adalardan bir kısmı Oniki Ada bünyesinde bulunmaktadır. Güneydoğu Ege’de bulunan Oniki Ada’nın eski adı Yunanca bir isim olan “Dodecanese” şeklindedir. Bu isim, “Oniki Adalar” anlamına gelmektedir. Aralarından bazıları; Rodos, Patmos, Leros, Kalimnos, İstanköy, Niseros, Astropalya, Tilos, Sömbeki, Harki olan bu adalar haricinde haritalarda bile ismini göremediğimiz birçok küçük adacıklar da bulunmaktadır. Oniki Ada bunlarla birlikte bir bütün oluşturmaktadır.²²² Coğrafi konum olarak Anadolu’nun bir uzantısı görünümünde olan ve önemli bir doğal zenginliğe sahip olmayan Oniki Ada, tarih boyunca stratejik önemi sebebiyle Romalılar, Venedikliler, Cenevizliler ve Araplar tarafından işgale uğramıştır.²²³ En eski zamanlardan itibaren stratejik önemi anlaşılan Oniki Ada’yı elinde bulunduran devletler büyük kazançlar elde etmişlerdir. Geniş bir açıyla bakılacak olunursa, Oniki Ada’nın stratejik önemi, Anadolu ve yakın doğu savunmasının yanı sıra, bütün Asya’nın ve Süveyş Kanalı’nın bir saldırı karşısında korunması için ilk safha teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır.²²⁴

Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1522 yılında Saint Jean şövalyelerinden alınan adalar 1911 yılına kadar Osmanlı yönetiminde kalmıştır.²²⁵ Türkler Oniki Ada’yı işgal ettikleri zaman bu adalara “Güney Sporatları” ismini vermişlerdir. Güney Sporatları, Türk hakimiyeti altında oldukları dönemde, özerk bir yönetime sahip olmalarından ötürü “İmtiyazlı Adalar” olarak da anılmaktadır.²²⁶ İtalyanlar, 1911 yılında Trablusgarp Savaşı sırasında bu adaları işgal etmiş ve bu işgalin geçici olduğunu öne sürmüşlerdir. Ancak İtalya, Lozan Barış Konferansı’na kadar bu adalardan

²²² Saka, s. 27.

²²³ Bilge, s. 20–21.

²²⁴ Saka, s. 32.

²²⁵ Bilge, s. 21.

²²⁶ Saka, s. 27.

çıkamamıştır.²²⁷ 1912 yılında Osmanlı ve İtalya arasında imzalanan Uşi Anlaşması ile Trablusgarp'ı İtalya'ya veren Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları esnasında Yunanistan'ın da sahip olmak istediği Oniki Ada'yı İtalyan korumasına bırakmıştır.²²⁸ Taşoz, Semadirek, Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya'dan oluşan Doğu Ege adaları ise 15. yüzyıldan 1913- 1914'deki Balkan Savaşları'nın sonunda Yunanistan'a devredilene kadar Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır.²²⁹

30 Mayıs 1913'te Osmanlı Devleti ve Balkan Devletleri arasında imzalanan Londra Anlaşması ile Ege adalarının geleceğiyle ilgili kararın Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Avusturya-Macaristan ve Rusya'dan oluşan altı devletçe verilmesi kabul edilmiştir. Anlaşmanın ardından 1914 Şubat ayında Londra'da toplanan altı devlet Meis adası hariç olmak üzere Oniki Ada'yı İtalya'ya, Balkan Savaşları sırasında Yunanistan'ın işgal ettiği İmroz ve Bozcaada dışındaki Doğu Ege adalarını da Yunanistan'ın egemenliğine bırakma kararına varmıştır. Bu kararlar 13 Şubat 1914'te Yunanistan'a, 14 Şubat 1914'te de Osmanlı Devleti'ne iletilmiştir. İletilen kararda var olan şarta göre; "Altı Devlet, ayrıca zilyetliğine sahip olacağı adaların tahkim edilmeyeceği ve bahri ya da askeri amaçla kullanılmayacağı konusunda Türkiye'ye Yunanistan'ca tatmin edici güvence verilmesine... karar vermiştir." Yunanistan bu şartı kabul ettiğini 21 Şubat 1914 tarihinde söz konusu altı devlete gönderdiği cevapta, resmen ifade etmiştir.²³⁰ Ancak, konferansın verdiği bu kararın hukuki olarak geçerli olabilmesi için İtalya ile Yunanistan'ın ayrı ayrı Osmanlı Devleti ile anlaşma yapması gerekmektedir. Birinci Dünya Savaşı başladığında bu nitelikleri taşıyan bir anlaşma henüz yapılmamıştır.²³¹

Birinci Dünya Savaşı'nda İtalyan işgali altında kalan Oniki Ada'nın egemenliği, 1915'te Londra'da yapılan gizli anlaşmanın 8. maddesi sonucu İtalya'ya bırakılmıştır.²³² Ancak, Antalya bölgesi, İzmir ve Oniki Ada'yı İtalya'ya bırakan bu

²²⁷ Bilge, s. 21.

²²⁸ Sander, s. 287.

²²⁹ A. Nuri Yurdusev ve Esin Yurdusev, "Türkiye ve Komşularıyla İlişkileri", İhsan Güneş (Ed.), **Dünyanın ve Türkiye'nin Yakın Tarihi**, Eskişehir: T. C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998, s. 183.

²³⁰ Gönübol, s. 586-587.

²³¹ Sander, s. 289.

²³² Saka, s. 57.

anlaşmada İtalya'nın savaşa girmesi şartı yer almaktadır.²³³ Oniki Ada'nın resmi olarak İtalyan hakimiyetine girmesi 1923 Lozan Anlaşması'nın 15 ve 16. maddeleri ile sağlanmıştır.²³⁴ Büyük Britanya, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırbistan ve Türkiye arasında imzalanan Lozan Anlaşması'nın 12, 13, 14 ve 15. maddeleri²³⁵ konuyu yakından ilgilendirmektedir.²³⁶

Doğu Ege Adaları'nın statüsü 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Anlaşması'nın 5. maddesi ve 14 Kasım 1913'te imzalanan Atina Anlaşması'nın 15. maddesi ile öngörülmüştür. Lozan Anlaşması'nın 12. ve 13. maddeleri ise sözü geçen anlaşmalara atıfta bulunmuş ve söz konusu maddeleri yeniden onaylamıştır.²³⁷ Lozan Anlaşması'nın 12. maddesi ile Türkiye'ye ait olan İmroz, Bozcaada, Tavşan Adaları ile İtalya'ya bırakılan Oniki Ada dışındaki Doğu Ege Adaları'nın Yunanistan tarafından silahsızlandırılmasına ilişkin Şubat 1914 Tebligatı da teyit edilmiştir. Yine aynı madde ile Asya kıyısından üç milden az uzaklıkta bulunan adalar Türkiye'ye bırakılmıştır.

Anlaşmanın 13. maddesi ise Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarının Yunanistan tarafından silahsızlandırılmasını öngörmektedir.²³⁸ Bu madde uyarınca bahsi geçen adalar üstünde askeri deniz ve kara üsleri kurulamamakta ve askeri tahkimler yapılamamaktadır. Asker ise, jandarma ve polis niteliğinde olmak üzere, adaların ihtiyaçları oranında bulundurulabilmektedir. Yunan askeri uçakları Anadolu kıyısı toprakları üstünde uçamayacağı gibi; Türk askeri uçakları da sözü geçen adalar üzerinde uçuş yapamayacaklardır.²³⁹

Lozan'ın bir parçası olan "Boğazlar Rejimine İlişkin Sözleşme'nin 4 ve 6. maddeleri²⁴⁰ ile Yunanistan'a ait olan Limni ve Semadirek adalarıyla Türkiye'ye ait

²³³ Sander, s. 339.

²³⁴ Saka, s. 57.

²³⁵ Lozan Anlaşması'nın ilgili maddeleri için bkz.: Aslan Gündüz, **Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler- Örnek Kararlar**, 3. Baskı, İstanbul: Beta, 1998, s. 741- 742.

²³⁶ Saka, s. 90.

²³⁷ Yurdusev ve Yurdusev, s. 183.

²³⁸ Şule Kut "Türk Dış Politikasında Ege Sorunu", *Türk Dış Politikasının Analizi*, s. 255.

²³⁹ Yurdusev ve Yurdusev, s. 183.

²⁴⁰ Boğazlar Rejimine İlişkin Sözleşme'nin ilgili maddeleri için bkz.: Gündüz, s. 493.

olan İmroz, Bozcaada ve Tavşan Adaları'nın askersizleştirilmiş statüsü ayrıca tekrar belirtilmiştir.²⁴¹

Lozan Barış Anlaşması'nın 15. maddesi ile Türkiye zaten İtalya'nın işgali altında olan Stampalia (Astropalia), Rodos (Rhodes, Rhodos), Kalki (Calki, Khalki), Skarpanto (Scarpanto), Kazos (Casos, Casso), Piskopis (Piscopis, Tilos), Miziros (Misiros, Nisyros), Kalimnos (Calimnos, Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi) ve İstanköy (Cos, Kos) adaları ve bunlara bağlı olan adacıklardan İtalya lehine feragat etmiş; böylelikle de İtalya'nın işgali hukukileştirilmiş olmuştur. Meis (Castellorizo) adası da 13 Şubat 1914 tarihinde Osmanlı egemenliğini altına verilmesine rağmen Lozan'da İtalya'ya bırakılmıştır.²⁴²

16. madde²⁴³ ise Türkiye'nin bu anlaşma ile kendisine bırakılan adalar ve çizilen sınırlar dışında kalan tüm haklarından vazgeçtiğini belirtmektedir. Ancak, maddenin hükmü Türkiye ile sınırı olan ülkeler arasındaki kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak özel hükümleri bozmayacağı yönündedir. Bu madde Yunanistan'ın aksi yönde fikir beyan etmesine rağmen, Türkiye ve Yunanistan'ın Lozan'da adı geçmeyen Ege adalarının hakimiyetinin kime ait olduğu konusunda görüşebilmelerini mümkün kılmaktadır.²⁴⁴

Lozan Anlaşması'nın imzalanmasının ardından geçen zaman zarfında İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Hitler'in Ankara Büyükelçisi Franz von Papen, İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi ve Oniki Ada'yı silahlandırmaya başlaması ile endişelenen Türkiye'yi rahatlatmak ve Müttefiklere yaklaşmasını önlemek adına Türk kıyılarına yakın iki adanın Türkiye'ye verilmesi için öneride bulunmuş ancak, bu dönemde İtalya ile ilişkilerini bozmak istemeyen Berlin konuyu gündemine almamıştır.²⁴⁵ Mayıs 1941'de Almanya, stratejik öneme sahip Taşoz-Semadirek hattıyla Girit'e kadar olan belli adaları işgal etmiştir. Böylelikle Almanlar, Oniki Ada'yı elinde bulunduran İtalya ile birlikte Ege ve Boğaz yollarını kontrol etme imkanı bulmuşlardır.

²⁴¹ Kut, s. 255.

²⁴² Bilge, s. 21.

²⁴³ Lozan Anlaşması'nın ilgili maddesi için bkz.: Gündüz: s. 742.

²⁴⁴ Kut, s. 255.

²⁴⁵ Necdet Hayta, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt. 12, Sayı. 36, Kasım 1996, s. 818. Akt.: Hatipoğlu, s. 235.

Aynı yıl Almanların Sovyetler Birliği'ne karşı "Barbarossa Harekatı"nı düzenlemelerinin ardından Sovyet lideri Stalin, İngiliz Dışişleri Bakanı Eden ile yaptığı görüşmede Oniki Ada'nın Türkiye'ye verilmesi konusuna değinmiştir. Ancak bu öneri henüz bu tür bir karar için erken olduğu gerekçesiyle özellikle ABD tarafından kabul görmemiştir.²⁴⁶

İkinci Dünya Savaşı devam ederken Türkiye'nin tarafsız kalmasını temin etmek isteyen Almanya, 18 Haziran 1941 tarihli Dostluk Anlaşması'nın hazırlık aşamasında Oniki Ada'yı gündeme getirmiştir. Hitler'in yazdığı mektupta söz konusu adaların Türkiye'ye verilmesi planlanmış, Türkiye ise bu konunun anlaşmaya dahil edilmesini istememiştir.²⁴⁷ 1941 senesinin sonlarında ABD'nin de savaşa dahil olması ile Türkiye'yi kendi tarafına çekmek amacıyla Almanya, elinde bulundurduğu adalardan bazılarını Türkiye'ye verebileceğini bildirmiş, Ankara bu öneriyi reddetmiştir.²⁴⁸

İtalya'nın yenilgisinin ardından adalarda bulunan İtalyan garnizonu İngilizlere teslim olmak yerine Almanlara teslim olmuş; böylece adalar Almanya'nın kontrolüne geçmiştir. Bu dönemde Oniki Ada'nın Türkiye'ye devri Almanya Büyükelçisi tarafından tekrar gündeme getirilmiş, sonuç değişmemiştir.²⁴⁹ 1944 senesinde Almanya'nın gerilemeye başlaması ile Ankara'ya devredilmek istenen adalar ile ilgili öneriye Türkiye sıcak bakmamıştır. Savaşa taraf olmadığından ganimetlerden de pay almasının söz konusu olamayacağını bildiren Türkiye, böyle bir hareketin içinde bulunulan ortamda tehlike arz edebileceği öne sürmüştür. Türkiye tarafından bu teklif İngiltere'ye iletilmiş, İngiltere ise adalara ihtiyaçları olduğu ve kendilerinin işgal edeceği yönünde bir cevap vermiştir.²⁵⁰ Türkiye de, Kasım 1944'te Yunan hükümetine Oniki Ada üzerinde herhangi bir talebi olmadığını bildirmiştir.²⁵¹

Henüz savaş bitmeden Oniki Ada'nın kendi egemenliği altına verilmesini isteyen Yunanistan ise bu konuda çalışmalara başlamış, Amerika'da bulunan Oniki Ada

²⁴⁶ Hatipoğlu, s. 236.

²⁴⁷ Bilge, s. 23.

²⁴⁸ Hayta, s. 819, Akt.: Hatipoğlu, s. 236.

²⁴⁹ Bilge, s. 23.

²⁵⁰ Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl (Anılar- Yorumlar)*, Cilt. 1, Ankara, 1980 s. 227–228. Akt.:

Hatipoğlu, s. 238.

²⁵¹ Armaoğlu, s. 414.

temsilcileri enosis isteklerini duyurmuşlardır.²⁵² Savaşın bitimi ile söz konusu adalar İngiliz askeri yönetimine geçmiştir ancak, fiilen her kademedeki Yunanlılar görev almaktadır.²⁵³

1947 yılına gelindiğinde ise 10 Şubat günü imzalanan anlaşma ile İtalya, Oniki Ada üzerindeki egemenlik haklarını Yunanistan'a devretmiştir.²⁵⁴ 1947 Paris Barış Konferansı'nda Oniki Ada için kabul edilen madde şu şekildedir:

- İtalya, isimleri ile belirtilen Oniki Ada'nın ve Meis adası ile yakın adacıkların hakimiyetini Yunanistan'a bırakmaktadır;
- Söz konusu adalar askersizleştirilecek ve bu şekilde kalacaktır;
- Bu adaların Yunanistan'a devir koşulları İngiliz ve Yunan hükümetlerince yapılacak bir anlaşmayla belirlenecektir. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden en geç doksan gün içinde yabancı birliklerin geri çekilmesi için gerekli olan düzenlemeler yapılacaktır.²⁵⁵

Türkiye'nin taraf olmadığı bu anlaşmanın 14. maddesi adaları Yunanistan'a devretmiştir. Ancak, askerden arındırılma statüsünün devamının da hükme bağlandığı açıkça görülmektedir. Günümüzde Türkiye'nin anlaşmaya taraf olmadığı gerekçesiyle Yunanistan, adaları silahlandırma konusunda Türkiye'nin itirazlarını kabul etmemektedir.²⁵⁶ Yunanistan, Türkiye'nin adaların silahlandırılmasına karşı yaptığı itirazların uluslararası hukuk kurallarına aykırı olduğu görüşündedir. Zira uluslararası hukuk prensiplerine göre bir anlaşma, sadece imzalayan devletler arasında hak ve sorumluluk meydana getirmektedir.²⁵⁷ Ayrıca Yunanistan İtalya'nın, Paris Anlaşması ile getirilen statüye rağmen 1951'den beri silahlandığını öne sürerek, böylelikle anlaşmanın adaların silahsızlanması ile ilgili maddesinin de düştüğünü iddia etmektedir.²⁵⁸

²⁵² Erkin, s. 231, Akt.: Hatipoğlu, s. 239.

²⁵³ Hatipoğlu, s. 241.

²⁵⁴ Hatipoğlu, s. 250.

²⁵⁵ Bilge, s. 32.

²⁵⁶ Kut, s. 256.

²⁵⁷ Andrew Wilson, **The Aegean Dispute**, Great Britain: Bartholomew Press, 1979, s. 16.

²⁵⁸ Gürel, s. 70.

A. Suat Bilge'nin görüşüne göre,²⁵⁹ Türk Yunan ilişkilerine ilişkin sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için olayların meydana geliş sıralarına dikkat etmek gerekir. Adaları silahlandırma girişimleri 1955- 1956 yıllarından itibaren başlamıştır. Yunanistan, adaların silahlandırılmasında ilk önce NATO'yu şemsiye olarak kullanmayı düşünmüştür. Yunanistan, NATO üyelerinin savunmalarını güçlendirmek için yapılan altyapı çalışmalarına bahis konusu olan Ege adalarını da dahil etmeye çalışmış; Lozan ve İtalyan Barış Antlaşmalarının açık hükümlerini işaret eden Türkiye ise bu girişimlere mani olmuştur. Daha sonra ise adaların silahlandırma nedeni olarak Türk tehdidine karşı meşru savunma tezi kullanılmaya başlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ve Yunanistan NATO savunma sistemi bünyesinde yer almışlardır. Yunanistan, her iki ülke için de ortak bir güvenlik sistemi meydana getirilmiş olmasının, adalarda silahsızlandırmayı da geçersiz hale getirmiş olacağını düşünmektedir. Türkiye ise adaların silahsızlandırılması konusunun Lozan Anlaşması ile açıklığa kavuşturulmuş olduğunu; bu bağlamda antlaşmaların imzalandığı günden bu yana Türkiye'nin güvenliği ve savunması ile ilgili bir değişiklik bulunmadığını öne sürmektedir.²⁶⁰

Yunanistan'a göre Türkiye ile Yunanistan, BM ve NATO sistemi içerisinde yer aldığı için adaların silahlandırılmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Oysa ortak güvenlik sistemine üye olunması, adaların silahlandırılması gibi bir mecburiyeti beraberinde getirmemektedir. Bunun yanı sıra, NATO'ya üye olurken Yunanistan, ittifakı kuran antlaşmanın 8. maddesiyle Türkiye'ye karşı üstlendiği yükümlülüklerin süreceğini de kabul etmiştir.²⁶¹

Uluslararası anlaşmalara aykırı olarak belli başlı Ege Adaları'nı 1960'lardan itibaren silahlandırmaya başlayan Yunanistan, 1964'te Türkiye'nin Rodos ve İstanköy adalarındaki askeri yığınak girişimlerine karşı bir protesto notası vermesinin ardından böyle bir girişim bulunmadığını bildirmiştir. 1969 yılında ise Limni'nin silahlandırılması karşısında Türkiye'nin verdiği nota sonucu bu durumu açıkça kabul

²⁵⁹ Bilge, s. 64.

²⁶⁰ Aksu, s. 86- 88.

²⁶¹ Gürel, s. 69-70.

eden Yunanistan, bu hareketine dayanak olarak Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni²⁶² göstermiştir.²⁶³

1923 Lozan Anlaşması ve buna bağlı Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 4. ve 6. maddeleri uyarınca yapılan düzenlemelerle Limni, Semadirek, İmroz, Bozcaada ve Tavşan adaları askerden arındırılmış bir statüde bulundurulmalıdır. Türkiye aradan geçen zaman zarfında koşulların değiştiği ve geçmişte varılan anlaşmanın günün koşullarına uygun olmadığı gerekçesiyle 1936 yılında Montrö'de yeni bir Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasını sağlamıştır. Bu sayede Türkiye güvenlik gereksinimlerini yerine getirmek maksadı ile Boğazlar bölgesini yeniden silahlandırabilmektedir ancak; yeni sözleşme ile Yunanistan'a bağlı olan adalar için bir değişiklik öngörülmemiştir.²⁶⁴ Yunanistan ise bu durum değişikliğini kendisine ait olan adalar için de geçerli olduğunu kabul ederek, Limni ve Semadirek adalarını silahlandırma hakkına sahip olduğu görüşünü benimsemiştir.²⁶⁵

Yunanistan'ın iddiası, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni ortadan kaldırdığı şeklindedir. Montrö'de adaların silahtan arındırılmasına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bu yüzden Lozan Barış Antlaşması ile askersizleştirilen Limni ve Semadirek'in bu statüleri de sona ermiştir. Ayrıca Yunanistan, 1936 yılında Türkiye Dışişleri Bakanı T. Rüştü Aras'ın Montrö Sözleşmesi'ni sunma amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yaptığı konuşmayı da yasal bir kanıt olarak kabul ettirmek istemektedir. Dönemin koşulları çerçevesine yapılmış bir iyi niyet açıklaması olarak değerlendirilebilecek Aras'ın konuşmasının bir hüküm oluşturabilmesi için sözleşmeye taraf olan devletlerin de bu yoruma katılmaları gerekmektedir. Ama böyle bir resmi tutum söz konusu değildir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını ortadan kaldırma amacıyla yapılmış bir anlaşmadır ve Boğazlar bölgesi ile Türk adaları dışındaki herhangi bir yerin statüsünü de değiştirmemiştir. Böyle bir durum olmamasına rağmen sözleşme, Limni ve Semadirek ile ilgili bir yoruma izin verse bile Lozan

²⁶² Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin metni için bkz.: Gündüz, s. 495- 503.

²⁶³ Kut, s. 257.

²⁶⁴ Gürel, s. 68.

²⁶⁵ Sönmezoğlu, s. 337.

Antlaşması'nın bu adaların askerden arındırılmış statüsü ile ilgili 12. maddesi hala yürürlüktedir.²⁶⁶

1974 Kıbrıs Harekati'ndan sonra adaların silahlandırılmasına hız veren Yunanistan, buna gerekçe olarak Montrö'nün yanı sıra, "Ege'deki Türk tehdidi"ne karşı "meşru savunma" hakkını göstermiştir. Saldırıya uğrayan ya da saldırı tehdidinde maruz kalan devletlere Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın²⁶⁷ 51. maddesi gereğince verilen "meşru müdafaa hakkı"nı kullandığını öne süren Yunanistan, Türkiye'nin Ege Ordusu'nu (4. Ordu) kurmasının kendi açısından bir tehdit unsuru oluşturduğunu iddia etmiştir. Türkiye, 1975 yılında NATO'ya bağlı bulunmayan Ege Ordusu'nu oluşturmuştur. Bu orduyu da Anadolu kıyılarında Yunan adalarına doğru konuşlandırmıştır.²⁶⁸ Oysa Türkiye'nin silahlı kuvvetlerini ülke toprakların herhangi bir yerinde konuşlandırılmasını engelleyen bir kısıtlama olmadığı gibi Ege Ordusu da Yunanistan'ın adaları silahlandırma çabalarından önce değil, sonra kurulmuştur.²⁶⁹

Yunanistan, adaların silahlandırılmasına meşruiyet kazandırmak için özellikle Limni adasına önem vermektedir. Bir boğaz önü adası olan Limni, Türkiye ve Yunanistan açısından önemli bir stratejik konuma sahiptir. Yunanistan şimdiye dek hukuka aykırı olarak silahlandığı Limni adasındaki kuvvetlerini ve tesislerini NATO'ya tahsis ettiğini açıklayarak adalardaki tesisi ve askerlerini NATO'ya tescil ettirme eğilimindedir.²⁷⁰ Ancak Türkiye, yürürlükte olan anlaşmaları işaret ederek Limni adasının tatbikatlara dahil edilmesini engellemektedir. Yunanistan'ın NATO tatbikatlarına katılmayı reddetmesinin kökeninde de bu neden yatmaktadır. Yunanistan Limni'nin pozisyonu NATO tarafından tanınmadıkça, bu tatbikatlarda görev almayacağını bildirmiştir.²⁷¹

²⁶⁶ Gürel, s. 70.

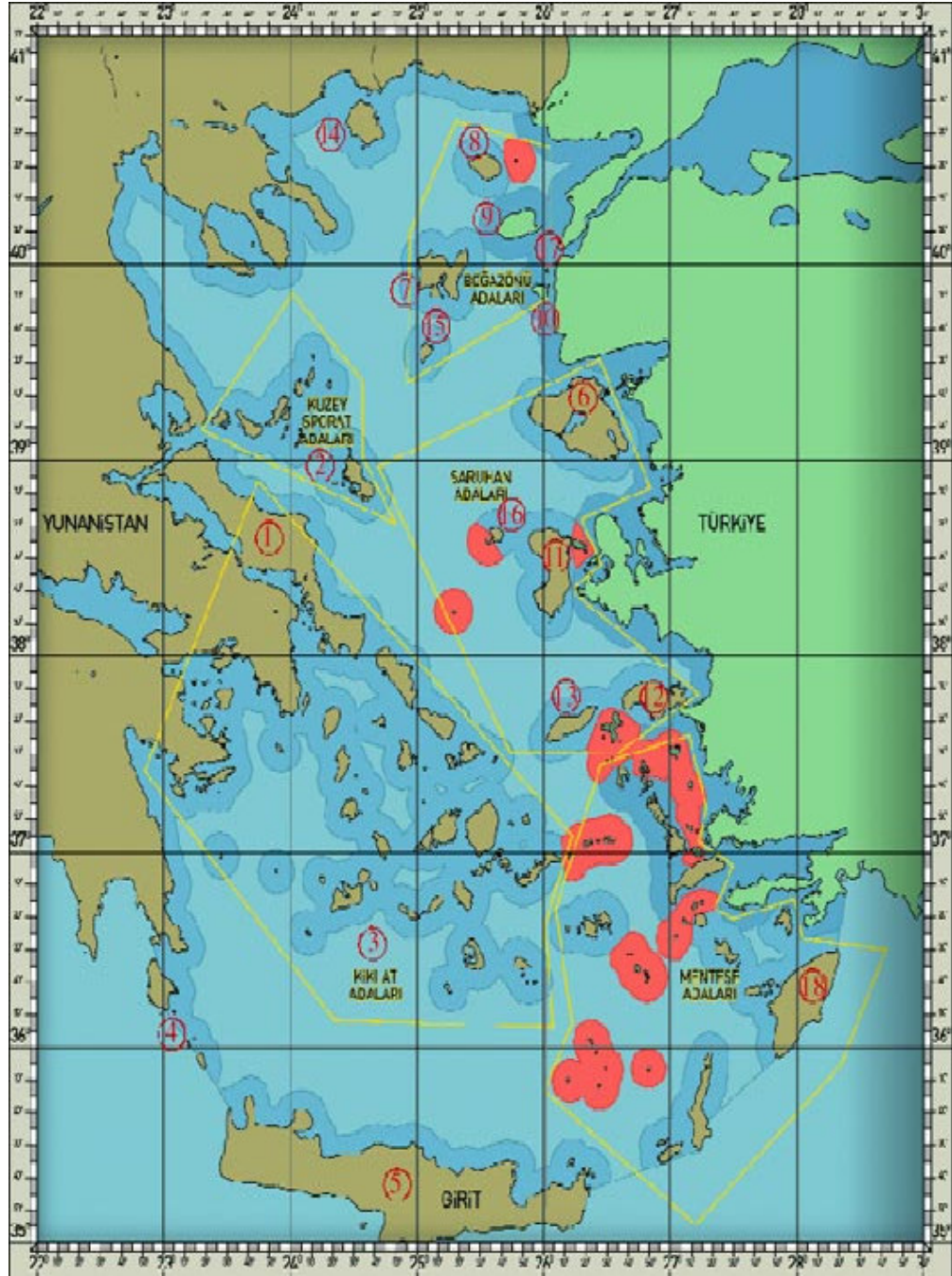
²⁶⁷ Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın metni için bkz.: Gündüz, s. 83- 103.

²⁶⁸ Maria Christoff Kurop, "Greece and Turkey: Can They Mend Fences?" **Foreign Affairs**, (January- February 1999), s. 9.

²⁶⁹ Kut, s. 258.

²⁷⁰ Gürel, s. 71.

²⁷¹ Richard N. Haas, "Managing NATO's Weakest Flank: The United States, Greece and Turkey", **Orbis**, Vol. 30, No. 3 (Fall 1986), s. 470.

Harita 2. Egemenlikleri Anlaşmalarla Belirlenen Adalar

Kaynak: Fatih Uğur, "Türkiye Ege'deki 150 Adasını İstiyor", *Aksiyon Dergisi*, 2005, No. 534, www.aksiyon.com.tr/resim/534/40b.jpg (23 Nisan 2008).

A. Suat Bilge'ye göre²⁷² Türkiye'nin önünde, defalarca uyarmasına rağmen bu uyarıları dikkate almayan Yunanistan'a karşı bazı seçenekler bulunmaktadır. Buna göre Türkiye, Lozan ve İtalyan Anlaşmalarına taraf olan devletleri uyarak, adaların askersizlik durumunu kontrol edecek bir komisyon oluşturulmasını talep edebilmektedir. Diğer bir seçenek, Türkiye'nin güvenliğinin tehlike altında olduğunu öne sürerek BM Güvenlik Konseyi'ne başvurması ve bir uluslararası soruşturma komisyonunun oluşturulmasını istemesi olabilir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki krizlerin çoğunda olduğu gibi bu krizin de çözülememesinin altında iki ülke arasındaki güvensizlik ve diyalog eksikliği yatmaktadır. Çeşitli yollar denenmeden önce iki ülke arasında başlatılacak anlamlı ikili görüşmelerle sorunların çözümü yoluna gidilebilir. Ancak, günümüze kadar böyle kapsamlı bir görüşme başlatılmadığından sorunlar giderek daha da kronik bir hale gelmiş ve iki ülkenin de gündemlerinde çözülemeden kalmıştır.

4. 1. 2. Statüsü Tartışmalı Adacık ve Kayalıklar

Oniki Ada ve Doğu Ege Adaları gibi adalar, hangi devlete ait oldukları anlaşmalarla belirtilmiş ve bu anlaşmalarda adları tek tek belirlenmiş adalardır. Osmanlı Devleti ve Türkiye bu adalar üzerinde bulunan hakimiyet haklarını yapılan anlaşmalarla başka devletlere devretmiştir. Türkiye'nin bu adalar üzerinde bir egemenlik iddiası bulunmamaktadır. Ancak, bu durumun Ege'deki tüm ada, adacık ve kayalıklar üstünde de geçerli olup olmadığı Türkiye tarafından Kardak krizi sonrasında gündeme getirilmiştir.²⁷³

Kardak meselesi Yunanistan ve Türkiye'nin Ege Denizi üzerinde yıllardır devam eden egemenlik çatışmalarına bir yenisini daha eklemiştir. Türkiye'nin 3 mil kadar açığında bulunan, kimsenin yaşamadığı, Türkler tarafından Kardak ya da İkizce, Yunanlılar tarafından ise Imia olarak adlandırılan iki kayalık Ocak 1996'da Yunanistan ve Türkiye'yi riskli bir şekilde savaşın eşiğine getirmiştir.²⁷⁴

²⁷² Bilge, s. 65.

²⁷³ Kut, s. 259.

²⁷⁴ Vamık Volkan, *Bloodlines*, New York: FSG, 1997, s. 116-117.

Harita 3. Kardak Kayalığı'nın Bulunduğu Bölge

Kaynak: "Aegean Dispute", *Wikipedia The Free Encyclopedia*, 2007, http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Imia_with_legends.svg (24 Nisan 2008).

27 Aralık 1995 tarihinde kayaya oturan Figen Akat adlı bir Türk teknesinin hangi ülkenin kurtarma ekibi tarafından (Türk mü, Yunanlı mı?) kurtarılacağı tartışmasıyla gündeme gelen konu, beraberinde kayalıkların kime ait olduğu sorusunu da getirmiştir.

29 Aralık'ta Ankara tarafından Yunanistan'a verilen nota ile Kardak kayalıklarının Türk tapusunda olduğu bildirilirken; Atina'nın 10 Ocak günü verdiği yanıt ise, kayalıkların İtalya'dan devralınan adalara bağlı olduğu, dolayısıyla mülkiyetlerinin Yunanistan'a ait olduğu yönündedir.

Olayın meydana gelmesinden yaklaşık bir ay sonra, 20 Ocak 1996 tarihinde "Grama" isimli Yunan gazetesinin, "Türkiye'den Aşırı Tahrik" başlıklı bir haber yapmasıyla konu tekrar gündeme taşınmış ve egemenlik iddiaları iki ülke arasında resmi bir sorun haline gelmiştir.²⁷⁵ Haberin ardından Türk ve Yunan gazetelerinde bir grup Yunanlı sivilin, bir papaz eşliğinde kayalıklara çıkararak Yunan bayrağı diktiği resimler yayınlanmıştır. Ardından Türk gazetesi "Hürriyet" helikopterle adaya muhabirlerini yollayarak Yunan bayrağını Türk bayrağı ile değiştirmiştir.²⁷⁶ Bu gelişmenin ardından üç Yunan sahil güvenlik botu kayalıkları kuşatarak, Türk bayrağı yerine Yunan bayrağı çekmişlerdir.

Türkiye, Yunanistan'ı Türk karasularındaki asker ve gemilerini çekmesi konusunda uyarmış ve bazı diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Sonuç alınamaması üzerine 31 Ocak günü Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı Sualtı Taarruz Timleri, Kardak'ın bitişiğindeki kayalığa çıkartma yapmıştır. ABD'nin duruma müdahale etmesi ve taraflara baskı yapmasıyla kayalıktan Yunan bayrağı indirilmiş, komando ve gemiler geri çekilmiştir. İki ülkeyi savaşın eşiğine getiren kriz böylelikle atlatılmış ancak, sorun kalıcı bir çözüme ulaştırılamamıştır.

Kardak olayının iki ülke arasında yeni müzakere süreçlerinin başlatılması amaçlı uygun bir fırsat olduğunu düşünen Türkiye, kriz ertesinde Yunanistan'a "üçüncü taraf çözüm" de dahil olmak üzere hiçbir çözüm yöntemini dışarıda bırakmayan

²⁷⁵ S. Gülden Ayman, "Kardak Krizinin Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi", *Foreign Policy*, Cilt. 1, Sayı. 2, (Yaz 1998), s. 113-114.

²⁷⁶ Volkan, s. 116.

kapsamlı bir barış ve diyalog çağrısında bulunmuş ancak, Yunanistan'dan olumlu bir yanıt alamamıştır.²⁷⁷

1995 yılının son günlerinde başlayan Kardak krizinin ertesinde meydana gelen ikinci “ada krizi” de 1996 yazında Gavdos (Keçi) adası ile ilgili bir krizdir. Yunanistan, Gavdos adasını bir NATO tatbikatına dahil etme amacı ile teklifte bulunmuştur. NATO’da görevli bir Türk subayı ise tatbikatın hazırlık toplantısında bu duruma itiraz etmiştir. Yunanistan, dünya kamuoyuna, Girit’in güneyinde bulunan ve Türkiye ile hiç ilgisi bulunmayan bu ada hakkındaki Türkiye’nin itirazını “Türkiye’nin yeni bir tehdidi” olarak duyurmuştur. Gavdos adasının bir Doğu Ege Adası olmadığı gerçektir. Ayrıca Türkiye bu uzak ada üzerinde yayılmacı bir amaç da gütmemektedir. Ama Türkiye, Kardak krizi sonrasında Ege’de kime ait olduğu açıkça belli bazı ada ve adacıklar dışında kalan tüm coğrafi formasyonların statüsünü sorgulamaya başlamıştır. Türkiye’nin Gavdos adası ile ilgili itirazı sadece Ege’de statüsü belirsiz ada ve adacıklar olduğu konusunu tekrar gündeme getirme amaçlıdır.²⁷⁸ Sonuçta Gavdos krizi ABD’nin açıklaması ile son bulmuştur. Bu açıklamaya göre NATO üyesi olan iki komşu ülke arasında bir yanlış anlaşılma meydana gelmiştir ve Gavdos adası Yunanistan’a aittir.²⁷⁹

Daha önce de belirtildiği gibi Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Ege’de bazı adaları, adlarını belirtmek suretiyle diğer ülkelerin hakimiyetine vermiştir.²⁸⁰ Lozan Anlaşması’nın 12. Maddesi ile Yunanistan’a, 15. maddesi ile İtalya’ya bırakılmış ve Ocak 1932 Ankara Sözleşmesi’yle bazıları konusunda sınır belirlenmesine gidilmiş olan, İtalya’nın da 1947 Paris Anlaşması’nın 14. maddesiyle Yunanistan’a bırakmış olduğu adaların isimleri, yukarıda sayılan anlaşmalarda açıkça görülmektedir.²⁸¹ Ancak, Ege Denizi’nde bunlar haricinde de çeşitli adacık ve kayalıklar bulunmaktadır.²⁸² Günümüzde Türkiye Ege’deki yüzlerce ada, adacık ve kayalığın egemenliğinin tartışmalı olduğunu iddiasındadır.²⁸³

²⁷⁷ Ayman, *Kardak Krizinin Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi*, s. 114- 115.

²⁷⁸ Kut, s. 260-261.

²⁷⁹ Fırat, *Yunanistan’la İlişkiler*, Cilt. 2 içinde, s. 470.

²⁸⁰ Aksu, s. 74.

²⁸¹ Ayman, *Kardak Krizinin Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi*, s. 114.

²⁸² Aksu, s. 74.

²⁸³ Kut, s. 261.

Yunanistan'a göre Türkiye, Lozan ile Bozcaada, Gökçeada ve Tavşan Adası hariç ve Anadolu'ya 3 mil ve daha yakında bulunan adalar dışında kalan tüm adalardan feragat etmiştir.²⁸⁴ Yunanistan bu iddiasına dayanak olarak Lozan Anlaşması'nın resmi bir metin özelliği taşımayan İngilizce tutanaklarının ekinde yer alan haritayı ve Aralık 1932'de İtalya'ya ait olan Oniki Ada ile Türkiye arasındaki deniz sınırlarının belirlenmesi konusunda hazırlanan protokol tasarısını göstermektedir. Buna göre, Yunanistan, 1947 Anlaşmalarıyla adaları İtalya'dan devraldığı için Türkiye'nin bunların bir uzantısı olan Kardak üzerinde bir iddiası olamamaktadır.²⁸⁵

Türkiye, Lozan Anlaşması'nın 15. maddesi ile İtalya'ya devredilen adaların isimlerinin sayıldıktan sonra “ve bunlara bağlı adacıklar” ibaresi kullanıldığına dikkat çekmektedir. Kardak, bir adacık değil, kayalıktır. Buna göre de, egemenliği İtalya'ya geçmemiştir.²⁸⁶ Türkiye, Yunanistan'ın kanıt olarak öne sürdüğü 28 Aralık 1932 Türk-İtalyan toplantı tutanağının metinlerinin tescil ettirilmediğini öne sürmektedir. Ayrıca belirtilen tarihte yapılan görüşmeler teknisyenler düzeyinde gerçekleşmiştir. O dönemde, günümüzde Birleşmiş Milletlerin fonksiyonunu yerine getiren Milletler Cemiyeti de tescil edilmemiş dokümanların hukuki olarak geçerliliğinin bulunmadığını Misak'ının²⁸⁷ 18. maddesi ile açık olarak belirtmiştir. Türkiye açısından konuyla alakalı olarak başvurulabilecek en temel metin 1947 Paris Barış Anlaşması'dır. Zira bu anlaşmada belirtilen adalar ve komşu adacıklar haricinde Kardak kayalıkları da dahil olmak üzere diğer bazı adacık ve kayalıkların durumu açıkça belli değildir. Türkiye “gri alanlar” olarak tanımladığı bu bölgelerin statüsünün belirlenmesi için iki ülkenin görüşmeler yolu ile bir çözüme varması gerektiğini savunmaktadır.²⁸⁸

Yunanistan'ın uluslararası antlaşmalar ile kendisine verilmiş olan adaların ve hakların haricinde, Anadolu'nun üç mil dışında bulunan tüm ada, adacık ve kayalıkların kendine ait olduğuna dair bakış açısı, Ege'de yeni bir sorunu daha gündeme taşımıştır. Bu sorun bir çözüme ulaştırılmadan iki ülke arasında uzun süredir devam eden denizdeki yetki alanları ve bunlar üzerindeki hava sahasına ilişkin sorunların

²⁸⁴ Sönmezoğlu, s. 341.

²⁸⁵ Ayman, *Kardak Krizinin Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi*, s. 114.

²⁸⁶ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 2 içinde, s. 467.

²⁸⁷ Milletler Cemiyeti Misakı'nın metni için bkz.: Gündüz, s. 70- 78.

²⁸⁸ Sönmezoğlu, s. 341- 342.

çözümünün daha da zor olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple Kardak kayalıkları ile ortaya çıkan sorunun çözüme ulaştırılması büyük önem taşımaktadır.

Türkiye ve Yunanistan'ı Ocak 1996'da savaşın eşiğine getiren Kardak kayalıkları, ekonomik ve jeopolitik yönden çok önemli olmayabilir. Fakat kayalıkların egemenliğinin kime ait olduğunun belirlenmesiyle iki devletin eline geçecek siyasi ve hukuki avantajlar büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple Kardak kayalıkları bir sembol niteliğindedir.²⁸⁹ Kardak'ın mülkiyetinin hangi ülkeye ait olduğunun belirlenmesi, Ege'de diğer pek çok benzer duruma örnek teşkil edeceği gibi, karasularının belirlenmesinde de temel alınacaktır.²⁹⁰

Kardak krizi iki ülke arasında uzun süredir zaten var olan güvensizlik ortamını daha da körüklemiştir. Sıcak çatışmaya geçilmeden kriz atlatılmış ancak, sorun kesin bir çözüme ulaştırılamamıştır. Bu bağlamda iki ülkenin sorunları çözme konusunda farklı bakış açıları benimsemesinin ve diğerinin bakış açısına sıcak bakmamasının ne denli ciddi sonuçlar doğurabileceği Kardak meselesi ile bir kez daha açığa çıkmıştır.

4. 2. Kıta Sahanlığı

Kıta Sahanlığı kıyı devletlerinin denizin altında, denizin derinliklerine doğru basamak basamak inen kara ülkelerinin doğal uzantısı durumundadır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren deniz diplerinde yapılmaya başlanan araştırmalar, dip üstünde ve altında petrol, maden, gaz kaynaklarının bulunduğunu göstermiştir. Aradan geçen zamanda teknolojinin ilerlemesi, denizdeki bu kaynakların işletilebilmesine olanak sağlamıştır. Bu gelişmeler de beraberinde kıta sahanlığı statüsü ve sınırlandırılması konularını getirmiştir.²⁹¹

Devletler Hukuku açısından, kıta sahanlığı "kıyıya bitişik, fakat karasuları dışında ve 200 metre derinliğe kadar olan sualtı bölgelerinin deniz yatağı ve bu yatağın

²⁸⁹ Yüksel İnan ve Sertaç H. Başeren, *Status of Kardak Rocks/Kardak Kayalıklarının Statüsü*, Ankara, 1997, s. 2.

²⁹⁰ Ayman, *Kardak Krizinin Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi*, s. 114- 115.

²⁹¹ Bilge, s. 36.

altındaki toprak ile adaların kıyılarına bitişik benzer sualtı bölgeleri” anlamı taşımaktadır.²⁹²

Kıta sahanlığı konusunda ilk sözleşme 1942 yılında İngiltere ile Venezuela arasında yapılmıştır.²⁹³ Ancak, kıta sahanlığı milletlerarası hukuk terimleri arasına İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra katılmıştır.²⁹⁴ Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Harry Truman uluslararası politikada bu terimi kullanan ilk kişidir. Truman’ın ABD’nin Amerikan kıta sahanlığı üzerindeki egemenlik haklarını açıklaması²⁹⁵ ile birçok devlet de kıta sahanlıklarında çeşitli niteliklerde tek taraflı haklar ileri sürmeye başlamışlardır.²⁹⁶

Geçen zaman ile denizcilikte meydana gelen ilerlemeler sonucu Cenevre’de ilk Deniz Hukuku Konferansı toplanmıştır.²⁹⁷ Kıta sahanlıkları, böylelikle ilk defa bir sözleşme ile düzenlenmiştir. 1958 tarihinde imzalanan Kıta Sahanlığı Sözleşmesi’nin²⁹⁸ 1. ve 2. maddeleriyle ada kıyıları ve karalara, karasularının ötesinde 200 metre derinliğe ya da doğal kaynaklarını işletilebileceği derinliğe kadar uzanan bitişik deniz dibi ve dip altı bölgesinde kıyı devletlere kıta sahanlığı hakkı verilmiştir.²⁹⁹

Sözleşmenin kıta sahanlığı uygulamasına göre, anakara ya da ada olarak ayırt edilmeksizin aynı kurallar geçerlidir. Sözleşmenin kıta sahanlığı kavramına dahil ettiği adaların da kıta sahanlığı olduğu noktası Yunanistan’ın günümüzde Ege’deki kıta sahanlığının genişliği ile ilgili iddialarının temelini oluşturmaktadır.³⁰⁰ 1958’de Cenevre’de imzalanan Kıta Sahanlığı Sözleşmesi’ne taraf olmayan Türkiye bu anlaşmanın kendisini bağlamadığını ileri sürerek, Ege’de kıta sahanlığının iki ülke arasında yapılacak görüşmeler yolu ile belirlenmesi gerektiğini öne sürmektedir.³⁰¹

²⁹² “Kıta Sahanlığı”, **Yurt Ansiklopedisi**, Cilt. 11, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1984, s. 8326.

²⁹³ Arıboğan, Ayman ve Dedeoğlu, s. 272.

²⁹⁴ Saka, s. 11.

²⁹⁵ Truman’ın “Kıta Sahanlığının Toprak Altı ve Deniz Yatağının Doğal Kaynakları” ile ilgili 2667 No’lu ve 28 Eylül Tarihli Başkanlık duyurusunun metni için bkz.: Gündüz, s. 476.

²⁹⁶ Arıboğan, Ayman ve Dedeoğlu, s. 272.

²⁹⁷ Saka, s. 12.

²⁹⁸ Söz konusu anlaşmanın metni için bkz.: Gündüz, s. 355- 357.

²⁹⁹ Bilge, s. 37.

³⁰⁰ Saka s. 13.

³⁰¹ Sönmezoğlu, s. 182.

Daha önceden de belirtildiği üzere Yunanistan, Türkiye ve Yunanistan arasındaki tek meşru ikili sorunun kıta sahanlığı sorunu olduğunu öne sürmektedir. Bunun dışındaki hiçbir Ege bazlı problem meşru sayılmamaktadır, zira bu konular Yunanistan'ın egemenlik konularını ilgilendirmektedir. Bu sebepten ötürü, iki ülke arasında Ege'de kıta sahanlığı haricinde anlaşarak çözülmesi gereken bir sorun bulunmamakta, sadece Türkiye'nin dayanaksız iddiaları bulunmaktadır.³⁰²

Yunanistan ve Türkiye arasındaki coğrafyanın şekli ve birbirine geçmiş olması sebebiyle iki taraf da kendisini haklı gösterecek gerekçeler bulmaktadır. Yunanistan, Ege'de iki komşu devlet arasındaki kıta sahanlığının belirlenmesinde eşit uzaklık ilkesinin uygulanması gerektiğini ileri sürmektedir. Ancak, Yunanistan'ın sahip olduğu çoğu adanın Türkiye'ye fazlasıyla yakın oluşu bu sınırlandırmanın yapılışını zorlaştırmaktadır. Türkiye'nin Ege'nin kıta sahanlığı konusuna bakış açısı ise Yunanistan'dan farklıdır. Lozan Barış Anlaşması ile Ege Denizi'nin büyük kısmı açık deniz sayılmıştır. Türkiye, Ege Denizi'nde kıta sahanlığının bir bütün olarak ele alınmasını istemektedir. Buna göre, Ege Denizi'nin kendine has yapısı sebebiyle, kuzeyden güneye dizili şekilde, Türkiye'nin batı sahillerini kapayan adaların kendine ait bir kıta sahanlığı olamayacaktır. Ege Denizi kıta sahanlığının sınırlarının belirlenmesi bütün olarak göz önüne alınmalı ve sınırlar Uluslararası Hukuk kurallarına uygun hakkaniyet ilkeleri uyarınca bir anlaşma ile çözümlenmelidir.³⁰³

Kıta sahanlığı ile ilgili olarak Yunanistan ilk adımını 1959 yılında atmış, Resmi Gazete'de yayınlanan bir kanunla kendine ait olarak nitelendirdiği bugünkü kıta sahanlığı üzerinde ruhsat dağıtmaya başlamıştır ve bu dönemde Türkiye duruma itiraz etmemiştir. Taşoz Adası civarında ilk petrolün bulunmasının ardından Türkiye konunun üstüne eğilmeye başlamıştır.³⁰⁴

1973 yılında Ortadoğu Savaşı'nı takip eden petrol bunalımı, petrol arama çalışmalarının hız kazanmasına neden olmuştur. 1974 yılının başlarından itibaren, denizlerin doğal kaynaklar açısından hızla önem kazandığı bu dönemde Ege Denizi

³⁰² Kut, s. 267.

³⁰³ Kurumahmut, s. 24.

³⁰⁴ Mehmet Ali Birand, **Diyet, Türkiye Üzerine Uluslararası Pazarlıklar (1974–1980)**, 3. Baskı, İstanbul: Ağaoglu Yayınevi, 1980, s. 115.

üzerinde Türkiye ile Yunanistan arasında anlaşmazlıklar su yüzüne çıkmıştır. Türkiye, 1 Kasım 1973 tarihinde Ege'nin açık deniz sularında ve "Türkiye'nin kıta sahanlığında" bulunan 27 bölgede petrol arama çalışmaları yapılması için Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) petrol arama ruhsatları vermiştir. 7 Şubat 1974 tarihinde ise Yunan hükümeti Türkiye'ye bir nota vermiş ve söz konusu ruhsatların Yunan kıta sahanlığına girmesinden dolayı geçersiz olduklarını belirtmiştir.³⁰⁵ Yunanistan, Türkiye'ye verdiği nota ile TPAO tarafından araştırma yapılacak bölgelerin Yunanistan'a ait olan Semadirek, Limni, Midilli, Aghios, Sakız, Psara ve Antipsara adalarının batısında bulunan deniz yatakları olduğunu bildirmiştir. Yunan hükümeti bu adalar, adaların deniz yatağı ve deniz altında Yunanistan'ın hükümlerlik hakları olduğunu belirtmiştir. Yunanistan, söz konusu alanlar üzerindeki egemenlik haklarını, 1972 yılında kabul etmiş olduğu 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin b fıkrası ve 2. maddesine dayandırmaktadır. Yunanistan, vermiş olduğu nota ile ayrıca Türkiye'nin araştırma izni vermiş olduğu alanlarda Yunanistan'ın 1961 yılından beri petrol araştırma izinleri vermiş olduğunu da bildirmiştir.

Türkiye ise 27 Şubat 1974 tarihinde Yunanistan'ın notasına karşılık bir nota vermiş ve Cenevre Sözleşmesi uyarınca vermiş olduğu izinlerde haklı olduğunu açıklamıştır. Türkiye'nin açıklamaları, Yunan adalarının Anadolu topraklarının bir uzantısı biçiminde olduğu yönündedir. Bu durumda Türkiye'ye göre, Ege Denizi içerisinde yapılacak olan denizaltı araştırmalarında bu bölgelerin özel bir kıta sahanlığı bulunmamaktadır. Türkiye'nin görüşüne göre, söz konusu hükümlerden yola çıkılarak, Ege Denizi'nin yatağında jeomorfolojik bir araştırma yapıldığı takdirde Anadolu'nun doğal uzantısı olan Türk kıyılarından itibaren deniz altı alanlarının küçük derinliklerde uzanmakta olduğunu görülecektir. Bu sebeple, Türk kıyılarına yakın olan Yunan adaları Anadolu'nun doğal uzantısı üzerinde yer aldıkları için kendilerine özgü bir kıta sahanlığına sahip olmaları mümkün değildir.³⁰⁶

TPAO, 27 ruhsatı Ege denizinin ortasından geçen bir çizgiyi dış sınır kabul ederek vermiştir. Türkiye'de, ruhsatlar kendi kıta sahanlığının Ege'nin ortasına kadar uzandığı hesaba katılarak verilmiştir. Yunanistan ise ruhsatları Türkiye'nin karasularına

³⁰⁵ Gönübol, s. 580-581.

³⁰⁶ Aksu, s. 69.

kadar Ege Denizi'nin tamamını kendi kıta sahanlığı sayarak vermiştir. Sonuç olarak iki ülke arasında belirlenmiş tek bir sınır mevcut olmadığından, birbirinden farklı iki sınır çizgisi meydana gelmiştir.³⁰⁷

Yunanistan ve Türkiye arasında karşılıklı nota vermeler sürerken Türkiye tarafından, Çandarlı isimli araştırma gemisine 29 Mayıs 1974 tarihinde Ege Denizi'nde manyetometrik araştırmalar yapması için Ege'ye açılma izni verilmiştir. Çandarlı araştırma gemisi, Ege Denizi'nde araştırmalarını sürdürürken Türk savaş gemileri de gemiye eşlik etmiştir. Türkiye'nin böyle bir araştırma yapılmasına izin vermesi iki ülke arasında gerilime neden olurken, Çandarlı'nın araştırmalarına devam ettiği esnada bir Yunan savaş gemisinin battığı yönünde çıkan asılsız haberler de gerilimi tırmandırmıştır. Yunanistan, Çandarlı araştırma gemisinin sürdürdüğü araştırmanın Cenevre Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu öne sürerek, Türkiye'ye durumu protesto eden bir nota daha vermiştir.³⁰⁸

Çandarlı gemisinin Türk savaş gemileri eşliğinde Ege'ye açılması ile Yunanistan ve Türkiye arasında karşılıklı protesto ve itirazlara neden olmasının ardından, Türkiye'nin yeni ruhsatlar vermesi ve Yunanistan'ın bu bölgelerin kendi kıta sahanlığı olduğunu iddia etmesi üzerine Ege'de yükselen tansiyon Kıbrıs gelişmeleri ile ikinci plana itilmiştir.³⁰⁹

Kıbrıs hareketi ile iki ülke arasındaki ilişkiler iyice gerilmiştir. Yunanistan, Türk kıyılarına yakın adalara askeri kuvvetler yığmış ve bazı adaların karasularına mayın döşemiştir. Rodos Sivil Havaalanı, askeri uçuşlar için düzenlenmiştir. Yunan ordusu alarına geçirilmiştir Türkiye de herhangi bir savaş olasılığına karşı, Türk kıyılarına yakın Ege adalarının Türkiye'ye yapılacak bir saldırı için atlama taşı olma ihtimalini göz önünde bulundurarak çeşitli önlemler almıştır. Tam bir savaş havasına bürünen ilişkilerin gölgesinde kıta sahanlığı problemi de gündemdeki yerini

³⁰⁷ Bilge, s. 38- 39.

³⁰⁸ Aksu, s. 70- 71.

³⁰⁹ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 753.

korumaktadır. Türkiye müzakereler yoluyla çözüm isterken, Yunanistan kıta sahanlığı konusunu Uluslararası Adalet Divanı'na götürmek istemiştir.³¹⁰

Her iki ülkenin de kıta sahanlığı ile ilgili olarak farklı uygulama biçimleri ve yaklaşımlar benimsemesi başka bir çözüm yolu aranması ihtiyacına yol açmıştır. Yunanistan'ın 25 Şubat 1975 tarihli notası, uygulanacak hukuk ve konuyla ilgili görüş farklılıklarının Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi ve Divan'a tek taraflı olarak başvuru yapma hakkının saklı kalması koşuluyla, Türkiye ve Yunanistan arasında özel bir anlaşma yapılması konusuna değinmiştir. Yunanistan'ın olumlu bir adım olarak değerlendirilebilecek bu açıklamasının ardından iki ülke Mayıs 1975'te ilk olarak Roma'da, sonra da Brüksel'de bir araya gelmiştir.³¹¹

31 Mayıs 1975'de Türkiye Başbakanı S. Demirel ile Yunanistan Başbakanı K. Karamanlis, Brüksel'de yaptıkları görüşmede; anlaşmazlık yaratan noktalar ile ilgili olarak karşılıklı fikir alışverişinde bulunmalarının ardından, bir Müşterek Bildiri yayınlamışlardır. Yayımlanan Müşterek Bildiri'nin bir bölümündeki bazı ifadeler daha sonra anlam uyumsuzluğuna neden olmuştur. Bildiri'de şu ifadelere yer verilmiştir:

- “Görüşmeleri esnasında iki Başbakan ülkeleri arasındaki ilişkiler bakımından mevcut duruma yol açmış sorunları inceleme fırsatını buldular.”
- “Bu sorunların barışçı şekilde görüşmeler yoluyla ve Ege Denizi kıta sahanlığı sorununun ise La Hey'deki Uluslararası Adalet Divanı tarafından halledilmesi konusunda karara vardılar.”
- “(İki Başbakan), iki hükümetin temsilcilerinin bundan sonraki toplantılarının üzerinde cereyan edeceği temel ile ilgili çerçeveyi belirlediler.”

³¹⁰ Armaoğlu, s. 835.

³¹¹ Aksu, s. 72.

- “O bağlamda uzmanların Ege Denizi Kıta Sahanlığı sorunuyla ilgili toplantısının tarihini ve hava sahası sorunuyla ilgili uzmanlar toplantısının tarihini öne almayı kararlaştırdılar.”³¹²

Fakat 30 Eylül günü Türkiye'nin Yunanistan'a sorunun ikili görüşmelerle çözülmesi ve gerekirse Divan'a gidilmesi konusunda bir nota vermesi üzerine Yunanistan cevabi notasında Türkiye'yi Başbakanlar arasında yapılan anlaşmayı bozmakla suçlamıştır.³¹³

Brüksel'de alınan kararların ardından iki ülke arasında konu ile ilgili anlaşmazlıklar devam etmiş ve bu anlaşmazlıklar 1976 yılında Bern'de iki ülkeyi uzmanlar düzeyinde bir araya getirmiştir. İki ülkenin konu ile ilgili olarak sahip oldukları görüş ayrılıkları nedeni ile bir uzlaşma noktasında buluşulamamıştır. Ülkeler arasındaki görüş farklılıkları sonucunda Yunanistan tarafından 1976 yılında bir nota daha verilmiş ve verilen nota ile üç nokta üzerinde durulmuştur. Bu üç nokta:

- Yunanistan ada ve kıtasının ülkesel ve siyasi bütünlüğü;
- Yunanistan'a ait olan adaların kendi özgü kıta sahanlığının varlığı;
- Türk toprakları ve Yunan adaları arasındaki deniz yatağı sınırlandırma çizgisi olarak, karşı kıyılar arasında ortaya hat kuralına başvurulması;

şeklindedir.

Bu üç noktayı değerlendiren Türk yetkilileri Limni, Sakız, Sisam, Midilli, Boz Baba, Ahikerya ve İstanköy adalarının Türk kıta sahanlığı üzerinde bulunduğunu, bu yüzden de kendilerine ait kıta sahanlıklarının olamayacağı konusunda fikir beyan etmişlerdir. 1976 yılında Bern'de aynı konu üzerinde devam eden görüşmeler sonucunda ortak bir çözüme ulaşılamamıştır.³¹⁴

6 Ağustos 1976'da Sismik I gemisinin Ege'de araştırmaya çıkmasının ardından Yunanistan, Türkiye'yi kıta sahanlığını ihlal ettiği gerekçesi ile Birleşmiş Milletler

³¹² Gündüz, s. 213.

³¹³ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 755.

³¹⁴ Aksu, s. 73.

Güvenlik Konseyi'ne şikayet etmiştir.³¹⁵ Türkiye ise konu ile ilgili açıklamalarında Sismik I'ın yasal sınırlar doğrultusunda araştırma çalışmalarını gerçekleştirdiğini ancak, Yunanistan'ın hava ve deniz kuvvetleri tarafından taciz edildiğini belirtmiştir. Ayrıca, Yunanistan'ın adalarını silahlandığı noktasını da eklemiştir.³¹⁶

Konuyu görüşen Güvenlik Konseyi, 25 Ağustos 1976 tarihinde bölgede tansiyonu artırıcı hareketlerden kaçınma ve konuya kalıcı bir çözüm bulma amacıyla iki ülkenin doğrudan görüşmelere başlaması yönündeki kararını taraflara bildirmiştir. Aynı zamanda sorunu uygun hukuksal araçlar, özellikle de Uluslararası Adalet Divanı vasıtası ile çözüme tavsiyesinde bulunan 395 sayılı kararı almıştır. Konseyin kararında iki tarafın da tezlerini destekleyen ifadelere yer verilmiştir.³¹⁷

Yunanistan, Uluslararası Adalet Divanı'na tek taraflı olarak başvurarak Sismik I'ın araştırmalarının durdurulması için geçici tedbir kararı alınmasını istemiş ve sınırların çizilmesi için bir karar verilmesini talep etmiştir.³¹⁸ Yunanistan konuyu Uluslararası Adalet Divanı'na taşırken, tezini Türkiye ve Yunanistan'ın taraf olduğu 1928 tarihli Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü Konusunda Genel Senet'in "taraf, aralarında doğan hukuksal uyuşmazlıkları belirli bir süre içinde hakemliğe götürme yetkisine sahiptir" şeklindeki 17. maddesine dayandırmıştır.³¹⁹

Uluslararası Adalet Divanı'nın iki devlet arasındaki bir davaya bakabilmesi için davacı ve davalı tarafın da Divan'ın yargılama yetkisini kabul etmesi gerekmektedir. Yunanistan, başvurusunu yaparken öne sürmüş olduğu diğer gerekçenin yanında 31 Mayıs 1975 tarihinde yayınlanmış olan Müşterek Bildiri'nin hükümlerini de dayanak olarak kullanmıştır. İki ülke tarafından yayınlanan Müşterek Bildiri'nin kıta sahanlığı konusundaki uyuşmazlığın Divan'a götürülmesi konusunda bir anlaşma teşkil ettiği görüşünü savunan Yunanistan, Divan'ın bu anlaşmayı dayanak olarak yetkili olabileceğini öne sürmüştür. Yayınlanan bildirinin bir anlaşma olmadığını ileri süren Türkiye ise Divan'ın davaya bakma yetkisinin bulunmadığını savunmuştur.

³¹⁵ Bilge, s. 40.

³¹⁶ Aksu, s. 76.

³¹⁷ Sönmezöğlü, s. 183.

³¹⁸ Bilge, s. 40

³¹⁹ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 756.

Adalet Divanı, öncelikle Müşterek Bildiri'nin bir anlaşma teşkil edip etmeyeceğini ve bir anlaşma teşkil ettiği takdirde Brüksel Bildirisi'nin iki ülke arasında yaşanan Ege uyuşmazlığını La Hey'e götürme konusunda bir anlaşma teşkil edip etmediğini incelemeye almıştır.³²⁰

19 Aralık 1978'de Divan, Türkiye ile Yunanistan arasındaki kıta sahanlığı uyuşmazlığına bakmaya yetkili olmadığına karar³²¹ vermiştir. Divan'ın kararına göre:

- 1928 Genel Senedi'ne taraf olan Yunanistan koyduğu bir çekinceyle, ülkesel yetki alanına giren sorunları dışarıda tutmuştur. Kıta sahanlığı sınırlandırması da ülkesel bir sorun olduğundan dolayı Divan davaya bakma yetkisine sahip değildir.
- 31 Mayıs 1975 tarihli bildiriye, Türkiye tarafından Yunanistan'a tek taraflı olarak Divan'a başvurma hakkı tanınmamıştır. Bu sebeple, Divan davaya bakmamaktadır.³²²

Taraflar, BM, Adalet Divanı ve NATO tarafından, yapılacak ikili görüşmeler ile sorunu çözüme yoluna davet edilmiştir. Bu gelişme ile Türkiye ve Yunanistan kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda 11 Kasım 1976 tarihli Bern Sözleşmesi'ni imzalamış ve görüşmeleri başlatmışlardır.³²³ Bern Sözleşmesi'ne göre kıta sahanlığı ile ilgili sorunlar görüşmeler yolu ile bir çözüme varmadan, herhangi bir şekilde tek taraflı bir uygulamadan ve eylemden kaçınılacaktır.³²⁴

1978 yılında Adalet Divanı'nın Ege kıta sahanlığı konusunda yetkisizlik kararı almasının ardından 1981 yılına kadar devam eden kıta sahanlığı görüşmelerinden bir sonuç elde edilememiştir. 1981 yılı ile Yunanistan'da Papandreu'nun iktidara gelmesiyle görüşmeler durmuş ve 1987 yılına kadar konuyla ilgili yeni bir kriz yaşanmamıştır.³²⁵

³²⁰ Gündüz, s. 213.

³²¹ Uluslararası Adalet Divanı'nın konu ile ilgili verdiği kararın detayları için bkz.: Gündüz, s. 213- 214.

³²² Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 756.

³²³ Kut, s. 265.

³²⁴ Sönmezoğlu, s. 184.

³²⁵ Kut, s. 265.

Harita 5. Karasularının Yunanistan Tarafından 12 Mile Çıkartılması Durumunda Ege’de Kıta Sahaneliği Durumu

Kaynak: Sinan Aygün, “Kıbrıs’tan Sonra Sıra Ege’ye Gelecek”, *Ankara Ticaret Odası*, 2004, www.atonet.org.tr/turkce/bulten/img/12mil.jpg (22 Nisan 2008).

1987 yılında Yunanistan'ın Kuzey Ege Petrol Şirketi'ne Ege Denizi'nde tartışmalı bölgelerde petrol arama izni vermesi ve bu hareketin Türkiye tarafından Bern Sözleşmesi'ne aykırı bulunması ile iki ülke arasında tekrar büyük bir kriz yaşanmıştır.³²⁶ Türkiye, 1976 Bern Sözleşmesi'ne atıfta bulunarak Yunanistan'ı uyarılmış, fakat Yunanistan sözleşmenin sadece görüşmeler sürerken geçerli olduğunu öne sürerek araştırmasına devam etmiştir. Bu gelişme üzerine Türk petrol araştırma gemileri de savaş gemileri eşliğinde Ege'ye açılmıştır.³²⁷

Türkiye'nin girişimine karşı Yunan hükümeti tarafından, Türkiye'nin petrol araması yaptığı bölgelerin Yunan kıta sahanlığı içinde bulunduğu, bu girişime engel olunacağı ve "sözle değil fiille" karşılık verileceği uyarısı yapılmıştır.³²⁸ Batılı devletler, iki ülke arasında başlayan krize müdahale etmek durumunda kalmışlardır.³²⁹ İki ülke arasındaki ilişkilerin iyice gerildiği bu olay sonrasında 24 Mayıs 1987'de Yunanistan'ın Bern Sözleşmesi'ne bağlı olduklarını açıklaması üzerine kriz sona ermiştir.³³⁰

Savaş eşiğine gelmiş olan iki ülke arasında 1988 yılında bir yakınlaşma oluşmuş; İsviçre'nin Davos kentinde düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu toplantısında bir araya gelen dönemin liderleri Özal ve Papandreu, Ege Denizi ve Kıbrıs konusunda mevcut statükoyu zorla değiştirme girişimlerinden sakınma üzerinde fikir birliğine varmışlardır. Daha sonraki dönemlerde 13- 15 Haziran 1988 tarihinde bir kez daha bir araya gelen iki lider, toplantılarından somut sonuçların çıkmamasının bir başarısızlık olmadığı açıklamasını yapmışlardır. İki lider, kısa bir süre önce savaşın eşiğine gelen iki ülkenin bunu önlemeyi başarabildiğini, savaşın yerini diyalogların aldığını ve bunun da bir başarı olduğunu açıklamışlardır.³³¹

İki ülke arasında olumlu olarak değerlendirilebilecek bir durum da, 1999 yılının Aralık ayında Helsinki Zirvesi'nde yaşanmıştır. Zirve'de alınan kararlar sonucunda Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi'ne ilişkin sorunların 2004 yılına kadar ikili görüşmeler yoluyla çözülmesi, aksi takdirde Uluslararası Adalet

³²⁶ Sönmezoğlu, s. 248.

³²⁷ Kut, s. 265.

³²⁸ Aksu, s. 81.

³²⁹ Sönmezoğlu, s. 249.

³³⁰ Kut, s. 265.

³³¹ Sönmezoğlu, s. 249–250.

Divanı'na götürülmesine ilişkin süreç başlamıştır.³³² Divan'a gidilmesi konusuna Türkiye olumlu bakmazken, bunun bir zorunluluk değil, diğer yöntemlerle birlikte bir yöntem olduğu konusunda yapılan açıklamalar sonucunda ikna olmuştur.³³³ Ancak Sema Sezer'e göre³³⁴ Yunan yönetimi "Anlaşmazlıklar, Türkiye müzakere tarihi aldıktan sonra da çözülebilir." şeklindeki yaklaşımıyla önemli bir taktiksel tutum değişikliğine gitmiştir. Bunun sonucunda konu Aralık 2004 Zirvesi'nde gündeme alınmamıştır. Böylelikle zaman kazanarak Ege'de hakimiyet iddiaları hususunda olumsuz gelişmelerin kaydedilmesini engellemek, iki ülke arasında yaşanacak bir gerginliğin ve buna bağlı olarak bütçesinde büyük yük teşkil eden savunma harcamalarının önüne geçmek isteyen Yunanistan, anlaşmazlıkları AB ilkelerini ve uluslararası hukuku gerekçe göstererek, müzakere süreci dahilinde daha rahat bir şekilde çözüme ortamı meydana getirmek istemiştir.

Aradan geçen yıllar ile denizler ve kullanım alanlarıyla ilgili hukuki değişiklikler de meydana gelmiştir. Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesinin ardından geçen zamanla sözleşmenin artık ihtiyaçlara cevap verememesi sebebiyle Birleşmiş Milletler, 1974 yılından itibaren konferanslar düzenlemeye başlamış ve 7 Ağustos 1982'de Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi³³⁵ kabul edilmiştir.³³⁶

1958 Sözleşmesi'ne göre kıta sahanlığı, karasularının ötesinde 200 metre derinliğe ya da doğal kaynakların işletilebildiği derinliğe kadar uzanmaktadır. BMDHS ile bu görüş değiştirilmiş ve kıta sahanlığının gerçek fiziksel yapısı ne olursa olsun, tüm devletlerin karasularının ölçüldüğü esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar kıta sahanlığına sahip olacakları 76. madde ile belirtilmiştir. Bitişik ya da karşılıklı kıyı sahibi olan devletlerin ise kıta sahanlığı sınırlarını müzakereler yolu ile belirlemeleri gerekmektedir. BMDHS'nin 121. maddesi ile adalar da kara ülkesi sayılmaktadırlar. Ancak, aynı maddenin 3. paragrafı ile yerleşik insan yaşamına sahip

³³² Aksu, s. 83.

³³³ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 2 içinde, s. 479.

³³⁴ Sema Sezer, "2007 İlerleme Raporunda Yunanistan ve Gayrimüslim Azınlıklar", *Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 2007, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1848&kat1=3&kat2;> (1 Mayıs 2008).

³³⁵ 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin metni için bkz.: Gündüz, s. 373- 475.

³³⁶ Bilge, s. 37-39.

olmayan veya kendine ait ekonomik yaşamı olmayan kayalıkların kıta sahanlığı olmadığı belirtilmiştir.³³⁷

1982 BMDHS'nin yürürlüğe girmesi ile Yunanistan, üzerinde insan yaşamayan adacık ve kayalıkları Yunan ve AB vatandaşlarının yerleşimine açmaya başlamıştır. Zira BMDHS'nin 121. maddesinin 3. paragrafı gereğince bu kayalıklarda insan yaşamadığı ve kendine ait ekonomik yaşamları olmadığından dolayı bu bölgelerin kıta sahanlıkları bulunmamaktadır. Bu nedenle Yunanistan, bu tür kayalıkları NATO tatbikatlarına dahil ederek ya da yerleşime açarak aidiyetlerini fiilen tescil ettirmek istemektedir.³³⁸

Ege'de bulunan petrol yataklarındaki tartışmalara konu olan petrol üretimi, en verimli döneminde bile Yunanistan'ın toplam tüketiminin yüzde beşini geçememiştir. Ege Denizi'nden beklenen petrol kaynaklarının sağlanıp sağlanamayacağı hala belirsizliğini korumaktadır.³³⁹

Ege kıta sahanlığı problemi ilk etapta deniz yatağındaki ekonomik kaynakların paylaşımı ile ilgili ise de, gelecekte egemenlik haklarını da belirleyen bir soruna dönüşebilir. Türkiye bu sorunun çözülebilmesi için ikili görüşmeler yolu ile bir uzlaşmaya varılmasını savunurken, Yunanistan sorunu uluslararası yargı yollarına çekmeye çalışmaktadır.³⁴⁰

Genel görünüm olarak Yunanistan'ın Uluslararası Adalet Divanı'na gitmek istemesi ve Türkiye'nin de Divan'a gitmek yerine ilk etapta müzakere yolunu tercih etmesi, Türkiye'nin Divan'a gitmekten kaçındığı şeklinde bazı görüşlere yol açabilmektedir. Oysaki Türkiye'nin müzakere hususunda ısrarlı olması hukuk dışı bir yaklaşım değildir. Zira müzakere yöntemi de Uluslararası Adalet Divanı'na gitmek ya da arabuluculuk yöntemine başvurmak kadar uluslararası hukuka uygun bir yöntemdir. Ayrıca, daha önce değinildiği gibi 1976'da Yunanistan'ın tek tarafı olarak Divan'a götürdüğü kıta sahanlığı anlaşmazlığında Divan'ın kendisi ve konuyu ayrıca görüşen

³³⁷ Funda Keskin, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar (1919-1980)*, Cilt. 1, s. 754.

³³⁸ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 2 içinde, s. 469.

³³⁹ Clogg, s. 216.

³⁴⁰ Gürel, s.72.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de, sorunun çözümünde öncelikle karşılıklı görüşmeler yönetiminin denenmesini tavsiye etmiştir.³⁴¹

Kıta sahanlığı sınırlamalarından çıkan anlaşmazlıkların görüşmeler sonucu varılacak anlaşmalar ile çözülmesi gerektiği 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 6. maddesinde ve 1982 BMDHS'nin 83. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Bu bağlamda görüşme konusunda bir yükümlülük de bulunmaktadır. Geçmişte bu konuya örnek teşkil edecek kararlar alınmıştır. Uluslararası Adalet Divanı Federal Almanya, Hollanda ve Danimarka'nın taraf olduğu Kuzey Denizi kıta sahanlığı davası ile ilgili olarak 20 Şubat 1969'da tarafların Kuzey Denizi'ndeki kıta sahanlığı sınırlaması için görüşmeler yapmaları konusunda karara varmıştır. Divan ayrıca, yapılacak görüşmelerin anlamlı olmasını istemiştir. Görüşme yapacak devletler biçimsel görüşmelerle yetinmeyecek ve kendi görüşlerinde ısrar etmeyeceklerdir. Görüşmeler mümkün olduğu kadar bir anlaşmaya varma amacı ile yapılacak, iyi niyet taşıyan görüşmeler olacaktır. Divan, bu davadan 15 yıl sonra yine kıta sahanlığı sınırlaması ile ilgili ele aldığı ABD ve Kanada'nın taraf olduğu Maine Körfezi davasınının 12 Ekim 1984 tarihli kararında da aynı görüşlerini yinelemiştir. Divan, aldığı karar ile devletlerin kıta sahanlığı sınırlarını tek başlarına saptayamayacağını, tüm sınırlamaların ilgili devletlerin rızaları ile yapılabileceğini bildirmiştir. Alınan karar ile görüşmelerin anlamlı ve iyi niyetli olması hususuna ek olarak kıta sahanlığı sınırlarınının kara sınırları gibi, anlaşmalar yolu ile çizilmesi gerektiği vurgulanmıştır.³⁴²

Türkiye ve Yunanistan arasında yıllar boyunca Ege Denizi üzerinde kıta sahanlığına ilişkin yapılmış olan görüşmeler bir sonuca bağlanamamıştır. Ege Denizi'nin coğrafi konumunun da birçok denize göre farklı olması, konu ile ilgili çözümü güçleştirmektedir. Her iki ülke de daha önce açıklandığı gibi, kıta sahanlığı sınırının belirlenmesine ilişkin farklı anlayışlara sahiptir.

4. 3. Karasuları

Yüzyıllardır kıyı devletleri denizin kıyısındaki kuşaklarını kendi ülkelerine dahil görmüşlerdir ve bu kuşak üzerinde bazı yetkiler kullanmışlardır. Diğer devletler

³⁴¹ Kut, s. 267.

³⁴² Bilge, s. 43- 44.

de bu yetkilerin kullanımına karşı çıkmamış ve bu yetkileri uyulması gereken bir kural olarak görerek, uymuşlardır.³⁴³

Bir devletin kıyıları ile açık deniz arasında kalan deniz kuşağına karasuları adı verilmektedir. Devlet ülkesinin bir parçası olan karasularının genişliği en fazla 12, en az 3 mil olmak üzere devletlerin ulusal yasalarınca belirlenmektedir. Fakat Latin Amerika ülkelerinin karasuları genişliğini 200 mile çıkartma eğilimleri bunun kesin bir kural olmadığını doğrular niteliktedir.³⁴⁴

Günümüzde sahil devletinin hakimiyeti altında olan ancak uluslararası hukukun zararsız geçiş hakkını kabul ettiği deniz sahasına “karasuları” denmektedir.³⁴⁵ Karasuları devlet ülkesinin bir parçası sayıldığından, kıyı devletinin bu sulara, deniz yatağında, toprak altında ve üzerindeki hava sahasında egemenlik hakkı bulunmaktadır. Yabancı gemiler ise bu sulardan zararsız geçiş hakkına sahiptirler.³⁴⁶ Yabancı gemilerin kıyı devletinin karasularından geçmek için uyma yükümlülüğünde olduğu kurallara zararsız geçiş denilmektedir. Bir geminin geçişinin zararsız kabul edilebilmesi için kıyı devletinin barışına, düzenine ve güvenliğine aykırı olmaması gerekmektedir. Savaş gemilerinin karasularından zararsız geçişi ise önceden bildirim ve izin alma gibi noktalarda bir fikir birliği oluşmadığından günümüzde halen üzerinde tartışılan bir konudur.³⁴⁷

Sahil devletlerinin üzerinde sınırlı haklara sahip olduğu kısma “bitişik bölge” denilmektedir. Bitişik bölge açık denize, uluslararası hukukun uygulandığı deniz sahasına dahil kabul edilmektedir.³⁴⁸ Bitişik bölge sahil istikametinde, karasularının dış sınırının ötesinden itibaren belirli bir mesafeye kadar uzanmaktadır. Sahildar devlet, açık denizin bir parçası olan bu bölge üzerinde balıkçılık, gümrük, maliye ve sağlık gibi konularda bazı yetkilere sahiptir.³⁴⁹

³⁴³ Bilge, s. 57.

³⁴⁴ Arıboğan, Ayman ve Dedeoğlu, s. 254.

³⁴⁵ Saka, s. 12.

³⁴⁶ Arıboğan, Ayman ve Dedeoğlu, s. 255.

³⁴⁷ Arıboğan, Ayman ve Dedeoğlu, s. 489.

³⁴⁸ Saka, s. 12.

³⁴⁹ Ömer Demir ve Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, 3. Baskı, Ankara: Vadi Yayınları, 1997, s. 40.

Karasularının sınırları iç sınır, dış sınır ve yan sınır olarak üç şekilde belirlenmektedir. Çok girintisi ve çıkıntısı bulunmayan kıyılarda, denizin en düşük git çizgisi, temel iç sınır çizgisidir. Çok girintili çıkıntılı kıyılarda ise düz hatlar çizilmek suretiyle iç sınır oluşturulmaktadır. Karasularının dış sınırı, her noktası iç hattın en yakın noktasına, karasuları genişliğine eşit uzaklıkta olan çizgidir. İki kıyı arasında kalan sularda ise orta çizgi yöntemi uygulanır. Komşu iki devletin karasuları arasındaki sınırı oluşturan yan sınır ise, kara sınırının kıyıyla kesiştiği noktadan başlayarak, iç sınırın her iki devlete de en yakın noktalarına eşit uzaklıkta olan hattır.³⁵⁰

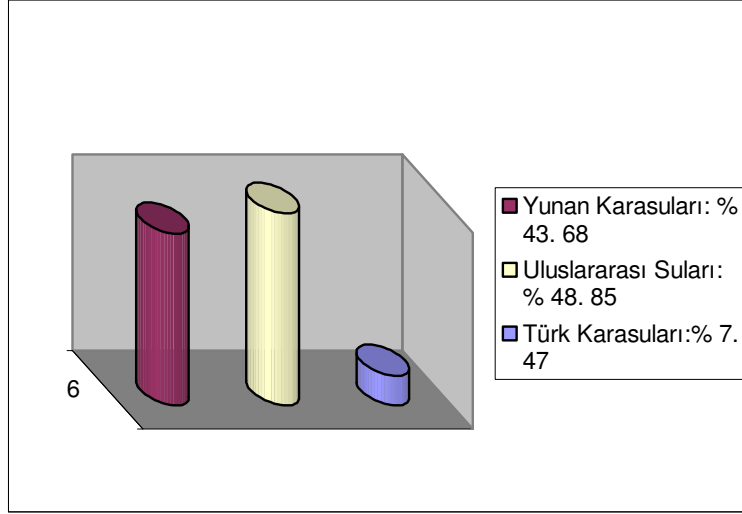
Türkiye ile Yunanistan arasındaki karasuları, Lozan Antlaşması imzalandığı sırada karşılıklı olarak 3 mil olarak kabul edilmiştir. Yunanistan tek taraflı bir kararla karasularını 1936 yılında 6 mile çıkarmış, Türkiye'nin de 1964'te karasularını 6 mile çıkarmasıyla Ege'de bugünkü durum meydana gelmiştir. Bu durumda Ege'nin % 48.85'ini açık deniz alanı oluşturmaktadır. Yunanistan karasuları Ege'nin % 43.68'ini ve Türk karasuları da Ege'nin % 7.47'sini kapsamaktadır.³⁵¹ 1930'larda iki ülke arasındaki yakınlaşma dönemi içerisinde Yunanistan'ın 1936 yılında tek taraflı olarak karasularını 3 milden 6 mile çıkartmasına Türkiye itiraz etmemiştir. Ancak, Kıbrıs olayları iki ülke arasında hızla yükselen bir gerilime neden olunca, bu durum Türkiye'yi rahatsız etmeye başlamıştır. 15 Mayıs 1964'te, 476 sayılı Karasuları Kanunu ile Türkiye karasularını ilke olarak 6 mile çıkarmıştır. Aynı kanunun 2. maddesi ile de karasuları daha geniş olan ülkelere karşı karşılıklılık ilkesi geçerli kabul edilmiştir.³⁵²

İki ülke arasında karasularının problem olarak algılanmasının nedeni Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarmak istemesi, Türkiye'nin de bu duruma neredeyse Ege Denizi'nin tamamının Yunanistan'ın hakimiyetine geçmesi anlamı taşıdığı gerekçesiyle itiraz etmesidir. Ege Denizi'nde karasularının 6 milin üzerine çıkartılması ile açık deniz alanları yok denecek kadar azalarak, Ege Denizi'nin hemen tüm kaynakları Yunanistan'ın kontrolüne geçecektir. Karasularının genişlemesi ile Türk Deniz Kuvvetleri'nin uluslararası sulardan geçerek Akdeniz'e ulaşması neredeyse imkansız bir duruma gelecek, Türkiye'nin Ege Denizi ve üzerindeki hava sahasında

³⁵⁰ Arıboğan, Ayman ve Dedeoğlu, s. 254-255.

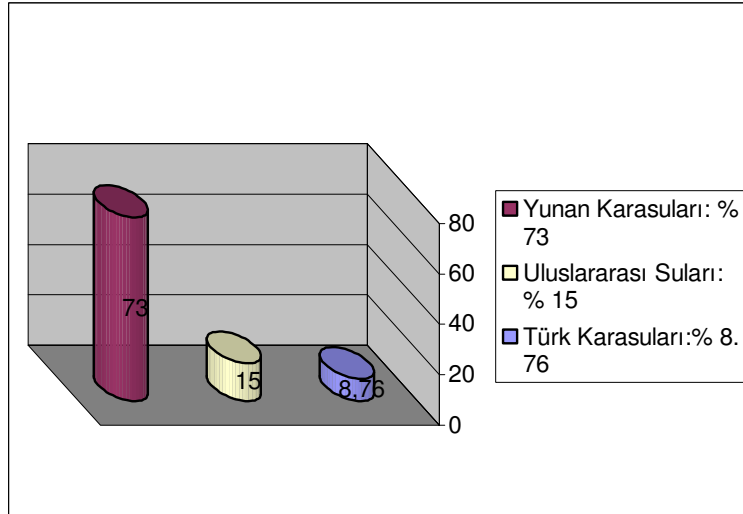
³⁵¹ Gürel, s. 72-76.

³⁵² Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 750- 751.

Grafik 1. Ege'nin 6 Millik Karasularıyla Bölüşümü

Kaynak: Gürel, s. 75.

Grafik 2. Ege'nin 12 Millik Karasularıyla Bölüşümü

Kaynak: Gürel, s. 75

hemen hiç hakkı kalmayacaktır. Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkartması durumunda Ege'nin yalnızca % 15'e yakını açık deniz alanı olarak kalacakken, % 73'ünden fazlası Yunanistan karasuları, % 9'undan azı da Türk karasularına haline gelecektir.³⁵³ Bu nedenle Türkiye'nin konuya bakış açısı, karasularının 12 mil olması ile Yunanistan'ın bölgede üstünlük sahibi olacağı yönündedir. Böyle bir ortamda da Türkiye gemicilik, güvenlik ve Ege'deki kaynaklar açısından önemli zararlara uğrayacaktır.³⁵⁴

Daha önce de değinildiği gibi, 1973 yılında Türkiye tarafından TPAO'na verilmiş olan arama izinleri iki ülke arasında karasuları ve kıta sahanlığı konularında çeşitli anlaşmazlıklara yol açmıştır. İki ülke arasındaki anlaşmazlık henüz devam ederken, 1974'te gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekatı ile birlikte gerilim iyice tırmanmıştır. Bunun bir sonucu olarak da karasularının sınırları sorunu, ulusal güvenlik sorunu ile birlikte ele alınmaya başlanmıştır. Uluslararası Deniz Hukuku Konferansları kapsamında karasularının 12 mile kadar çıkarılabilmesi hususunda genel bir yaklaşımın oluşması ile Yunanistan, Ege Denizi'ndeki karasuları sınırını 6 milden 12 mile çıkaracağı yönünde açıklamalar yapmaya başlamış ancak, Türkiye bu açıklamalara tepki göstermiştir.³⁵⁵

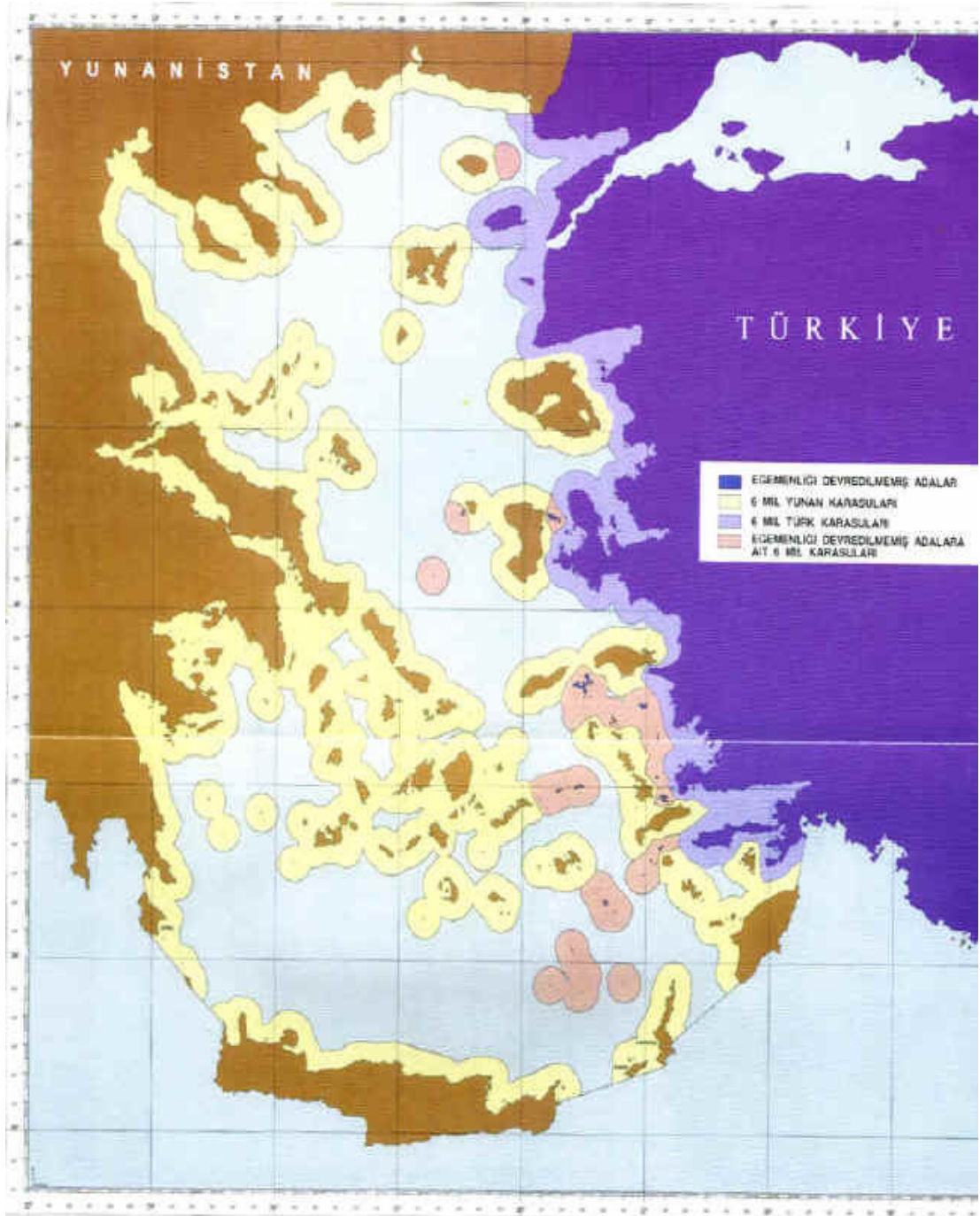
Yunan hükümetleri, Ege'de karasularını 12 mile çıkarmanın Yunanistan için vazgeçilmez bir hak olduğunu ve koşullar uygun olduğu an bu haktan yararlanacaklarını belirtmektedirler. Yunanistan'ın Ege'de karasularını genişletmesinin Türkiye açısından deniz ve hava ulaşımı, ekonomi ve güvenlik alanlarında son derece ağır sonuçlar meydana getireceği bilinmektedir. Bu nedenlerle, Ankara 1976 yılında Yunanistan'a Türkiye'nin yaşamsal çıkarlarına zarar verecek ve Lozan Anlaşması ile Ege'de oluşturulmuş olan dengeyi temelinden sarsacak olan böyle bir girişimi "savaş nedeni" (casus belli) sayacağını bildirmiştir.³⁵⁶

³⁵³ Gürel, s. 76.

³⁵⁴ Joel Evan Marsh, "Turkey and Uncloss III: Reflections on the Aegean", **The Aegean Issues; Problems and Prospects**, Ankara: Foreign Policy Institute, 1989, s. 223.

³⁵⁵ Aksu, s. 62.

³⁵⁶ Şükrü Elekdağ, "İki Buçuk Savaş Stratejisi", *Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı*, Cilt. 1, Sayı. 3, s. 516-517.

Harita 4. Ege Denizi'nde 6 Millik Karasuları ve Egemenliği Anlaşmalarla Devredilmemiş Adalar

Kaynak: Sertaç Hami Başeren, ve Ali Kurumahmut, **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar**, Ankara: SAEMK Yayınları, 2003. Akt.: Turkish- Greek Relations, 2006. www.turkishgreek.org/resimler/egemen1.jpg (9 Mayıs 2008).

Yunanistan'ın Ege'de karasularını 12 mile çıkarmak için öne sürdüğü hukuki gerekçeye göre karasularını belirlemek kıyı devletlerinin egemenlik yetkisi dahilindedir ve BMDHS'nin 3. maddesi devletlere karasularını 12 mile kadar genişletme hakkı tanımaktadır. Yunanistan'da sözleşmeye taraf olduğuna göre bu hakka sahip olmaktadır. Ayrıca, Yunan adaları ve anakarası bir bütün teşkil etmektedir. O halde Ege adalarına da 12 millik karasuları genişliği, her hangi bir istisnaya yer verilmeden uygulanabilmelidir.³⁵⁷ Türkiye, karasularının 12 mil olarak belirlenmesine Ege bir Yunan gölüne dönüşür gerekçesiyle itiraz etmektedir. Böyle bir durumda bölgede gerçekleştirilen serbest denizcilik faaliyetleri de zarar görecektir. Oysaki karasularının 12 mile çıkması Yunanistan'ın zararsız geçişe engel olacağı anlamına gelmemektedir. Günümüzde karasuları 6 milken de Yunanistan zararsız geçişlere saygı göstermektedir. Dünyanın en büyük deniz ticaret filosuna sahip ülkelerden biri olarak Yunanistan'ın, bölgedeki serbest denizciliği kontrol altına almak gibi bir amacı yoktur.³⁵⁸

Yunanistan'ın bu konuyla ilgili olarak öne sürdüğü diğer bir tez ise Ege'de Yunan karasularının 6 milin ötesine çıkartılmasına karşı çıkan Türkiye'nin Karadeniz ve Akdeniz'deki kendi karasularını 12 mil olarak belirlemiş olmasıdır. Fakat Türkiye'nin itiraz ettiği nokta karasularının 12 mile çıkartılması değil, özel niteliğinden ötürü Ege'de karasularının 12 mile çıkartılmasıdır.³⁵⁹

Türkiye'nin konu ile ilgili hukuki tezi karasularının genişliği konusunda dünyanın her tarafında kabul edilen genel bir kural olmadığı yönündedir. Yine Türkiye'nin dikkate alınmasını istediği diğer bir husus ise karasuları hesaplanırken coğrafi özellikleri bulunan denizlerin bu durumlarının göz önünde bulundurulması gerekliliğidir.³⁶⁰

Ege Denizi'nde ve Türk kıyılarına yakın bölgelerde bulunan irili ufaklı ada ve adacıkların her birine 12 mil kuralının uygulanması ile Ege Denizi bir Yunan denizi haline gelmektedir. Böylelikle uluslararası sular yok denecek kadar azalırken, Türkiye'nin kıyılarına yakın olan deniz alanları da Yunanistan'ın karasuları durumuna

³⁵⁷ Gürel, s.76.

³⁵⁸ Anastasia Strati, "Greece and the Law of the Sea: A Greek Perspective", *The Aegean Sea After the Cold War*, s. 93.

³⁵⁹ Kut, s. 263.

³⁶⁰ Gürel, s. 76.

gelecektir. Böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde Türk gemilerinin Ege Denizi'ne girip çıkmaları zora girecek, her defasında Yunan karasularından geçmeleri gerekecektir. Bu da Türkiye'nin kendi kıyıları arasında gerçekleştirdiği deniz taşımacılığını zora sokacaktır.³⁶¹

Türkiye'nin görüşü; Ege Denizi'nin coğrafi konum açısından yarı kapalı deniz statüsünde olduğu yönündedir. Bu nedenle Ege'de karasuları sınırları saptanırken coğrafi yapısı da hesaba katılarak sınırlandırma yapılmalıdır. Belirlenecek sınır ise kıyıdaş ülkeler arasında yapılacak görüşmelerle oluşturulmalıdır. Yunanistan tarafından kabul edilen adalar için belirlenmiş olan karasuyu sınırlandırmaları Türkiye tarafından da kabul edildiği takdirde; Ege Denizi'nin kullanımı açısından büyük bir eşitsizlik oluşacaktır. Böyle bir durumda kıta sahanlığının ihlali meydana geleceği gibi Ege Denizi'nin ulusal hava sahası da bu durumla bağlantılı olarak genişleyecektir. Bu da Türkiye'nin Ege üzerinde askeri uçuşlar, hava ve deniz tatbikatları gerçekleştiremeyeceği anlamına gelmektedir. Ege Denizi'nin büyük kısmının Yunan ulusal karasuları oluşu ve uluslararası sular olarak değerlendirilebilecek kısmın Yunan karasuları ile çevrili olması, Türkiye kadar bu sulardan yararlanan başka devletlerin de uluslararası sulardan yararlanma haklarını “zararsız geçiş” haline dönüştürecektir.³⁶²

Yunanistan, Ege'de karasuları ve kıta sahanlığı üzerindeki haklarının uluslararası hukuktan kaynaklandığı defalarca ifade etmiştir. Ancak, bu hakların kullanılması durumunda Türkiye'nin zarar göreceği çok açıktır. Bu da, uluslararası hukukun en temel ilkelerinden biri olan BMDHS'nin 300. maddesine aykırı bir durum oluşturmaktadır. BMDHS'nin 300. maddesi, hiçbir devletin uluslararası anlaşmalardan doğan haklarını başka bir devlete zarar verecek şekilde kullanamayacağını vurgulamaktadır. Bununla birlikte Yunanistan'ın karasularını 6 milin üzerine çıkarması BMDHS'nin 15. maddesine de aykırı olacaktır. Çünkü 15. madde karasularının sınırlandırılması esnasında “tarihi haklar ve özel coğrafi koşulların göz önüne alınması”ni öngörmektedir.

³⁶¹Yurdusev ve Yurdusev, s. 184.

³⁶² Aksu, s. 63- 64.

Türkiye'nin karasularının 12 milin üzerine çıkartılmasını savaş nedeni sayacağı şeklindeki açıklaması ise Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinin 4. paragrafına aykırı bir davranış olarak görülmektedir. Yunanistan ise karasuları ile ilgili taleplerine dayanak olarak BMDHS'nin yanı sıra Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Şartı'na aykırı olarak değerlendirilen açıklamasını öne sürmektedir.³⁶³

İki ülke arasında konu ile ilgili olarak olumlu sayılabilecek bir gelişme 1997 yılında Madrid'de meydana gelmiştir. 1997 Temmuz'unda Madrid'de toplanan NATO Zirvesi esnasında taraflar ABD'nin gözetiminde bir araya gelmiş ve altı nokta da görüş birliğine varmışlardır. Deklarasyonda:

- Karşılıklı olarak barış, güvenlik ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesinin devamı hususunda taahhüt;
- Tarafların karşı tarafın egemenliğine saygı göstermesi;
- Tarafların uluslararası anlaşmalar ve hukuk ilkelerine saygı göstermesi;
- Tarafların güvenlikleri ve milli egemenlikleri bakımından büyük öneme sahip olan Ege'deki meşru, hayati çıkar ve endişelerine karşılıklı saygı göstermesi;
- Yanlış anlaşılmadan kaynaklanan anlaşmazlıklardan ve karşılıklı saygı temelinde tek taraflı eylemlerden kaçınılması;
- Anlaşmazlıkların, tarafların ortak rızaları ve güç kullanımı ya da güç kullanım tehdidi bulunmadan barışçıl yöntemlerle çözüme ulaştırılması;

konularına değinilmiştir.

Madrid Deklarasyonu, eşzamanlı olarak Yunanistan'ın Ege'de karasularını 12 mile çıkartma gibi tek taraflı eylemlerden, Türkiye'nin de Ege'de karasularını 12 mile çıkarılmasının savaş sebebi sayılacağı hususundaki açıklamalarından vazgeçmesi anlamı içerdiğinden önemlidir. Açıklanan deklarasyonda kesin ve bağlayıcı bir üslup

³⁶³ Kut, s. 262.

yerine genel ilkeleri vurgulayan bir dil kullanılmıştır. Ayrıca bu deklarasyon tarafların durumlarında köklü bir değişiklik oluşturmamaktadır. Ancak, Madrid Deklarasyonu yeni bir yakınlaşma sürecinin başlaması amacıyla atılan bir iyi niyet adımı olması açısından önem taşımaktadır. Fakat iki tarafın yakınlaşması için atılan bu adımın yarattığı ılımlı hava, anlaşmanın imzalamasının ardından sona ermiştir. Yunan hükümetinin, karasularını 12 mile çıkarmanın Türkiye ve Yunanistan arasında bir sorun değil, uluslararası kuruluşlarla Yunanistan'ı ilgilendiren bir sorun olduğunu açıklaması, ayrıca imzalanan anlaşmanın bir saldırmazlık paktı olduğunu belirtmesi gerilimin tekrar artmasına neden olmuştur.³⁶⁴

Olayların genel görünümüne bakıldığında Ege Denizi'nde uluslararası deniz hukukuna göre karasularının genişletilmesi konusu, Yunanistan ve Türkiye arasında uzun süredir tartışmalara neden olmaktadır. Geçmişte yaşanan olaylar da göz önüne alındığında, her iki ülkenin kıyılarının bulunduğu Ege Denizi karasularının belirlenmesi konusundaki anlaşmazlıkları, önemli gerginliklere ve krizlere yol açabilmektedir. İki ülke arasındaki karasuları konusundaki anlaşmazlık, kıta sahanlığı ve hava sahası sınırları ile de ilgili olduğundan, bu problemlerin bir arada yaşanmasına neden olmaktadır.

4. 4. Hava Sahası ve FIR Hattı

Türkiye ve Yunanistan arasında önemli gerilimlerin oluşmasına yol açan sorunlardan bir diğeri de Ege Denizi üzerindeki hava sahası kullanımı sınırları ve FIR hattına ilişkin sorunlardır. Yunanistan ve Türkiye arasında yaşanan diğer sorunlarda olduğu gibi bu konuda da iki ülke çözüm yoluna farklı bakış açılarıyla yaklaşmaktadır. Yakın geçmişte hava sahası ve FIR hattı ile ilgili olarak uluslararası alanda bazı kararlar alınmıştır. Alınan bu kararlara rağmen, iki ülke arasında konu ile alakalı olarak bir uzlaşma noktası bulunmamaktadır. Her iki ülke de alınan kararlara değişik yorumlar getirmektedir. Soruna karşı benimsenen farklı yaklaşımlar da ortak bir çözüme ulaşılmasına engel teşkil etmektedir.

³⁶⁴ Ayman, *Türk-Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit*, s. 543- 544.

Önemli problem noktalarından biri; Yunanistan'ın daha önce 12 mile çıkarmak istemesine karşın Türkiye'nin itiraz ettiği ve Yunanistan tarafından da uygulanamayan karasuları sınırı ile ilgilidir. Günümüzde bu sınır her iki ülke için de 6 mil olarak geçerlidir. Hava sahası sınırının, karasuları sınırı dahilinde olması gerekirken, Yunanistan hava sahasını 10 mil olarak kabul etmektedir.

Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarması ile hava sahası da genişleyecektir. Türkiye ise karasularının her iki ülke için 6 mil olarak kalması gerektiğini savunmaktadır. Türkiye uluslararası anlaşmalar uyarınca bu sınırın dışına çıkılmasını uygun bulmamaktadır. Türkiye'ye göre böyle bir durum Türk karasularının, kıta sahanlığının ve dolayısıyla hava sahasının ihlali durumunu meydana getirecektir. Türkiye'nin zarar göreceği bu durum nedeniyle iki ülke sıklıkla karşı karşıya gelmesine rağmen sorun çözülebilmüş değildir.

Ege hava kontrol sahası konusu üzerinde yaşanan uyuşmazlıklar, 1974 Kıbrıs buhranı ile ortaya çıkmıştır. Ancak, o dönemden sonra da boyutlarını genişleterek varlığını sürdürmüştür.³⁶⁵

4. 4. 1. Hava Sahası

Hava sahası; devletin ülkesini, karasularının üzeri de dahil kapsayan hava tabakası, hava ülkesidir.³⁶⁶ Ulusal hava sahasının genişliği, 1944 Şikago Sözleşmesi³⁶⁷ ve uluslararası hukuk çerçevesinde devletlerin karasularının genişliği ile sınırlandırılmıştır.

Yunanistan, 1931 tarihli bir Yunan Krallık Kararnamesi'ni dayanak göstererek hava sahasının 10 mil olduğunu iddia etmektedir.³⁶⁸ Yunanistan, bu kararnameyle, sadece havacılık ve polis sorunları ile ilgili olarak ulusal karasuları sınırını 10 mil olarak belirlemiştir. Yunanistan'ın o yıllardaki karasuları 3 mil iken ulusal hava sahası 10 mil

³⁶⁵ Armaoğlu, s. 838.

³⁶⁶ Dedeoğlu, s. 214.

³⁶⁷ Şikago Sözleşmesi'nin metni için bkz.: Gündüz, s. 222- 245.

³⁶⁸ Gürel, s. 78.

olmaktadır.³⁶⁹ Ancak, Yunanistan bu konu ile ilgili ilk bildirimini 1975 yılında yapmış ve Türkiye de bu duruma itiraz etmiştir.³⁷⁰

Hava sahası ile ilgili anlaşmazlıklar 1974 yılından itibaren iki ülke arasında gündem teşkil etmeye başlamıştır. Daha önce de belirtildiği üzere, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında Yunanistan, Uluslararası Deniz Hukuku ile ilgili düzenlenen konferansları dayanak göstererek ulusal güvenlik nedeniyle karasularını 12 mile çıkaracağı yönünde açıklamalar yapmıştır.³⁷¹ Bu durumda, karasuları ile aynı orantıda olarak hava sahası da genişleyecektir. Türkiye'nin, Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkartma isteğine karşı sergilediği yaklaşım nedeniyle 12 millik sınırı hayata geçirmeyen Yunanistan, 1931 tarihli Yunan Krallık Kararnamesi'ni dayanak gösterdiği 10 millik hava sahası uygulamasını ise sürdürmektedir.³⁷²

Yunanistan, Türkiye'nin hava sahası ile ilgili duruma 1931 yılından bu yana itiraz etmediğini ileri sürmektedir. Türkiye ise Yunanistan'ın hava sahasını 10 mile çıkarttığını ilk kez 2 Haziran 1974'de Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'ne (ICAO) bildirdiğini belirtmiştir. Yunanistan'ın 10 millik hava sahası sınırlarını uluslararası olarak duyurmasının ardından Türkiye, duruma derhal itiraz etmiştir. Türkiye, 15 Nisan 1975'te ICAO'ya gönderdiği teleks mesajı ile Yunan kıyılarından 6 mil ötesini tehlikeli bölge ilan etmiştir. Yunanistan'a gönderdiği 5 Mayıs 1975 tarihli teleks mesajı ile de Türkiye görüşünü yinelemiş ve Yunanistan'a sadece 6 millik hava sahası tanıdığını bildirmiştir.³⁷³

Yunanistan, 1944 Şikago Sözleşmesi'nin 1. ve 2. maddelerine aykırı olarak, karasuları üzerindeki hava sahası genişliğinin 10 mil olduğunu ileri sürmekte; kıyılarından 6 ila 10 mil uzaklıkta uçan Türk uçaklarını da hava sahasını ihlal ettikleri gerekçesi ile protesto etmektedir.³⁷⁴ Bu sözleşmenin 1. maddesine göre;

- “Sözleşmeyle, devletler her devletin ülkesi üzerindeki hava sahasında tam ve münhasırın egemenlik haklarına sahip olduğunu tanırlar.”

³⁶⁹ Aksu, s. 91.

³⁷⁰ Gürel, s. 78.

³⁷¹ Aksu, s. 61.

³⁷² Gürel, s. 78.

³⁷³ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde, s. 759.

³⁷⁴ Sönmezoğlu, s. 333.

Sözleşmenin 2. maddesine göre ise;

- “Bu sözleşmenin amaçları açısından bir devletin ülkesi deyimiyle bu devletin egemenliği, hükümranlığı, koruması ya da mandası altında bulunan toprakları ve bu topraklara bitişik olan karasuları kastedilmektedir.”³⁷⁵

Bu maddeler ile bir ülkenin hava sahasının, ülkenin toprakları ve karasuları üzerindeki alan olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Türkiye, Ege'nin üzerindeki hava sahasının yarısına yakın kısmının uluslararası hava sahası olduğunu ifade emektedir. Buna bağlı olarak hem Türkiye hem de Yunanistan hukuki açıdan bu sahadan serbestçe yararlanma hakkına sahip olmaktadır. Hukuki olarak 6 millik karasuları göz önüne alındığında Türkiye, 1931 yılından itibaren hava sahasının genişliğini 10 mil olarak kabul eden Yunanistan'ın tutumunun hukuki olmadığını savunmaktadır.³⁷⁶

Yunanistan, karasuları 3 mil iken almış olduğu hava sahasının 10 mil olduğu yönündeki kararı, bugün karasuları 6 mil iken uygulamaya çalışmaktadır. Ancak, uluslararası anlaşmalar hava sahasının, karasularının genişliği ile orantılı olması gerektiği yönündedir. Bu sebeple, karasularının 6 mil olduğu adaların 10 millik hava sahasına sahip oldukları şeklindeki yaklaşım, Atina dışında diğer devletler tarafından dikkate alınmamaktadır.³⁷⁷ Ancak, Yunan hükümeti 1982 BMDHS ile ortaya konan 12 millik karasuları sınırının, Yunan hava sahasının 10 mil olması konusundaki tartışmayı ortadan kaldırdığını düşünmektedir.³⁷⁸

Yunanistan'ın 10 millik hava sahası iddiasının kabul edilmesi durumunda Ege'de uluslararası hava sahası % 50 oranında azalacak, bu nedenle de Türkiye'nin havada hareket kabiliyeti kısıtlanacaktır. Buna rağmen Yunanistan 10 millik hava sahası uygulamasını sürdürmekte, Türkiye gibi diğer devletlerde 4 millik fazlalık sahaya uymadıkları gerekçesiyle Yunanistan tarafından sıklıkla protesto edilmektedirler.³⁷⁹

³⁷⁵ Aksu, s. 94- 95.

³⁷⁶ Sönmezoğlu, s. 334.

³⁷⁷ Yurdusev ve Yurdusev, s. 185.

³⁷⁸ Sönmezoğlu, s. 334.

³⁷⁹ Yurdusev ve Yurdusev, s. 185.

Yunanistan'ın hava sahasını 10 mile çıkarttığı ile ilgili kararını tanımadığını gündeme getirmek amacıyla Türk askeri uçakları belirli aralıklarla Yunan hava sahası olarak tanımadıkları 4 millik sahaya girmektedirler. Yunanistan da her defasında Türk askeri uçaklarının hava sahasını ihlal ettiğini gerekçesiyle Türkiye'ye protesto notası vermektedir.³⁸⁰

Türkiye ve Yunanistan arasında uyuşmazlığa neden olan hava sahasının sınırları mevzuu zaman zaman riskli durumlar yaşanmasına neden olmaktadır. Dönem dönem 6 ila 10 millik hava sahası içerisinde Türk ve Yunan askeri uçakları karşı karşıya gelmekte, uçakların düşmesi ve pilotların hayatını kaybetmesi gibi her iki taraf için de üzücü olaylar yaşanabilmektedir.

4. 4. 2. FIR Hattı

Türkiye ve Yunanistan arasındaki hava sahası sorununun diğer bir boyutu da sivil havacılıkla ilgilidir. Dünya hava sahası, uluslararası hava taşımacılığını kolaylaştırmak için bazı "Hava Seyir Bölgeleri"ne ayrılmıştır. Bu hava seyir bölgelerinin her biri de "Uçuş Bildirim Bölgeleri" (FIR) şeklinde bölünmüştür. Bu bölüşüme göre Ege Denizi, 1952 senesinden beri Atina FIR'ı içerisinde yer almaktadır. İstanbul FIR'ı ve Atina FIR'ı arasında bulunan sınır ise ICAO konseyince onanmıştır.³⁸¹

Daha önce ICAO tarafından saptanmış olan ülke, FIR hattı dahilinde uçuş güvenliğinin sağlanması için gerekli olan her türlü trafik kolaylıkları, haberleşme imkanları, meteorolojik hareketler konusunda uyarıcı bilgileri sağlamakla sorumludur. Ancak, FIR sorumluluğu verildiği devlete, söz konusu sahalar üzerinde hiçbir şekilde egemenlik hakkı sağlamamaktadır.³⁸²

Ankara'ya göre sorunun kaynağı Yunanistan'ın bölgede FIR ile ilgili üstlendiği sorumluluğu, egemenlik hakkı da sağlayan bir düzenleme olarak görmesidir. Yunanistan, iki ülke hava sahası açısından FIR hattını bir sınır olarak kabul etmektedir. Oysa Yunanistan'ın üstlendiği sorumluluk yalnızca teknik bir sorumluluktur. Bu sorumluluk gereğince, Türkiye'den havalanarak batı istikametine doğru uçan uçaklar

³⁸⁰ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt. 1 içinde. s. 759.

³⁸¹ Sönmezoğlu, s. 335.

³⁸² Aksu, s. 96.

durumlarını Atina'ya bildirmek durumundadırlar. Batıdan doğu istikametine doğru uçan uçaklar da aynı bölgeye gelerek Türk FIR hattına girdikleri zaman durumlarını İstanbul'a bildirmek durumundadırlar.³⁸³

1952 yılında ICAO'nun düzenlediği bölge toplantısında, Ege üzerinde uçan tüm uçakların uçuş bilgilerini Atina'ya vermesi kararlaştırılmıştır. Buna göre uçuş bilgileri ancak Türk karasularına girileceği zaman İstanbul'a verilecektir. O dönemde iki ülke arasında sıcak ilişkiler yaşandığı için Türkiye duruma itiraz etmemiştir. Fakat 1974 yılında Türkiye ve Yunanistan'ın savaşın eşiğine gelmesi ile Yunanistan'a hava sahası ile ilgili verilen yetkiler bir sorun teşkil etmeye başlamıştır. 1974 yılında iki ülke arasında Kıbrıs bazlı bir kriz yaşandığından, Ege üzerinden gelen uçakların Türk karasularına girmeden sadece birkaç dakika önce İstanbul'u haberdar etmeleri bir güvenlik açığı meydana getirmiştir.³⁸⁴ 1952'den itibaren 1974 yılına kadar geçen zaman zarfında FIR hattı konusunda herhangi bir talepte bulunmayan Türkiye, 1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekati ile Yunanistan ile gerginleşen ilişkilerin sonucu olarak konuya yaklaşımını değiştirmiştir. 685 sayılı NOTAM (Havacılara Tebliğ) ile Ege ve Akdeniz tehlikeli bölge ilan edilmiş, fakat hareketin son bulması ile bu NOTAM kaldırılmıştır.³⁸⁵

Bunun ardından Türkiye, Ağustos 1974'de yayınladığı 714 sayılı NOTAM ile Ege hava sahasını kuzeyden güneye doğru bir hatla ortadan ikiye ayırmış, böylelikle uçakların Türk karasularına girmesinden 10 ila 15 dakika önce haberdar olunması sağlanmıştır. Bu çizgiyi geçen uçakların, uçuş bilgilerini İstanbul'a vermesi gerekmektedir.³⁸⁶ Yunanistan da 1157 sayılı NOTAM'ı yayınlamış ve Ege Denizi'ni tamamıyla tehlikeli bölge ilan ederek, bu bölgeyi uçuşlara kapatmıştır.³⁸⁷

1975 Mayıs ayında Brüksel'de Türk ve Yunan Başbakanları'nın görüşmelerinin ardından, iki taraf uzmanlarının kıta sahanlığı ile ilgili görüşmelerinde, hava kontrol sahası konusu da gündeme gelmiştir. Bu görüşmeler, Haziran 1975'te Ankara'da, Temmuz 1975'te Atina'da, Aralık 1975'te İstanbul'da ve Ocak 1976'da

³⁸³ Sönmezoğlu, s. 335.

³⁸⁴ Armaoğlu, s. 839.

³⁸⁵ Aksu, s. 96.

³⁸⁶ Armaoğlu, s. 839.

³⁸⁷ Aksu, s. 97.

Atina’da, sürdürülmüştür. Türkiye bu görüşmeler esnasında, Ege hava kontrol sahasının kuzey- güney istikametinde ortadan bölüşülmesini teklif etmiş ancak, uzlaşma sağlanamamıştır. 1976 yılının Temmuz ve Kasım aylarında da görüşmeler devam etmiş, fakat bir sonuca ulaşılamamıştır. 1977 yılının Mart ayında Türkiye, Ege hava sahasının Yunanistan’la ortak kontrol edilmesi konusunda bir öneride bulunmuştur. Yunanistan’ın bu öneriyi reddetmesi ile görüşmeler durmuştur. 1978 yılının ikinci yarısına gelindiğinde, konu iki tarafın uzmanları ve Dış İşleri Bakanlığı Genel Sekreterleri tarafından da ayrı ayrı görüşüldüyse de, bir anlaşma sağlanamamıştır.

1980 yılında NATO vasıtasıyla bir uzlaşma noktasına varılmıştır.³⁸⁸ Türkiye, 714 sayılı NOTAM’ı kaldırdığını açıklamış, ardından da Yunanistan’ın NOTAM’ını geri çekmesi ile bölge trafiğe yeniden açılmıştır.³⁸⁹ Şu anda Ege’de FIR hattı sorumluluğu Yunanistan’ın kontrolü altındadır.³⁹⁰

İki ülke arasındaki FIR hattı ile alakalı bakış açısı farklılıkları 1980 yılından sonra da devam etmektedir. Yunanistan, Atina FIR hattına giren askeri uçaklar da dahil olmak üzere bütün uçakların, durumları hakkında kendisini bilgilendirmesini istemektedir. Türkiye ise sadece teknik bilgilerle alakalı bir sorumluluk olan FIR hattı sorumluluğunun, askeri uçuşları kapsamadığını öne sürmektedir.³⁹¹ Yunanistan zaman ve uçuş planı değişiklikleri talep ederek Türkiye’nin askeri tatbikatlarına engel olmakta, bazen de sivil havacılığı tehlikeye sokacağı gerekçesiyle bu çeşit uçuşları iptal etmektedir. Bu gibi sebeplerle Türkiye, 1980 sonrasında gerçekleştirilen askeri uçuşlar esnasında uçuş planı bildirmemektedir. Bu nedenle de, Yunanistan tarafından sıklıkla protesto edilmektedir. Ancak, Yunanistan uluslararası havacılık kurallarına göre, sivil havacılık ile ilgili kuralları askeri uçuşlara uygulama hakkına sahip bulunmamaktadır.³⁹²

Türkiye, FIR hattı ile doğan sorumluluğun askeri uçakları kapsamayacağı şeklindeki iddiasını 1952 Şikago Sözleşmesi’ne dayandırmaktadır. Şikago Sözleşmesi’nin 3. maddesi “Bu sözleşme yalnızca sivil uçaklara uygulanabilir ve askeri

³⁸⁸ Armaoğlu, s. 839–840.

³⁸⁹ Aksu, s. 97.

³⁹⁰ Yurdusev ve Yurdusev, s. 186.

³⁹¹ Aksu, s. 97.

³⁹² Yurdusev ve Yurdusev, s. 186.

uçaklara uygulanamaz...” şeklindedir. Bu durumda da Türkiye'nin askeri uçaklarının uluslararası hava sahasında uçuşları esnasında uçuş planlarını verme zorunluluğu bulunmamaktadır.³⁹³

Sözü edilen durumlarla bağlantılı olarak, Kurumahmut³⁹⁴ Yunanistan'ın İstanbul- Atina FIR hattını Türkiye ve Yunanistan hava sınırı olarak göstermeye çalıştığını ifade etmekte; Yunanistan'ın böylelikle İstanbul- Atina FIR hattının batısında bulunan tüm ada, adacık ve kayalıklar üzerinde egemenlik sağlama eğiliminde olduğunu belirtmektedir.

Komuta kontrol sahaları da hava sahası sorunları ile bağlantılı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. FIR sorumluluğunun Yunanistan'a verilmesinin ardından 17 Ocak 1957'de düzenlenen NATO Askeri Komite Toplantısı'nda Türk delegesinin de oyuyla “Ege'de askeri deniz araçlarının komuta ve kontrolü” Yunanistan'a bırakılmıştır. Askeri komitenin bu kararı, üye ülkeler daimi delegelerinden oluşan DPC (Savunma Planlama Komitesi) konseyinden resmen geçip onaylanmadığından, hiçbir zaman NATO kararı şekline girmemiştir. Ancak Yunanistan, NATO askeri kanadından çekildiği Ağustos 1974 tarihine kadar bu hakkını kullanmıştır. 1977 yılına gelindiğinde, NATO komuta kontrol yetkisi Türkiye'yi uğraştıran bir sorun haline gelmiştir.³⁹⁵

1977 yılında, NATO'nun askeri kanadından 1974 senesinde ayrılan Yunanistan geri dönmek istemiştir. Ancak Yunanistan'ın teklifine göre, İzmir'deki NATO karargahına dönülmeyecek, Kuzey Yunanistan'da, Larissa'da, Yunan komutası altında ayrı bir NATO karargahı oluşturulacaktır. Ege Denizi üzerindeki hava hareket sorumluluğu da 1974'ten önceki gibi yine Yunanistan'a verilecektir. Bunun üzerine Yunanistan'ın istekleri göz önüne alınarak, bir anlaşma hazırlanmıştır. Fakat bu anlaşma Türkiye tarafından veto edilmiştir. Bunun nedeni Türkiye'nin Ege kontrol sahası statüsünün 1974 öncesi şekle dönüşmesini istemeyip, Türkiye ve Yunanistan arasında bölüşülmesini istemesidir. 1979 yılına gelindiğinde NATO Başkomutanı General Haig içeriği açıklanmayan yeni bir anlaşma taslağı daha hazırlamıştır. Bu taslak da Yunanistan tarafından reddedilmiştir.

³⁹³ Aksu, s. 97.

³⁹⁴ Kurumahmut, s. 27.

³⁹⁵ Birand, s. 116.

Haziran 1979'da NATO Başkomutanlığı'na getirilen General Rogers tarafından hazırlanan Rogers Planı gündeme gelmiştir. Bu plan ile Türkiye, Ege hava sahasının ortadan ikiye ayrılması talebinden vazgeçmiştir. Yunanistan da 1974 öncesi statüsünün aynen geri verilmesi talebinden vazgeçmiştir. Türk Genel Kurmayı, 22 Şubat 1980'de 714 sayılı NOTAM'ı kaldırmış, yani Ege hava sahasının ikiye bölünmüşlüğü ortadan kalkmıştır. Ertesi gün de Yunanistan, 1157 sayılı NOTAM'ı kaldırmış, böylece Ege Denizi tekrar sivil hava trafiğine açılmıştır. Rogers Planı her iki devlet tarafından da kabul edilmiş ve Yunanistan 20 Ekim 1980 tarihinde NATO'nun askeri kanadına geri dönmüştür.³⁹⁶

Rogers Planı'na göre Türkiye ile Yunanistan arasında var olan sorunlar askıya alınarak, daha sonraki bir zaman görüşülecektir. Buna karşın, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşü Türkiye tarafından hiçbir güvence alınmaksızın onaylanmıştır. 1981 yılında PASOK hükümetiyle birlikte, plan Yunanistan tarafından rafa kaldırılmış ve Rogers Planı uyarınca sorunların görüşülerek çözüleceği şeklinde varılan anlaşmaya uyulmamıştır.³⁹⁷

Günümüzde FIR hattı ile ilgili olarak iki ülke arasında meydana gelen anlaşmazlık askeri uçaklar konusunda yaşanmaktadır.³⁹⁸ 714 sayılı NOTAM 1980 yılında Türkiye tarafından kaldırılmış olsa da Şikago Sözleşmesi'ne askeri uçaklar dahil olmadığı için bugün de Türkiye kendisine ait savaş uçaklarını, Atina'yı haberdar etmeden hattın doğusunda uçurmaktadır. Türkiye'nin bu davranışı da, Yunanistan tarafından her defasında egemenlik ihlali ve iyi komşuluk ilişkilerine uymayan bir yaklaşım olarak nitelendirilmektedir.

FIR sorunu ile bağlantılı olarak ortaya çıkan diğer bir husus da, hava ve deniz kazaları durumunda Ege Denizi'nde gerekli olan arama kurtarma çalışmalarının kimin tarafından yapılacağı sorunudur. Bu nokta üzerinde dönem dönem uyuşmazlık yaşansa da, iki ülkenin bu çalışmalar esnasında işbirliği yaptığı durumlar da görülmektedir.³⁹⁹

³⁹⁶ Armaoğlu, s. 841-842.

³⁹⁷ Gürel, s. 82.

³⁹⁸ Fırat, *Yunanistan'la İlişkiler*, Cilt 1 içinde, s. 760.

³⁹⁹ Kut, s. 264.

İki ÷lke arasında yıllardır var olan ortak bir paydada buluşamama sorunu hava sahası, FIR hattı ve komuta kontrol sahası gibi sorunlarda da kendini göstermiştir. Türkiye'nin önerilerini Yunanistan'ın, Yunanistan'ın önerilerini de Türkiye'nin uygun görmemesi sebebiyle sorunlar yıllardır çözülemeden beklemekte ve zaman zaman tansiyonun yükselmesine neden olmaktadır.

5. SONUÇ

Yapılan araştırmalar sonucu ulaşılan veriler ışığında, günümüzde Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi temelli çıkan adaların silahlandırılması, karasuları, kıta sahanlığı, hava sahası ve FIR hattı sorunlarının bir çözüme ulaşmadan varlıklarını koruduğu görölmektedir. Bu sorunlar çözülemediği gibi, gündeme kısa bir süre önce Kardak Kayalıkları ile başlayan kriz ile yeni bir sorun daha eklenmiştir.

Ege'nin karşı kıyılarında, benzer költürlere sahip olan halklar yüzyıllar boyunca aynı topraklar üzerinde beraber yaşamışlardır. İki halk ortak bir tarihi paylaşmaktadır. 18. yüzyıl sonlarında Fransız İhtilali'nin getirdiği milliyetçilik akımlarının da etkisiyle Yunanistan Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını alarak, yeni bir devlet olarak karşımıza çıkmıştır. Aşağı yukarı bir yüzyıl sonra ise Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ile Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Her iki ülkenin de ulus devlet olarak tarih sahnesine çıkışları birbirlerine karşı verdikleri savaşlar sonucu gerçekleşmiştir. Bu durum da iki ülkenin birbirine karşı güvensizlik duymasına neden olmaktadır.

Yunanistan, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak gördüğu Türkiye'ye karşı ilk günden beri bir güvensizlik duygusu içerisindedir. Yıllardır Yunanistan, Türkiye'den gelecek bir tehdit algılaması içindedir. Oysaki Türkiye bugüne kadar Yunanistan'ın bütünlüğüne karşı hiç bir harekette bulunmamıştır

Türkiye ise bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren sınırlarını Osmanlı Devleti'nden toprak kopararak genişletme politikası güden ve Bizans İmparatorluğu'nu yeniden oluşturma gayesinde olan Yunanistan'a karşı güvensizlik duymaktadır. Yunanistan, geçmişte defalarca genişleme amacıyla Osmanlı Devleti'ne saldırmıştır. Geçtiğimiz yıllarda da Yunanistan tarafından uluslararası teröre destek verilmesi Türkiye'de büyük gerginliklere neden olmuştur ve Yunanistan'a duyulan güvensizliği arttırmıştır.

Öncelikli olarak iki ülke arasında uzun süredir var olan bu güvensizlik ortamının yatıştırılması gerekmektedir. Geçmişte kısa süreli de olsa iki ülkenin bunu başarabildiği görölmektedir. Lozan Anlaşması'nın imzalanmasının ardından iki ülke

arasında sıcak ilişkiler başlamıştır. Bu dönemde büyük tartışmalara neden olan azınlıklar sorunu bile görüşmeler ve ortak bir zeminde buluşulması ile çözülebilmiştir. O dönem içinde Atatürk ve Venizelos gibi iki önemli liderin bu yakınlaşma için gösterdikleri çaba olumlu sonuçlar doğurmuştur. Bu süreç kesintilerle de olsa 1950'lere kadar sürmüş ve iki ülke NATO'ya üye olmuşlardır.

1960'lardan itibaren ise Kıbrıs ile beraber iyi geçinilen dönemin sonuna gelinmiş ve tarihsel arka plan da yaşananlar tekrar iki ülkenin gündemine gelmiştir. Karşılıklı güvensizlik duygusu da tekrar kendini göstermiştir. Bununla bağlantılı olarak da Ege'de tansiyon yükselmiştir. Ege Denizi'nde yaşanan sorunların çözülememesinin altında yatan en önemli nedenlerden biri de bu güvensizliktir. Her iki ülke de birbirine karşı önyargılı bir tutum içerisindedir.

Ege Denizi'nin coğrafi yapısı ve tüm sorunların iç içe geçmiş olması da sorunun çözümünü zora sokmaktadır. İki ülke sorunların çözümüne de farklı bakış açılarıyla bakmaktadır. Yunanistan kıta sahanlığı dışında hiçbir sorunu Türkiye ile görüşmek istememektedir. Türkiye ile Ege temelli sorunların tartışılması, bu alanlarda egemenliğin sorgulanması anlamına gelecektir. Yunanistan bu konuda geri adım atmamaktadır. Hangi konuların sorun olduğu, hangi konuların sorun olmadığı konusunda bir uzlaşmaya varılamamaktadır. Bu da kendi başına bir sorun oluşturmaktadır.

Yunanistan, tarafların sorunlarını Uluslararası Adalet Divanı'na götürmek isterken Türkiye, tüm sorunların bir paket halinde karşılıklı müzakereler yoluyla çözülmesini istemektedir. Sorunların çözümlenmesinde kullanılacak yöntem konusunda da bir uzlaşma noktasına varılamamaktadır.

Ege sorununun barışçı yollardan nihai bir çözüme ulaşabilmesi için Türkiye'nin de AB'ne üye olması en mantıklı yol gibi gözükmektedir. Bir egemenlik sorunu olan Ege sorunu, ancak bu şekilde her iki taraf için de tatmin edici bir yoldan çözülebilecektir. Fakat AB'ne üye olan Yunanistan, AB'ne üye olmayan Türkiye'nin önüne sürekli olarak Kıbrıs ile beraber Ege'yi de sürmektedir. Bu da Türkiye

kamuoyunda AB'ne girmenin önündeki engelin Yunanistan olduğu gibi bir izlenim oluşturmaktadır.

Aslında her şeyin ötesinde sorunun çözülebilmesi için öncelikle iki tarafın da çözmeyi istemesi gereklidir. Aksi takdirde, önerilen çözüm yolları ya da hazırlanan hiçbir plan bir anlam taşımamaktadır. AB'nin oluşumuna bakıldığında, yüzyıllardır savaşan Avrupalı devletlerin, günümüzde siyasi ve ekonomik olarak işbirliği içinde yaşadığı görölmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin ve Yunanistan'ın da bunu başaramaması için bir neden yoktur. Yakın bir geçmişte ülkemizde yaşanan deprem felaketinde halkların birbirine yakınlığı ve bazı önyargıların artık yıkılmaya başladığı görölmektedir. Ancak, burada asıl önemli görev hükümetlere düşmektedir. Karşılıklı atılacak eşzamanlı adımlarla büyük ilerlemeler kaydedilebilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Abramowitz, Morton (Ed.). **Turkey's Transformation and American Policy**. New York: The Century Foundation, 2000.
- Aksu, Fuat. **Türk Yunan İlişkileri, İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**. Ankara: SAEMK, 2001.
- Armaoğlu, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**. 15. Baskı. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2005.
- Ayman, Gülden. "Türk-Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit". **Türk Dış Politikasının Analizi**. Faruk Sönmezoğlu (drl.). 2. Baskı. İstanbul: Der Yayınları, 1998, ss. 543-554.
- Babinger, Franz. **Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı**. Dost Körpe (çev.). 3. Baskı. İstanbul: Oğlak Yayınları, 2003.
- Bayraktar, Bayram. **Çağdaş Türkiye Tarihi**. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2002.
- Bilge, A. Suat. **Ankara-Atina-Lefkoşe Üçgeni**. Ankara: İmge Kitabevi, 1996.
- Birand, Mehmet Ali. **Diyet, Türkiye Üzerine Uluslararası Pazarlıklar (1974-1980)**. 3. Baskı. İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, 1980.
- Bölükbaşı, Süha. "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954-1996 Arası Barışçı Çözümsüzlük". **Türk Dış Politikasının Analizi**. Faruk Sönmezoğlu (drl.). 2. Baskı. İstanbul: Der Yayınları, 1998, ss. 281-305.
- Chircop, A., A. Gerolymatos and J. O. Iatrites (Eds.). **The Aegean Sea After the Cold War**. New York: St. Martin's Press, 2000.
- Clogg, Richard. **Modern Yunanistan Tarihi**. Dilek Şendil (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- Denктаş, Rauf. **Rauf Denктаş'ın Anıları**. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993.
- Dodd, H. Clement (Ed.). **Cyprus: The Need for New Perspectives**. Cambridgeshire: The Eothen Press, 1999.
- Fırat, Melek M. **1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1997.
- Girgin, Kemal. **Diplomatik Anılarla Dış İlişkilerimiz (Son 50 Yıl: 1957- 2006)**. 2. Baskı. İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Gönlübol, Mehmet ve Diğerleri. **Olaylarla Türk Dış Politikası**. 9. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.

- Gündüz, Aslan. **Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar**. 3. Baskı. İstanbul: Beta, 1998.
- Güneş, İhsan (Ed.). **Dünyanın ve Türkiye'nin Yakın Tarihi**. Eskişehir: T. C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998.
- Gürel, Şükrü Sina. **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)**. Ankara: Ümit Yayınları, 1993.
- Gürkan, İhsan. "1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nda Siyasal İradenin Oluşumu ve Askeri Uygulama". **Türk Dış Politikasının Analizi**. Faruk Sönmezoğlu (drl.). 2. Baskı. İstanbul: Der Yayınları, 1998, ss. 271-279.
- Hatipoğlu, Murat. **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan (1923-1954)**. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1997.
- İsmail, Sabahattin. **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, İstanbul: Kastan Yayinevi, 1998.
- Kongar, Emre. **Tarihimize Yüzleşmek**. 70. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006.
- Kurumahmut, Ali. **Ege'de Temel Sorun, Egemenliği Tartışmalı Adalar**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.
- Kut, Şule. "Türk Dış Politikasında Ege Sorunu". **Türk Dış Politikasının Analizi**. Faruk Sönmezoğlu(drl.). 2. Baskı. İstanbul: Der Yayınları, 1998, ss. 253-270.
- Lee, Stephen J. **Avrupa Tarihinden Kesitler (1494- 1789)**. Ertürk Demirel (çev.). 2. Baskı. Ankara: Dost Kitabevi, 2004.
- Mantran, Robert. **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II, XIX. Yüzyılın Başlarından Yıkılışa**. Server Tanilli (çev.). İstanbul: Adam Yayınları, 2000.
- Marsh, Joel Evan and Others. **The Aegean Issues; Problems and Prospects**. Ankara: Foreign Policy Institute, 1989.
- Mütercimler, Erol. **Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri- Satılık Ada Kıbrıs**. 2. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.
- Oran, Baskın (Ed.). **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar (1919-1980)**. Cilt. 1. 11. Baskı. İstanbul: İletişim, 2005.
- Oran, Baskın (Ed.). **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar (1980-2001)**. Cilt. 2. 9. Baskı. İstanbul: İletişim, 2005.
- Oran, Baskın. **Türk Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**. 2. Baskı. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991.
- Orkunt, Sezai. **Türkiye- ABD Askeri İlişkileri**. Milliyet Yayınları, 1978.

- Uzgel, İlhan, “Doksanlarda Türkiye İçin Bir İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar. **En Uzun Onyıl-Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**. Gencer Özcan ve Şule Kut (drl.). İstanbul: Büke, 2000, ss. 403-444.
- Saka, Mehmet. **Ege Denizinde Türk Hakları**. 3. Baskı. İstanbul: Dergah Yayınları, 1974.
- Sander, Oral. **Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918’e**. 6. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 1998.
- Smith, M. L. **Ionian Vision: Greece in Asia Minor 1919- 1922**. 2nd Edition. London: Hurst & Company, 1998.
- Soysal, İsmail. **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Sönmezoğlu, Faruk. **Türkiye- Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler, Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**. İstanbul: Der Yayınları, 2000.
- Volkan, Vamık. **Bloodlines**. New York: FSG, 1997.
- Wheatcroft, Andrew. **Osmanlılar**. Mehmet Harmancı (çev.). 2. Baskı. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1998.
- Wilson, Andrew. **The Aegean Dispute**. Great Britain: Bartholomew Press, 1979.
- Yücel, Yaşar ve Ali Sevim. **Türkiye Tarihi I, Fetihden Osmanlılara Kadar (1018-1300)**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990.
- Yücel, Yaşar ve Ali Sevim. **Türkiye Tarihi II, Osmanlı Dönemi (1300-1566)**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990.
- Yücel, Yaşar ve Ali Sevim. **Türkiye Tarihi III, Osmanlı Dönemi (1566- 1730)**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.
- Yücel, Yaşar ve Ali Sevim. **Türkiye Tarihi IV, Osmanlı Dönemi (1730- 1839)**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Sürelî Yayınlar

- Ahmet, Işık Sadık. “Bir İnsan Hakları Dramı: Batı Trakya”. **Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II**. Cilt. 3, No. 16, 1997, ss. 1793-1799.
- Ahmet, Sadık. “Batı Trakya’da Yaşayan Türk Toplumunun Şikayetleri ve İstekleri”. **Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı**. Cilt. 1, Sayı. 3, 1995, ss. 34-40.
- Altındal, Aytunç, “ Türkler ve Ortodokslar”. **Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı**. Cilt. 1, Sayı. 3, 1995, ss. 460-463.
- Arıklı, Erkan. “Kıbrıs Girdabında Son Virajlar”. **Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II**. Cilt. 3, No. 16, 1997, ss. 1359-1362.
- Ayman, Gülden S., “Kardak Krizinin Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi”. **Foreign Policy**. Cilt. 1, Sayı. 2, 1998, ss. 111- 119.
- Camp, Glen D. “Greek- Turkish Conflict over Cyprus”. **Political Science Quarterly**. Vol. 95, No. 1, 1980, ss. 43-70.
- Cem, İsmail “Ezberi Bozulan Türkiye’nin Önemi”. **New Perspectives Quarterly Türkiye**. Cilt. 1, No. 2, 1998, ss. 24-36.
- Coufoudakis, Van. “Greek-Turkish Relations, 1973- 1983, The View from Athens”. **International Security**, Vol. 9, No. 48, 1985, ss. 185- 217.
- Çiçek, Kemal. “Hoşgörünün İflas Ettiği Ada: Kıbrıs”. **Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II**. Cilt. 3, No. 16, 1997, ss. 1375-1383.
- Denktaş, Rauf. “Bayrak Gönderden Düşmeyecek...”. **İleri**. Cilt. 3, Sayı. 21, 2004, ss. 141-150.
- Denktaş, Rauf R. “Kıbrıs’ta Son Durum”. **Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı**. Cilt. 1, Sayı. 3, 1995, ss. 18-20.
- Duran, Tülay. “ Yunanistan’ı Adalar Siyasetine İten İlk Uygulama: İngiltere’nin Armağanı Yedi Ada”. **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Dün/ Bugün/ Yarın**. Cilt. 7, Sayı. 40, 1971, ss. 8-15.
- Ecevit, Bülent. “Bölge-Merkezli Dış Politika”. **Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı**. Cilt. 1, Sayı. 3, 1995, ss. 64-70.
- Elekdağ, Şükrü. “İki Buçuk Savaş Stratejisi”. **Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı**. Cilt. 1, Sayı. 3, 1995, ss. 516-522.
- Evriviades, Marios L., “The Problem of Cyprus”. **Current History**. Vol. 70, No. 412, 1976, ss. 18-21.
- Farr, Thomas F. “Overcoming the Cyprus Tragedy: Let Cypriots Be Cypriots”, **Mediterranean Quarterly**, Vol. 8, No. 4, 1997, ss. 32-62.

- Gürün, Kamuran. "Ege Sorunu", **Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı**, Cilt. 1, Sayı. 3, 1995, ss. 259-262.
- Güvenç, Serhat. "17 Ağustos Depremi Sonrası Türk-Yunan İlişkileri: Beklentiler ve Olasılıklar". **Sosyal Demokrat Değişim**. No. 14, 1999, ss. 39-53.
- Haas, Richard N. "Managing NATO's Weakest Flank: The United States, Greece and Turkey". **Orbis**. Vol. 30, No. 3, 1986, ss. 457-473.
- Karaarslan, Erkan. "Kıbrıs'ta Üçlü Kıskaç". **İleri**. Cilt. 3, Sayı. 21, 2004, ss. 123-130.
- Karatepe, Şükrü. "Balkanlar ve Türkiye". **Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı**. Cilt. 1, Sayı. 3, 1995, ss. 269-271.
- Kitromilides, Paschalis M. "Greek Irredentism in Asia Minor and Cyprus". **Middle Eastern Studies**. Vol. 26, No. 1, 1990, ss. 3-17.
- Kurop, Maria Christoff. "Greece and Turkey: Can They Mend Fences?". **Foreign Affairs**. 1999, ss. 7-12.
- Mustafaoğlu, Taner. "Batı Trakya Nereye Koşuyor?". **Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II**. Cilt. 3, No. 16, 1997, ss. 1810-1811.
- Ökte, Ertuğrul Zekai. "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilal Cemiyeti: Kordus". **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Dün/ Bugün/ Yarın**. Cilt. 7, Sayı. 40, 1971, ss. 20-23.
- Özdemir, Hikmet. "Akdeniz'in En Uzun Krizi". **Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı**. Cilt. 1, Sayı. 3, 1995, ss. 248-258.
- Özerenkulu, Ali. "Kıbrıs Sorunu ve Darbe Yorgunu İki Ülke: Türkiye ve Yunanistan". **Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II**. Cilt. 3, No. 16, 1997, ss. 1367-1374.
- Özönder, M.Cihat ve Halim Çavuşoğlu. "Balkanlar ve Batı Trakya Türklüğü". **Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II**. Cilt. 3, No. 16, 1997, ss. 1800-1804.
- Rodoplu, İsmail. "Batı Trakya Türk Azınlığı". **Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II**. Cilt. 3, No. 16, 1997, ss. 1805-1809.
- Şimşek, Melda Cinman. "Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye Cumhuriyeti'ne Ulusal Kimlik Açısından Bir Yaklaşım". **Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı I**, Cilt. 3, No. 15, 1997, ss. 406-425.

Ansiklopediler

Grolier International Americana Ansiklopedisi, Cilt. 5, İstanbul: Medya, 1993.

Meydan Larousse Ansiklopedisi, Cilt. 4, İstanbul: Meydan Yayınevi, 1988.

Meydan Larousse Gençlik Ansiklopedisi, Cilt. 2, İstanbul: Meydan Yayınevi, 1977.

Yurt Ansiklopedisi, Cilt. 11, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1984.

Sözlükler

Arıboğan, Ülke, Gülden Ayman ve Beril Dedeoğlu. **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Faruk Sönmezoğlu (drl.). 2. Baskı. İstanbul: Der Yayınları, 1996.

Demir, Ömer ve Mustafa Acar. **Sosyal Bilimler Sözlüğü**. 3. Baskı. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.

Diğer Basılı Kaynaklar

Arı Hareketi ve Generation Europe Vakfı, **Avrupa Ajandası**, Eylül, İstanbul: Stil, 2005.

İnan, Yüksel ve Sertaç H. Başeren. **Status of Kardak Rocks/ Kardak Kayalıklarının Statüsü**. Ankara: 1997.

İnternet Kaynakları

Aegean Dispute, Wikipedia The Free Encyclopedia, 2007,
http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Imia_with_legends.svg (24 Nisan 2008).

Aygün, Sinan. “Kıbrıs’tan Sonra Sıra Ege’ye Gelecek”, *Ankara Ticaret Odası*, 2004,
www.atonet.org.tr/turkce/bulten/img/12mil.jpg (22 Nisan 2008).

Ayışığı, Metin. “Batı Trakya Türklerine Yönelik İnsan Hakları İhlalleri ve Kimlik Sorunu”, *Arı Magazin*. 2008, No. 69.
http://www.ari-magazin.com/turkce/index.php3?kose_e=1&index=1&nr=22, (2 Mayıs 2008).

- Sezer, Sema. “2007 İlerleme Raporunda Yunanistan ve Gayrimüslim Azınlıklar”, *Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 2007, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1848&kat1=3&kat2;> (1 Mayıs 2008).
- Turkish- Greek Relations, 2006, www.turkishgreek.org/resimler/egemen1.jpg (9 Mayıs 2008).
- Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Ege Sorunu. 2006, http://img.blogcu.com/uploads/strate_map-greece.jpg (23 Nisan 2008).
- Türk Tarih Kurumu. Lozan Anlaşması. <http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=249>, (25 Nisan 2008).
- Uğur, Fatih. “Türkiye Ege’deki 150 Adasını İstiyor”, *Aksiyon Dergisi*, 2005, No. 534, www.aksiyon.com.tr/resim/534/40b.jpg (23 Nisan 2008).